

БИБЛИОТЕКА
ДОМА ЈНА -- БЕОГРАД

ОПСКА

ТУДА

ИНОД

БОЛ

III-11-387 № 3

1698

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA SEDAMDESETA

UREĐIVACKI ODBOR

general-pukovnik Srećko MANOLA, general-pukovnik u penziji Božo LAZAREVIC,
general-potpukovnik Boško ĐURIČKOVIĆ, viceadmiral Bogdan PECOTIĆ, general-
-potpukovnik Mirko BULOVIC, general-potpukovnik u penziji Vekoslav KOLB,
general-major avijacije Nikola LEKIĆ, vazduhoplovnotehnički pukovnik Miroslav
BORAS, tehnički pukovnik Mihajlo KOKOLJEVIC dipl. inž., pešadijski pukovnik
Milan GLUMAC, pešadijski pukovnik Zdravko ĐUKOVIC (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

B E O G R A D

1968.

MANŠTAJN

IZGUBLJENE
POBEDE

СЕМПРАНА БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

СИР. ТИЛ-10-38713

21220

NASLOV DELA U ORIGINALU

ERICH V. MANSTEIN
Generalfeldmarschall

VERLORENE SIEGE

*Dem Andenken unseres
gefallenen Sohnes Gero v. Manstein
und aller für Deutschland
gefallenen Kameraden*

Preveo sa nemačkog
potpukovnik Milorad Sojić

ATHENÄUM — VERLAG · BONN
1955

S A D R Ž A J

<i>Napomene uz naše izdanje</i>	7
<i>Predgovor</i>	9

D E O I

<i>Pohod na Poljsku</i>	11
Glava I <i>Pred buru</i>	11
Glava II <i>Operativna situacija</i>	24
Glava III <i>Operacija grupe armija Jug</i>	35

D E O II

<i>Pohod na zapad 1940. godine</i>	61
Glava IV <i>Smanjivanje nadležnosti Vrhovne komande kopnene vojske</i>	67
Glava V <i>Borba za operacijski plan</i>	91
Glava VI <i>Komandant 38. armijskog korpusa</i>	126
Glava VII <i>Između dva pohoda</i>	148

D E O III

<i>Rat protiv Sovjetskog Saveza</i>	173
Glava VIII <i>„Reid tenkova“</i>	173
Glava IX <i>Borbe na Krimu</i>	207
Glava X <i>Lenjingrad—Vitepsk</i>	293
Glava XI <i>Hitler u ulozi Vrhovnog vojnog komandanta</i>	307
Glava XII <i>Staljingradska tragedija</i>	324
Glava XIII <i>Zimski period rata u južnoj Rusiji 1942/43</i>	405
Glava XIV <i>„Citadela“</i>	484
Glava XV <i>Odbrambene borbe 1943/44. godine</i>	520
Prilozi (dokumenta)	639
Vojnička karijera pisca	680

NAPOMENE UZ NAŠE IZDANJE

Autor dela je jedan od istaknutih feldmaršala Hitlerove armije. Uglavnom je opisao one događaje i operacije drugog svetskog rata u kojima je lično učestvovao i, naravno, onako kako ih je on video. Delo je radio ne samo po sećanju već i na osnovu svog dnevnika, raspoloživih dokumenata i konsultovanja nekih preživelih nemačkih učesnika.

Izlaganje je podelio na tri dela. U prvom je opisao napad na Poljsku 1939. godine, u drugom napad na zapadne zemlje 1940. godine i u trećem napad i operacije u Sovjetskom Savezu od 1941 — 1944. godine. Na kraju su priloženi neki važniji nemački operativni i drugi dokumenti.

U knjizi su potpunije i neposrednije osvetljeni neki značajniji događaji, izneti su mnogi interesantni podaci o planiranju operacija, iz nje se mogu videti odnosi u najvišim vojnim krugovima i organizacija komandovanja u nemačkim oružanim snagama. Iz knjige se mogu izvući i određene pouke i iskustva iz raznih oblasti ratovodstva.

Ovom prilikom se mora podvući i druga karakteristika ovog Manštajnovog dela, bez ozbira što će je svaki čitalac veoma brzo i lako uočiti. A to su pristrasnost u opisivanju događaja, te otuda iskriviljavanje dobro poznatih činjenica, potcenjivanje protivnika, veoma izražena samohvalisavost i sl.

Kad su u pitanju uzroci izgubljenih „pobeda“ i rata, Manštajn posebno ističe sukob Nacionalsocijalističke partije i Vermahta. Na rukovodeće generale i maršale, prema Manštajnu, nije se sa simpatijama gledalo u vrhovima Nacionalsocijalističke partije. Odatile i rezervisanost i nepoverljivost, uključivši i samog Hitlera, prema nizu ocena o stvarnom stanju na frontovima i ratu u celini. Otuda navodno, neprihvatanje predloga vojnika za vođenje rata u pojedinim njegovim fazama, zatim, neadekvatno organizacijsko rešenje ratovodstva u celini time što je Hitler lično preuzeo vrhovno komandovanje. Hitleru Manštajn priznaje određenu intuitivnost i sposobnost shvatanja i ponekad realističko poimanje i procenu situ-

acije, ali mu negira dovoljno znanje i sposobljenost da u operativnim razmerama adekvatno procenjuje i odlučuje.

Manštajn kroz čitavu knjigu želi da ubedi čitatca u neka go tovo natprirodna svojstva nemačke fašističke armije i da sebe predstavi kao genijalnog vojskovođu. Ispada da je on samo nizao veličanstvene pobeđe, ali su one — kakva zla sudska — krivicom Hitlera i drugih glavešina bivale izgubljene. O tome govori i pretenciozan i revanšistički naziv knjige. Međutim, svaki pažljiviji čitalac može lako utvrditi suprotno — da on samo uzalud pokušava da svoje poraze pretvoriti u pobeđe. To se lako može videti i na primjeru katastrofalnog poraza hitlerovaca u operacijama u zimu 1942/43. godine, koje su se po Manštajnju — završile nemačkom pobeđom.

Zanimljivo je da Manštajn sebe prikazuje gotovo kao nekog antihitlerovca. Stalno nešto zamera Hitleru, na njega svaljuje sve poraze, čak ispada i da mu se suprotstavlja! A poznato je da je verno i bez pogovora služio Hitleru i da je ulagao sve svoje snage da što bolje razradi i izvrši njegove agresivne planove.

Manštajn u opisivanje događaja povremeno ubacuje i neka politička, moralna, etička i druga razmatranja. Tu na videlo izbijaju njegova krajnja reakcionarnost i rasistička shvatanja. On olako prelazi preko nečuvenih fašističkih zločina u drugom svetskom ratu, koji su potpuno dokazani i poznati čitavoj međunarodnoj javnosti. Međutim, on se žestoko obara na „zverstva“ koja su tobože počinjena nad nemačkim vojnicima kod Stalingrada i drugde. On bestidno govori o navodno dobrom odnosu fašističke soldateske prema stanovništvu okupiranih teritorija itd. Uvređljivo i sa potcenjivanjem piše o narodima drugih zemalja, pa i onih koji su bili na strani Hitlerove Nemačke.

U delu su opisane mnoge važne operacije drugog svetskog rata i to sa stanovišta nama neprijateljske strane te je stoga interesantno za naše čitaocce. Zanimljivo je i zbog visokih dužnosti koje je autor zauzimao: u početku rata bio je načelnik štaba grupe armija, a kasnije komandant korpusa, armije i najzad grupe armija — najviše formacije u kopnenoj vojsci Hitlerovog Vermahta. Postoje mišljenja da je Manštajn bio i tvorac plana za ofanzivu na Zapad 1940. godine (o čemu i on govori u ovoj knjizi).

Autorova operativno-strategijska razmatranja, gledano s užeg vojnog stanovišta, su jednostavna, metodična i ukazuju na to da je u pitanju iskusni vojnik sa jasnim konceptcijama koje su se uspešno ostvarivale kada se mogao postići odgovarajući odnos snaga.

Manštajnovo delo „Izgubljene pobeđe“ biće, nadamo se, od koristi našim čitaocima posebno zbog toga što je u njemu sažeto nemačko operativno iskustvo s istočnog fronta, naročito u odbrambenim operacijama.

PREDGOVOR

Ova knjiga predstavlja zabeleške jednog vojnika. Svesno sam izbegao da raspravljam o političkim problemima ili o događajima koji nemaju neposredne veze sa vojnim pitanjima. Podsetimo se na reči britanskog vojnog pisca Lidel Harta (Liddel Hart): „Nemački generali ovoga rata mogu se smatrati, više od ma kojih drugih, kao najuspešnija tvorevina svoga poziva. Oni su mogli biti još i bolji da su imali šire vidike i dublje razumevanje. Ali onog momenta kada bi postali filozofi, prestali bi da budu vojnici.“

Trudio sam se da ono što sam doživeo, o čemu sam razmišljao i odlučivao izložim onako kako sam tada stvarno gledao, a ne iz ugla naknadnih razmatranja. U ovoj knjizi reč ima čovek koji deluje, a ne istoričar koji istražuje. Iako sam se trudio da događaje, ljude i odluke prikažem objektivno, ne može se izbeći okolnost da kod učesnika uvek ima nečega i subjektivnog. I pored svega toga, nadam se da će ovi moji redovi i za istoričara biti od vrednosti. Ni oni ne mogu da dođu do pune istine ako se osalone samo i isključivo na akta i dokumenta. Ono što je vrlo važno i bitno, naime da vidimo kako su sami akteri u ovim događajima razmišljali i donosili odluke, retko se može naći u aktima ili u ratnim dnevnicima, pa i ono što se nađe svakako je nepotpuno.

Prilikom izlaganja o početku plana za nemačku ofanzivu na zapadu 1940. godine, odstupio sam od principa kojeg se držao general-pukovnik fon Sekt (Seeckt): „Generalstabni oficiri su bezimeni“. Smatrao sam da se od toga načela može odstupiti, jer su se u ovom smislu — bez moga učešća — već poodavno iznosili ovi događaji. Moj tadašnji pretpostavljeni komandant general-feldmaršal fon Rundštet (Rundstedt) i general Blumentrit (Blumentritt), naš načelnik operativnog odeljenja, lično su saopštili istoriju ovoga

plana Lidel Hartu. (Ja se, na žalost, nisam upoznao sa Lidel Hartom).

U opisivanju vojnih problema i događaja upleo sam i nečeg ličnog. Ovo zbog toga što i ljudski obziri imaju u ratu svoje određeno mesto. Ipak, poslednji delovi ove knjige lišeni su ličnih uspomena ovakve vrste. Uzrok za ovo je činjenica što su u tom razdoblju zabrinutost i teret odgovornosti bacili svoje senke preko svega.

Moja delatnost i uloga u drugom svetskom ratu omogućile su da događaji u ovoj knjizi budu tretirani uglavnom sa stanovišta visokog rukovođenja. Ipak se nadam da će ovi moji redovi pokazati da su odlučujući faktori bili: odanost, hrabrost, vernost i osećanje dužnosti nemačkog vojnika, kao i odgovornost i umešnost komandnog sastava svih činova. Baš pomoću njih i kroz njih izvojevali smo sve naše pobeđe. Samo blagodareći njima bili smo u stanju da se suprotstavljamo ogromnoj nadmoćnosti naših neprijatelja. I PORAŽE!

Želeo bih ovom knjigom da izrazim zahvalnost:

- svom pretpostavljenom komandantu u početnom periodu rata general-feldmaršalu fon Rundštetu za njegovo neprekidno poverenje prema meni;
- komandnom sastavu i vojnicima svih činova koji su bili pod mojom komandom;
- svojim pomoćnicima, naročito načelnicima štabova i general-štabnim oficirima, koji su mi pomagali savetom i ostalim vidovima pomoći.

Na kraju, dugujem zahvalnost i onima koji su mi bili od pomoći prilikom sređivanja ovih uspomena: svom bivšem načelniku štaba generalu Buseu (Busse) i našim oficirima štaba fon Blum-rederu (Blumröder), Ajsmanu (Eismann) i Anusu (Annus), dalje gospodinu Gerhardu Ginteru (Gerhard Günther), koji mi je dao podsticaj da napišem ove svoje uspomene, gospodinu Fredu Hildenbrantu (Fred Hildenbrandt), koji mi je ukazao dragocenu pomoć prilikom izrade ovog dela i gospodinu dipl. inž. Materneu (Materne), koji je vrlo znalački obradio skice.

MANŠTAJN

POHOD NA POLJSKU

Glava prva

PRED BURU

Daleko od najvišeg rukovodstva. Hitler nareduje izradu plana za napad na Poljsku. Radni deo štaba grupe armija „Jug“, general-pukovnik fon Rundštet. Generalstab i poljsko pitanje. Poljska kao tampon-država između Nemačke i Sovjetskog Saveza. Rat ili zastrašivanje? Hitlerov govor vojnim komandantima u Obersalzbergu. Pakt sa Sovjetskim Savezom. Sumnje da li će Hitler dozvoliti da dođe do rata i pored njegovih „neopozivih“ odluka. Prva zapovest za napad je opozvana! Sumnje do poslednjeg momenta. Kocka je bačena!

Nakon pripajanja Austrije Nemačkoj bio sam daleko od najvišeg vojnog rukovodstva u periodu razvoja političke situacije.

Početkom februara 1938. godine moja generalštabna karijera naglo se prekinula, iako sam dostigao pretposlednju lestvicu u generalštabu i postao zamenik načelnika generalštaba. Kada je general-pukovnik baron fon Frič (Fritsch) uklonjen sa položaja vrhovnog komandanta kopnene vojske zahvaljujući nečuvenim intrigama u samoj partiji, udaljen je iz Vrhovne komande kopnene vojske i izvestan broj njegovih bliskih saradnika, među njima i ja. Kao komandant 18. divizije u Lignicu (Liegnitz), na koju sam dužnost bio prekomandovan, prirodno je da nisam bio više u mogućnosti da se bavim pitanjima iz nadležnosti najvišeg vojnog rukovođenja.

Od početka aprila 1938. godine posvetio sam se isključivo zadacima komandanta divizije. Bili su to poslovi koji su se u onim godinama odvijali dosta sređeno, ali su zahtevali i potpuno radno naprezanje. Uvećavanje kopnene vojske ni u kom pogledu nije bilo završeno. Novi kontingenti, koji su stalno pristizali, zahtevали su neprekidnu obuku čak i ranije postojećih delova trupa. Brz tempo

naoružavanja i s tim povezano narastanje oficirskog i podoficirskog kadra, postavljalj je komandantima svih činova najveće zahteve, ako se želeo postići postavljeni cilj. A cilj je bio: stvoriti trupu koja iznutra treba da bude čvrsta, i na visokom stupnju obučenosti, da bi se imala sigurna zaloga sigurnosti Nemačke. Bili smo svi zadovoljni što su uspesi na ovom poslu bili sve vidljiviji. Naročito sam bio zadovoljan ja, koji sam se radovao što nakon dugogodišnje službe u Berlinu sada mogu da budem neposredno povezan sa trupom. Vrlo mi je drago sećanje na onu godinu i po mirnog rada, a naročito se sa zahvalnošću sećam Šlezana, koji su skoro isključivo sačinjavali lični sastav 18. divizije. Šleska je od davnjina davala dobre vojнике i zaista je bio zahvalan posao na vojničkom vaspitanju i obuci ovakve trupe.

Kratki iznenadni događaji „rata u cveću“, tj. posedanje i prijemanje Rajhu dodeljene Sudetske oblasti, zatekli su me na položaju načelnika štaba armije kojom je komandovao general-pukovnik vitez fon Leb (Leeb). Na tom položaju sam saznao za konflikt između načelnika generalštaba kopnene vojske generala Beka (Beck) i Hitlera, povodom češkog pitanja. Ovaj se konflikt, na moje veliko žaljenje, završio ostavkom načelnika generalštaba, koga sam mnogo cenio. Ovom promenom prekinuta je i moja veza sa najvišim rukovodstvom, koju sam imao posredstvom svojih ličnih veza s Bekom.

Tek u letu 1939. godine saznao sam za „Uputstvo za strategijski razvoj i nastupanje Vajs*“, što je, u stvari, bila prva verzija plana za napad na Poljsku, izrađena po Hitlerovom naređenju. Do proleća 1939. godine takav plan nije postojao. Pre bi se moglo reći da su sve vojne pripreme na našoj istočnoj granici imale karakter spremnosti za odbranu, odnosno osiguranja za slučaj konflikta sa drugim silama.

U slučaju „Vajs“ bio sam predviđen za načelnika štaba grupe armija „Jug“, za čieg je komandanta bio određen već penzionisani general-pukovnik fon Rundštet. Nastupanje ove grupe armija bilo je planirano po pravcima: iz Šleske, istočne Češke i delom iz Slovačke. A sada je trebalo taj plan detaljno razraditi.

Pošto Komanda grupe armija u miru nije još postojala, nego je trebalo da se formira tek za slučaj mobilizacije, formiran je jedan manji radni štab radi izrade detaljnijih uputstava za nastupanje. Ovaj štab se sastao 12. avgusta 1939. god. na šleskom poligonu Nojhameru (Neuhammer). Na čelu štaba bio je generalštabni

*) „Vajs“, šifra „Weiß“ — beli. — Prim. red.

pukovnik Blumentrit (Blumentritt). Za slučaj mobilizacije on je bio predviđen za načelnika Operativnog odeljenja grupe armija. To sam smatrao za srećnu okolnost, jer sam bio vrlo blizak s tim izvanredno valjanim čovekom. Do ovoga zbljižavanja došlo je za vreme našeg zajedničkog rada u komandi armije fon Leba u doba sudetske krize i bio sam svestan da je od velike koristi imati, u ovim vremenima, saradnika na koga se čovek može osloniti. Kao što biva u nekim slučajevima, zavolimo čoveka često i zbog najmanjih sitnica. Naročito mi je godilo što je pukovnik Blumentrit bio pravi fanatic u pogledu telefonskih razgovora. I inače je radio neverovatno brzo i ekspeditivno, ali sa telefonskom slušalicom u ruci rešavao je masu pojedinačnih problema, a pri tome je uvek ostajao bodar i raspoložen.

Sredinom avgusta stigao je u Nojhamer budući komandant grupe armija Jug general-pukovnik fon Rundštet. Svi smo ga poznavali. Bio je to izvanredno darovit vojni stručnjak. Brzo je shvatao suštinu problema i od suštine ga ništa nije moglo skrenuti. Sve sporedno, što se lepilo za suštinu, nije ga ni malo zbumjivalo. Njegova je ličnost odavala gospodina stare škole, da se tako izrazim. Imao je manire koji se na žalost u naše vreme gube, a koji su nekada činili život za jednu nijansu bogatijim. General-pukovnik bio je pun šarma, kome čak ni Hitler nije mogao da odoli. On je očito bio naklonjen general-pukovniku, a začuđujuće je da se tragedovi te naklonosti nisu gubili ni onda kada ga je Hitler u dva maha otpustio. Hitlera je sigurno impresionirao neodoljivi utisak čoveka prohujalog doba, iako tu celokupnu atmosferu prošlosti nikad nije mogao pojmiti.

Kada se radni štab sastao u Nojhameru, tu se, uostalom, našla i moja divizija, izvodeći redovne pukovske i divizijske vežbe na poligonu.

Nije potrebno da govorim da je svaki od nas bio pun misli o brojnim i značajnim događajima koje je naša otadžbina preživela od 1933. godine i da se pitao kuda sve to vodi. Ali, ipak, u sadašnjem momentu naša glavna misao, najveći deo naših privatnih razgovora, ticao se već jasno uočljivih oluja koje su svetlucale na horizontu svud oko nas. Bilo nam je jasno da je Hitler bio nepokolebljiv i fanatično odlučan da do kraja reši sve teritorijalne probleme koje je Versajski ugovor nametnuo Nemačkoj. Znali smo da je on već u jesen 1938. godine poveo pregovore s Poljskom, da bi skinuo s dnevnog reda pitanje nemačko-poljskih granica. Kako i da li su ovi pregovori i dalje u toku — to nismo znali. Ali su nam

bile poznate garantije koje je Poljskoj dala Velika Britanija. I ovde mogu da kažem da niko od nas vojnika nije bio tako uobraženo lakomislen ili kratkovid da ne bi ove garantije shvatao kao sasvim ozbiljne. Već i zbog ovoga razloga — a bilo ih je još — mi smo u Nojhameru bili ubedeni da ipak neće biti rata. Čak i kad bi plan „Vajs“, na kome smo upravo radili, bio i sproveden, po našem mišljenju to ne bi moralo da znači rat. Mi smo do sada tačno pratili opasne događaje, koji su se uvek kretali na oštici noža. Posmatrali smo s velikim iznenađenjem neverovatnu političku sreću sa kojim je Hitler postizao svoje i providne i prikrivene ciljeve bez upotrebe oružja. Činilo nam se da se ovaj čovek prilikom svojih akcija rukovodi nekim nepogrešivim instinktom. Stalno se nizao uspeh za uspehom, ako sada smemo da nazovemo uspesima blještavim događaja koji je doveo do naše propasti. Pitali smo se na kraju zašto da ovoga puta ispadne drukčije? Podsećali smo se na slučaj Čehoslovačke. Hitler je preteći umarširao u ovu zemlju 1938. godine, pa ipak nije došlo do rata. Svakako, već je negde iz potaje u našim ušima zvučala stara nemačka izreka, koja opominje da krčag sve dotle ide na bunar dok se jednom ne razbije. Ovoga puta stvar je izgledala riskantnija, a igra koju je Hitler, izgleda, nameravao da ponovi bila je opasnija. Sad su se isprečile garantije Velike Britanije. Ali smo se prisećali i jedne Hitlerove izjave da on neće nikada biti tako lud kao nemački državnici iz 1914. godine i povesti rat na dva fronta. To je on rekao i činilo se da iz njega progovara bar hladni razum i pored toga što bi njegovi ljudski obziri mogli biti kruti ili izumrli. On je svoje vojne savetnike povišenim i strogim glasom uveravao da on nije nikakav idiot, koji bi zbog grada Danciga ili poljskog koridora zagazio u jedan svetski rat.

Generalstab i poljsko pitanje

Poljska je, logično, za nas bila izvor ogorčenja. Ona je prisvojila, na osnovu „versajskog diktata“, nemačka područja na koja nije imala prava ni sa istorijske tačke gledišta ni na osnovu samoopredeljenja naroda. I za nas vojnike, u doba kad još nismo bili jaki, to je bio stalan izvor briga. Jednostavan pogled na kartu otkriva je nepovoljnu situaciju. Kakvo besmisленo protezanje granica! Osačaćena otadžbina! I taj koridor koji odvaja Istočnu Prusku od Nemačke! Kad smo mi vojnici bacali pogled na tu odvojenu Istočnu Prusku, uvek smo imali razloga da strahujemo za ovu lepu provin-

ciju. Pored toga, nemačko vojno rukovodstvo nikada nije ni pomicalo da nekim agresivnim ratom protiv Poljske učini kraj takvom stanju. Ovo odricanje od agresije imalo je i svoj jasan vojnički razlog, ako druge razloge i ne uzmememo u obzir. Agresivni rat protiv Poljske gurnuo bi Nemačku neodložno i nepovratno u rat na dva ili više frontova, čemu se Nemačka ne bi mogla uspešno suprotstaviti. U to vreme, naše slabosti, slabosti koja nam je bila nametnuta „versajskim diktatom“, stalno smo živeli u senci „cauchemar des coalitions“^{*)}). Ta mora još više nas je pritiskala kada smo pomicljali na aspiracije koje su stalno izražavali širi krugovi poljskog stanovništva, i to dosta otvoreno, čak i za druga nemačka područja. Agresivni rat? Ne! Ali kad bi bez ikakve pristrasnosti uzimali u obzir poljski mentalitet, teško da smo se mogli nadati da se može mirnim putem, za pregovaračkim stolom, postići jedna razumna revizija granica. Međutim, nije bilo nemoguće da sama Poljska jednoga dana pokuša da silom izmeni postojeće granice prema Nemačkoj. U tome smo mi imali čak i neka iskustva posle 1918. godine. Takva pretpostavka nije nikako bila deplasirana, pogotovu za ono minulo vreme kada je Nemačka bila slaba. Kada se učutao glas maršala Pilsudskog i kada su izvesni nacionalni krugovi u Poljskoj došli do merodavnog uticaja, napad na Istočnu Prusku ili Gornju Šlesku bio je isto tako nemoguć kao u svoje vreme i poljski prepad na Vilnu. Pri ovakvim pretpostavkama nemačku vojnu nadmoćnost svakako treba povezati i sa političkim aspektom. Ako bi Poljska bila agresor i kad bi nama uspelo da tu agresiju suzbijemo, u takvim uslovima svakako bi se mogla ukazati i mogućnost da Nemačka jednim političkim protivnapadom postigne reviziju nesrećno povučenih granica. U svakom slučaju, vodeći ljudi u vojsci nisu se toliko zanosili preteranim iluzijama. Kad general fon Rabenau (Rabenau) u knjizi „Sekt, iz mog života“ (Seeckt, Aus meinem Leben) citira gledište ovog general-pukovnika: „Postojanje Poljske je nepodnošljivo, nespojivo sa životnim uslovima Nemačke. Poljska mora da nestane, a treba da je uništi njena sopstvena unutarnja slabost i Rusija... sa našom pomoći“, to je jedno shvatanje koje je sada prevaziđeno političkim i vojnim razvitkom. Prilično tačno smo poznavali narastajuću vojničku snagu i mogućnosti Sovjetskog Saveza; Francuska, zemlja čijim se čarima tako lako podleže, ostala nam je na žalost, ni sami ne znamo kako i zašto, i dalje neprijateljska. Ona je stalno težila da nađe sebi

^{*)} Košmara (môre, pritiskâ) koalicijâ. — Prim. prev.

savezničke koji bi mogli s leđa ugroziti Nemačku. Takav, pak, francuski saveznik — u slučaju da poljska država nestane — kao što je moćni Sovjetski Savez u neposrednom susedstvu Nemačke, bio bi mnogo opasniji nego jedna osrednja država kakva je bila Poljska. Uklanjanje tampon-države, kakva je bila Poljska (i Litvanija), između Nemačke i Sovjetskog Saveza moglo je samo dovesti do zaoštravanja suprotnosti među ovim dvema velikim silama. Korektura granica prema Poljskoj bila bi svakako od interesa za obe zemlje, ali brisanje Poljske kao države kalkulisano na osnovu procene već od ranije potpuno izmenjene situacije teško da bi bilo u interesu nemačke države. Dakle, radije Poljska između Sovjetskog Saveza i nas, svejedno da li nam je ona po volji ili ne. Ma kako na nas vojnike protezanje istočnih granica ostavljalo mučan utisak, ma kako to izgledalo besmisleno i kao dinamitom minirano, ipak je Poljska kao sused manje opasna od Sovjetskog Saveza. Razume se, mi smo se, kao i svi Nemci, nadali da će jedanput doći do revizije granica na istoku, te da će se na taj način oblasti naseljene pretežno nemačkim stanovništvom vratiti Nemačkoj. To je bilo prirodno pravo stanovnika ovih oblasti. Sa vojne tačke gledišta, nije uopšte bilo poželjno da dobijemo neko uvećanje stanovništva koje bi bilo poljske narodnosti. Zahtev za povezivanje Istočne Pruske sa Nemačkom dao bi se uskladiti sa potrebom Poljske za sopstvenom morskom lukom. Tako i nikako drukčije su izgledala gledišta o poljskom problemu, koja su preovladala, počev od kraja dvadesetih godina, među vojnicima prilikom debate o pitanju rata.

Međutim, točak sudbine se opet pokrenuo. Na pozornicu Nemačke stupio je Adolf Hitler. Sve se menjalo. Iz osnova se promenio i naš odnos prema Poljskoj. Nemačka država je sklopila pakt o nenapadanju i ugovor o prijateljstvu sa ovim istočnim susedom. Bili smo oslobođeni mogućnosti poljskog napada, koja nas je pritisnila kao mora. U isto vreme su zahladneli politički odnosi između Nemačke i Sovjetskog Saveza, jer je novi vlastodržač prilikom svoga obraćanja masama dovoljno jasno izrazio svoju mržnju prema boljševičkom sistemu. U svetu novonastale situacije i Poljska je svakako osetila olakšanje u političkom pogledu i bila u mogućnosti da slobodnije bira pravac svojih akcija. Ali od njih nam nije pretila nikakva opasnost. Zbog nemačkog naoružavanja i serije Hitlerovih spoljnopoličkih uspeha bilo je malo verovatno da će Poljska svoju slobodu akcije iskoristiti protiv Nemačke. A kad je uz to Poljska postala isuviše voljna da učestvuje u podeli

Čehoslovačke, izgledalo je da nije isključena mogućnost da se pokrene i pitanje naših istočnih granica.

U svakom slučaju Vrhovna komanda kopnene vojske sve do proleća 1939. godine nije uopšte raspolagala nekim planom za napad na Poljsku. Sve naše dotadašnje vojne pripreme prema Istoku imale su isključivo defanzivan karakter.

Rat ili zastrašivanje?

Da li je ovo sada — u jesen 1939. godine — zaista ozbiljno? Da li Hitler hoće rat ili će vršiti samo najoštiji vojnički pritisak, te na taj način želi da reši danciško i koridorsko pitanje, slično kao 1938. god. o pitanju sudetskih Nemaca u odnosu na Čehoslovačku?

Rat ili zastrašivanje, tako se postavljalo pitanje. U svakom slučaju ovakvo pitanje postavljali su bar oni koji nisu imali pravi uvid u razvoj političke situacije, a pre svega u Hitlerove namere. A kome je uopšte ovaj diktator i dozvoljavao uvid u svoje stvarne namere?

Čak i vojne pripreme preduzete u avgustu 1939. god. — i pored toga što je postojao plan „Vajs“ — mogle su da budu shvaćene kao pojačavanje političkog pritiska na Poljsku da bi se primorala na popuštanje. Po zapovesti Hitlera usledio je još od letos grozničav rad na utvrđivanju istočnih granica, izrada „istočnog bedema“. Citave divizije, među njima i 18. divizija, stalno su smenjivanjem pokretane do poljske granice da bi svaka po nekoliko nedelja radila na tome bedemu. Čemu ovaj posao, ako je Hitler htio da napadne Poljsku? Čak i da je uzeo u obzir — protivno svim njegovim uveravanjima — i rat na dva fronta, istočni bedem bio bi promašena stvar. I u tom slučaju za Nemačku bi još uvek bilo najpravilnije da se napadnim dejstvima najpre Poljska obori, a da se za to vreme na zapadu bude u defanzivi. Obrnuto rešenje, ofanziva na zapadu, defanziva na istoku, nije moglo uopšte doći u obzir prema tadašnjem odnosu snaga. A za ofanzivu na zapadu tada nisu postojali nikakvi planovi niti su za to vršene neke pripreme. Prema tome, ako je izgradnja „istočnog bedema“ u tadašnjoj situaciji uopšte i imala nekog smisla, onda je to moglo da bude samo vršenje pritiska na Poljsku velikim gomilanjem trupa na njenoj granici. I marševi pešadijskih divizija krajem avgusta duž istočne obale Odre i dovođenje oklopnih i motorizovanih divizija u rejone koncentracije, u prvo vreme zapadno od Odre, nisu morali da znače neke stvarne pripreme za napad, nego sredstva političkog pritiska.

I pored svega toga program mirnodopske obuke nesmetano se odvijao i dalje. 13/14. avgusta 1939. god. održao sam poslednje vežbe sa 18. divizijom u Nojhameru. Vežba je završena jednim defileom pred general-pukovnikom fon Rundštetom. 15. avgusta 1939. bilo je veliko artiljerijsko gađanje u sadejstvu sa avijacijom. Na ovom gađanju desila se i jedna tragedija. Čitava jedna eskadrila „štuka“, očigledno zbog pogrešnih podataka o visini oblaka, sručila se u šumu prilikom jednog obrušavanja. 16. avgusta bila je još jedna pukovska vežba. Potom su se jedinice divizije vratile u svoje mirnodopske garnizone, koje su, istina, morale da napuste posle nekoliko dana radi izlaska na donjošlesku granicu.

19. avgusta general-pukovnik fon Rundštet i ja dobili smo naređenje da 21. avgusta budemo u Obersalzbergu da bismo prisustvovali savetovanju. 20. avgusta smo pošli automobilom iz Lignica i stigli u rejon Linca, gde smo prenoćili kod mog šuraka na njegovom imanju. 21. avgusta pre podne prispetli smo u Berhtesgaden. Na ovo savetovanje sa Hitlerom bili su pozvani svi komandanti grupa armija i armijā sa svojim načelnicima štabova, kao i odgovarajući komandanti mornarice i vazduhoplovstva.

Savetovanje, ili bolje da kažemo govor koji je Hitler održao vojnim komandantima — o nekom izjašnjavanju prisutnih nije moglo biti ni reči, to Hitler nije dopustio, poučen iskustvima sličnog sastanka sa načelnicima generalštabova, koji je održan prošle godine prilikom češke krize — bilo je obavljen u velikoj sali za prijeme u Berghofu, koja je imala pogled prema Salzburgu. Neposredno pre Hitlera pojavio se Gering. Izgledao je čudno. Smatrao sam da smo svakako bili pozvani na jedno ozbiljno savetovanje. Izgledalo je da Gering to savetovanje smatra kao neki karneval. Nosio je kožni prsluk bez rukava, sa debelim žutim kožnim dugmetima, a ispod njega belu košulju sa ravnim okovratnikom. Uz to je imao kratke čakšire do kolena i dugačke sive svilene čarape, koje su dobro isticale njegove razvijene listove na nogama. Masivne cipele bile su u jakom kontrastu sa vrlo finim čarapama. A najlepši je bio opasač od crvene kože, zategnut preko trbuha, bogato optočen zlatom i o kome je visio i njihao se ukrasni nož u pozlaćenim koricama od isto tako crvene kože. Došapnuo sam svom susedu generalu fon Zalmutu (Salmuth): „Sigurno je debeljko odgovoran za obezbeđenje dvorane?“

Na niranberškom procesu optužba je povodom ovog Hitlerovog govora protiv generalštaba podnela različita „dokumenta“. U jednom takvom dokumentu tvrdi se da je Hitler u tom govoru upo-

trebljavao najpogrdnije izraze i da je Gering skočio na sto od radosti što je rat na vidiku i glasno pozdravljao sa „hajl“.* Ništa od toga nije istina. I tobožnje Hitlerove reči da se on jedino „boji da mu u poslednjem momentu neka bitanga ne dođe sa kakvim predlogom za posredovanje“ nisu uopšte bile izgovorene. Hitlerov ton je svakako bio vrlo odlučan, ali je on bio isuviše dobar psiholog, a da mu ne bude jasno da se na jednom ovakovom skupu psovkama ili tiradama ne može imponovati.

Suština njegovog govora dobro je iznesena u knjizi Grajnera (Greiner) „Vrhovno rukovodstvo oružane sile 1939—1943. godine“ (Die Oberste Wehrmachtführung 1939—1943). Ova verzija zasniva se na usmenoj rekapitulaciji Hitlerovog govora koju je pukovnik Varlimont (Warlimont) dao pomenutom piscu za ratni dnevnik, i na stenografskim beleškama admirala Kanarisa (Canaris). I iz dnevnika general-pukovnika Haldera (Halder) može se nešto dozнати o sadržaju toga govora, iako mi se čini da je Halder, kao i pukovnik Varlimont i Kanaris, ponešto unosio što je i u drugim prilikama slušao od Hitlera.

Na nas generale koji nismo pripadali krugu najvišeg vojnog rukovodstva, Hitlerov govor ostavio je sledeći utisak:

Apsolutna rešenost Hitlera da se dođe do konačnog rešenja nemačko-poljskog pitanja, pa makar i po cenu rata. Ako bi Poljska ipak popustila nemačkom pritisku — pokreti nemačkih trupa bili su na vrhuncu, iako su još uvek prikrivani — ni u kom slučaju nije bilo nemoguće mirno rešenje; Hitler je bio ubeđen da zapadne sile na kraju ipak neće pribeci oružju. Ovo svoje ubeđenje on je naročito iscrpno obrazlagao. U suštini, njegovi argumenti bili su: francusko i britansko zaostajanje u naoružanju, naročito u avijaciji i vazdušnoj odbrani; praktična nemogućnost zapadnih sila da Poljskoj pomognu drukčije nego napadom na nemačke utvrđene linije na zapadu, a ovaj napad teško da bi rizikovala ijedna od ovih dveju sila, s obzirom na velike i krvave gubitke; spoljнополитичка situacija, naročito zategnutost u Sredozemnom moru, koja bi mnogo ograničavala slobodu kretanja Velikoj Britaniji; unutrašnja situacija u Francuskoj; najzad, ličnosti vodećih državnika, ni Čemberlen ni Daladje ne bi primili na sebe odluku za otpočinjanje rata.

Ma kako ta procena situacije kod zapadnih sila u mnogim tačkama izgledala dokumentovana i tačna, ipak ne verujem da su slušaoci bili do kraja ubeđeni Hitlerovim izlaganjem. Britanske

*) Živeo! (Heil!). — Prim. red.

garantije bile su skoro jedino što se Hitlerovim prosuđivanjima moglo suprotstaviti. Pa ipak, ove garantije su isuviše važan elemenat.

Prema onome što je Hitler rekao o eventualnom ratu protiv Poljske, po mom mišljenju, ne bi se nikako moglo razumeti da je traženo uništenje Poljske, kao što je to kasnije tvrdila optužnica u Nurnbergu. Ako je Hitler zahtevao brzo i bezobzirno uništenje poljske vojske, pa to je, kad se prevede na vojnički jezik, cilj koji je u osnovi svake velike napadne operacije. Svakako, niko od nas nije mogao njegova izlaganja tako tumačiti kako je on kasnije stvarno postupao sa Poljacima.

Obaveštenje o predstojećem paktu sa Sovjetskim Savezom izazvalo je, prirodno, najveće iznenađenje i jednovremeno najdublji dojam. Na putu u Berhtesgaden pročitali smo u novinama vest o privrednom sporazumu sklopljenom u Moskvi, što je u postojećoj situaciji delovalo upravo kao senzacija. A sada nas je Hitler upoznao da će ministar spoljnih poslova fon Ribentrop (Ribbentrop), koji je prisustvovao ovom savetovanju i sa kojim se on oprashtao pred nama svima, odleteti u Moskvu da sa Staljinom sklopi pakt o nenapadanju. Ovim je iz ruku zapadnih sīla izbio njihov poslednji odlučujući adut. Neka blokada Nemačke sada zaista ne bi imala nikakvog rezultata. Hitler je nagovestio da je Sovjetskom Savezu učinio znatne ustupke na Baltiku, kao i u odnosu na istočne poljske granice, sve radi toga da bi omogućio sklapanje pakta. Ipak se iz njegovog izlaganja nije moglo zaključiti da je imao nameru da Poljsku potpuno podeli. U stvari, Hitler je još za vreme poljskog pohoda, jer sada to znamo, bio mišljenja da neki ostatak Poljske treba da postoji.

Na kraju Hitlerovog govora ni general-pukovnik fon Rundštet ni ja — kao verovatno ni iko od prisutnih generala — nije shvatio da sada mora po svaku cenu doći do rata. Naročito su dve okolnosti navodile na zaključak da će u poslednjem času ipak — kao u Minhenu — doći do mirnog rešenja.

Prva okolnost bila je u tome što je sklapanjem pakta sa Sovjetskim Savezom položaj Poljske postao sasvim očajan. Pošto je time Engleskoj manje-više izbijeno iz ruku oružje blokade i pošto je Poljskoj mogla pomoći samo krvavim napadom sa zapada, izgledalo je verovatno da će Engleska, svakako na zahtev Francuske, savetovati Varšavi popuštanje. Poljskoj je svakako sada moralo biti jasno da će britanske garantije ostati bez ikakvog praktičnog

dejstva. Poljska je morala računati i s tim da će joj, u slučaju rata sa Nemačkom, za ledima nastupiti Sovjeti radi ostvarivanja svojih zahteva na istočnu Poljsku. Kako bi bilo moguće da Varšava u takvoj situaciji ipak ne popusti?

Sledeća okolnost odnosila se na samo savetovanje koje je upravo završeno. Šta je bio cilj ovog savetovanja? Do sada su sve vojne napadne namere prema Poljskoj bivale maskirane svim sredstvima. Prisustvo divizija u graničnom području obrazlagano je izgradnjom „istočnog bedema“. Da bi se prikrio pravi cilj pokreta trupa prema Istočnoj Pruskoj, vršene su pripreme za veličanstvenu proslavu bitke kod Tanenberga. Pripreme za velike manevre motorizovanih jedinica sprovođene su do poslednjeg momenta. Pokreti trupa u rejone koncentracije izvedene su bez zvaničnog proglašenja mobilnog stanja. Ma kako da je bilo sigurno da sve te mere nisu mogle biti sakrivene od Poljaka, što je samo moglo da posluži cilju političkog pritiska, ipak je to sve bilo obavijeno najvećom tajnom i bila su primenjena sva moguća sredstva za obmanjivanje. Sada, pak, kada je kriza dostigla vrhunac, Hitler je sve visoke komandante oružane sile pozvao u Obersalzberg, a to je bila činjenica koja se nikako nije mogla prikriti. Nama je to izgledalo, tako reći, kao vrhunac svesne politike zastrašivanja. Da slučajno Hitler nije težio, i pored svojih ratobornih govora, mirnom rešenju? Zar baš ovo savetovanje ne bi moglo da bude kao poslednje sredstvo pritiska na Poljsku?

U svakom slučaju, general-pukovnik fon Rundštet i ja otputovali smo iz Berhtesgadena sa takvim mislima. Dok je on otputoval u našu komandu u Nisi (Neisse), ja sam ostao još jedan dan kod svoje rodbine u Lignicu, što je jedan od dokaza da sam u dubini duše malo verovao da će rat izbiti u najskorije vreme.

24. avgusta 1939. u 12.00 časova general-pukovnik fon Rundštet primio je zapovest za grupu armija. 25. avgusta u 15.00 časova usledilo je naređenje Vrhovne komande kopnene vojske po dogovorenoj šifri:

„Slučaj „Vajs“, 1. y = dan = 26.8., čas 4.30.“

Izgleda da je odluka za rat ipak pala, i pored toga što mi u to do sada nismo hteli da verujemo.

Sedeo sam za večerom sa general-pukovnikom fon Rundštetom u našem štabu u zgradi manastira Sv. Raspeća u Nisi, kada je u 20.30 časova stiglo preko radija sledeće naređenje Vrhovne komande kopnene vojske:

„Započinjanje neprijateljstava zabranjeno! Jedinice odmah zaustaviti! Mobilno stanje i dalje traje. Pokreti trupa radi prikupljanja prema planu ,Vajs' i ,Vest' i dalje po planu“.

Svaki vojnik može da proceni šta je značila ova promena naređenja za napad na Poljsku, saopštena u poslednjem času. Tri armije koje su sa svim svojim delovima bile u punom pokretu prema granici, na području koje se prostiralo od Donje Šleske do istočne Slovačke, trebalo je zaustaviti u toku nekoliko časova. Moralo se pri tome imati u vidu da su svi štabovi, bar oni do divizija, bili također na maršu i da je zbog tajnosti radio-saobraćaj još bio zabranjen. I pored svih ovih teškoća, ipak se uspeло да се zapovest blagovremeno sproveđe do svih jedinica. Aparat komandovanja kao i aparati veze pokazali су se vrlo efikasnim. Jedan motorizovani puk u istočnoj Slovačkoj mogao je da bude samo tako zaustavljen što se jedan oficir morao sa avionom „roda“ (Fieseler Storch) da spusti noću, skoro na samo čelo kolone.

Ništa nismo znali zašto je Hitler svoju odluku za rat, izgleda, izmenio u poslednjem času. Samo nam je rečeno da se pregovori i dalje vode.

Lako je razumeti zašto smo mi vojnici bili, u neku ruku, zaprepaščeni takvim načinom rukovođenja. Odluka za rat je, na kraju krajeva, najzbiljnija odluka koju jedan poglavatar države može da doneše.

Kako se može doneti jedna takva odluka, a odmah posle nekoliko časova ta ista odluka se menja? Pre svega, i zato što ta izmena, vojnički gledano, može imati i teške posledice. Kao što sam već rekao prilikom opisivanja savetovanja u Obersalzbergu, sve je bilo, sa vojnog gledišta, sračunato na iznenađenje protivnika. Mobilno stanje nije bilo zvanično proglašeno. Prvi dan mobilnog stanja bio je tek 26. avgust, dakle, baš na dan gore pomenutog zaustavljanja pokreta. Zbog toga ovaj pokret je obuhvatio samo sve oklopne i motorizovane jedinice sa ograničenim brojem pešadijskih divizija, koje su delom već bile u graničnom području, a delom su ubrzano stavljene u mobilno stanje. Sada nije moglo više biti ni govora o nekom iznenađenju protivnika. Jer, ako bi se pokreti iz polaznih rejona u graničnom području vršili čak i noću, ni na taj način se ne bi mogli sakriti od protivnika. U prvom redu zbog toga što su se motorizovane jedinice morale pokrenuti danju iz svojih rejona prikupljanja, koji su se nalazili zapadno od Odre, da bi mogle da pređu tu reku. Zbog svega toga morala se — ako uopšte dođe do rata — primeniti druga varijanta, naime, nastupanje svih mobili-

sanih snaga. U svakom slučaju momenat iznenađenja bio je propušten.

Pošto se nije moglo pretpostaviti da je Hitler svoju prvu odluku da počne sa neprijateljstvima doneo nepomišljeno ili lakomisleno, nama je samo preostalo da zaključimo da je ovo, sve u svemu, samo diplomatska taktika sa stalnim povećanjem pritiska na protivnika. Stoga smo general-pukovnik fon Rundštet i ja bili skeptični kada je potom 31. avgusta oko 17.00 časova ponovo došlo naređenje:

$$y = 1.9 \ 4.45.$$

Pogotovu što nisu bila data nikakva objašnjenja neuspehu pregovora. U Grupi armija je za svaki slučaj, na osnovu iskustva od 25. avgusta, sve bilo pripremljeno da se čak i u poslednjem momentu osigura mogućnost ponovnog prekida pokreta. General-pukovnik i ja smo ostali na nogama do ponoći, stalno očekujući eventualnu odluku za prekid marša.

Tek kad je prošla ponoć, a time i svaka mogućnost za prekid pokreta, nije moglo biti više nikakve sumnje u to da će oružje sada da „progovori“.

Glava druga

OPERATIVNA SITUACIJA

Odlučujući faktori: nadmoćnost nemačkih snaga i geografski položaj Poljske. Rizik na zapadu. Nemačke snage i plan operacija. Poljske snage i plan operacija. Razmatranja o rasporedu poljskih snaga. Poljska hoće da „brani sve“. Nerealne poljske težnje u pogledu napadnih dejstava. Kako je Poljska sa vojnog gledišta mogla da radi? Borba za dobitak u vremenu, odlučujuća odbrambena dejstva tek iza Nareva, Visle i Sana. Osiguranje dubokih bokova. Zapadne sile ostavljaju Poljsku na cedilu. Izvinjavanja savezničkog vrhovnog komandanta.

Pri određivanju operativne situacije u ratu protiv Poljske, bili su odlučujući sledeći faktori:

Prvo, *nadmoćnost nemačkih snaga*, pod pretpostavkom da je nemačko vojno rukovodstvo spremno da prihvati veliki rizik na zapadu i na taj način većinu svojih snaga angažuje prema Poljskoj.

Drugo, *geografski položaj*, koji je Nemcima omogućavao da, koristeći Istočnu Prusku — Pomeraniju i Šlesku, uhvate u klešta poljsku vojsku.

Treće, stalno prisutna *opasnost* za leđima Poljske usled postojanja *Sovjetskog Saveza*.

Nemačke snage i plan operacija

Nemačko vojno rukovodstvo u potpunosti je prihvatio gore pomenuti rizik na zapadu.

Vrhovna komanda kopnene vojske angažovala je protiv Poljske 42 aktivne divizije (među njima jednu novoformiranu oklopnu,

10. pd) i jednu pešadijsku diviziju (50. pd) formiranu od posadnih trupa koje su se do tada nalazile u luku Odra—Varta. Pomenute snage sačinjavale su: 24 pešadijske divizije, 3 brdske divizije, 6 oklopnih divizija, 4 lake divizije, 4 motorizovane pešadijske divizije i 1 konjička brigada. Ovome broju treba dodati još 16 divizija formiranih u toku mobilizacije (2. i 4. talas),*) ali koje u početku nisu smatrane kao jedinice pune borbene sposobnosti. Pored toga, istočnoj vojsci je bio pridat i jedan gardijski puk, kao i jedan ili dva ojačana SS-puka.

Nasuprot tome, na zapadu je ostalo samo 11 aktivnih pešadijskih divizija. Posadne trupe su bile jačine oko jedne divizije (kasnije 72. pešadijska divizija), a od novoformiranih jedinica bilo je 35 divizija (2. do 4. talas). Na zapadu se nije raspolagalo ni oklopnim ni motorizovanim jedinicama. Ukupno, dakle, 46 divizija, ali $\frac{3}{4}$ od svih ovih snaga bilo je samo u delimičnoj borbenoj gotovosti.

22. pešadijska divizija, koja je po naoružanju i uvežbanosti bila, u stvari, padobraska divizija, zadržana je u unutrašnjosti Nemačke kao rezerva Vrhovne komande kopnene vojske.

I većina *vazduhoplovnih snaga* — podeljena u dve vazdušne flote — bila je angažovana prema Poljskoj, dok je treća, slabija vazdušna flota ostala prema zapadu.

Zaista je veliki rizik nemačko vojno rukovodstvo preuzele na sebe takvom raspodelom snaga. Taj rizik skoro da nije bio ni zapažen — zbog brzog toka ratnih dejstava u Poljskoj, čemu su doprineli i propusti Poljaka, a pre svega potpuna neaktivnost poljskih zapadnih saveznika, koji su jednostavno samo posmatrali poljske poraze.

A mora se imati na umu da je nemačko vojno rukovodstvo tada računalo sa oko 90 divizija francuske vojske. U stvari, Francuska je (prema fon Tipelskirhu — Tippelskirch) u jesen 1939. godine u roku od tri sedmice imala mobilisanih 108 divizija! Bilo ih je: 57 pešadijskih divizija, 5 konjičkih divizija, 1 oklopna divizija i 45 rezervnih, odnosno teritorijalnih divizija, a uz to još i jaki posebni delovi tenkovskih i artiljerijskih jedinica**). Ovi poslednji su imali tu prednost nad nemačkim novoformiranim ratnim jedini-

*) Svakako da je jedan deo francuskih snaga u početku bio raspoložen u severnoj Africi i na alpskoj granici.

**) Novoformirane divizije 2. i 4. talasa imale su samo malo, a 3. talasa nikakvo aktivno jezgro i bile su brojno slabije nego aktivne divizije. Njima je trebalo više vremena da pređu u mobilno stanje.

cama što su bili formirani od potpuno obučenih rezervista, dok su se nemačke novoformirane jedinice sastojale od ljudstva sa skraćenom obukom ili od rezervista iz prvog svetskog rata.

Nema, dakle, nikakve sumnje da je francuska vojska u prvim danima rata bila višestruko nadmoćnija od nemačkih snaga raspođenih na zapadu.

Britansko angažovanje na kopnu bilo je, svakako, sasvim neznatno. Za ovo je Velika Britanija spremila samo 4 divizije, a i one su prispele na ratište tek u prvoj polovini oktobra.

Nemački *plan operacije* protiv Poljske zasnivao se na potpunom iskoriščavanju mogućnosti koju je nudilo protezanje granica, da se neprijatelj od samog početka obuhvati sa obe boka.

Nastupanje nemačke vojske je planirano sa dve široko razdvojene krilne grupe, sa skoro potpunom prazninom u sredini (luk Odra—Varta).

Grupa armija Sever (general-pukovnik fon Bok — Bock), načelnik štaba general fon Zalmut — Salmuth podeljena u dve armije imala je ukupno 5 pešadijskih i jedan oklopni korpus sa ukupno 9 aktivnih pešadijskih divizija (uključujući i nepotpunu 50. pešadijsku diviziju, novoformiranu od posadnih trupa), 8 prilikom mobilizacije novoformiranih pešadijskih divizija, 2 oklopne divizije (uz to još i jedan novoformirani oklopni odred Kempf), 2 motorizovane pešadijske divizije i 1 konjičku brigadu — ukupno 21 diviziju. Treba još dodati posadne trupe u Kenigsbergu i Lecenu (Lötzen) u Istočnoj Pruskoj, a u Pomeraniji brigadu Nece (Netze).

Grupa armija je imala zadat�ak da nastupa sa 3. armijom (general fon Kihler — Kühler) iz Istočne Pruske a sa 4. armijom (general-pukovnik fon Kluge) iz Istočne Pomeranije.

Zadatak ove Grupe armija je bio da najpre preseče Koridor, zatim da glavninu snaga brzo orijentiše istočno od Visle prema jugoistoku, odnosno jugu, da bi se na taj način, po savladavanju linije Narev, izbilo u pozadinu eventualne poljske odbrane na Visli.

Grupa armija Jug (general-pukovnik fon Rundštet, načelnik štaba general fon Manštajn) bila je znatno jača. Sastojala se iz tri armije (14. armija general-pukovnik List, 10. armija general-pukovnik fon Rajhenau — Reichenau), 8. armija general-pukovnika Blaskovic — Blaskowitz. Grupa armija je raspolagala sa ukupno 8 pešadijskih i 4 oklopna korpusa — u svemu 15 aktivnih pešadijskih divizija, 3 brdske lovačke divizije, 8 novoformiranih divizija, kao i većim brojem motorizovanih jedinica, od kojih 4 oklopne divizije,

4 lake divizije i 2 motorizovane pešadijske divizije. Ukupno, dakle, 36 divizija.

Plan nastupanja ove Grupe armija: 14. armija iz gornjošleskog industrijskog područja, iz istočnog dela Moravske i iz zapadne Slovačke; 10. armija iz Gornje Šleske oko Krojburga i južnije; 8. armija iz srednje Šleske istočno od Elsa (Öls).

Njen zadatak je bio da tuče neprijatelja u velikom luku Visle i u Galiciji, da sa jakim motorizovanim snagama brzo kreće prema Varšavi, što pre zauzme na širokom frontu prelaze preko Visle i da u sadejstvu sa grupom armija Sever uništi ostatke poljske vojske.

Poljske snage i plan operacija

Poljska je u miru raspolagala sa 30 pešadijskih divizija, 11 konjičkih brigada, 1 brdskom brigadom i 2 motorizovane (oklopne) brigade. Osim toga, imala je nekoliko pukova u sastavu graničnog korpusa, veliki broj bataljona narodne odbrane (O. N. odredi) i marinских trupa koje su bile stacionirane u rejonu Gdinja—Hela (prema Hermanu Šnajderu: *Razmišljanja o operativnoj situaciji Poljske* iz „Militärwissenschaftliche Rundschau“ 1942).

Poljska oružana sila, gledana kao celina, bila je prilično velika. Njeno naoružanje je bilo uglavnom iz prvog svetskog rata. I vazduhoplovstvo, koje se sastojalo od oko 1000 aviona, nije bilo na savremenom tehničkom nivou. Protivvazdušna odbrana bila je nezadovoljavajuća (prema fon Tipelskirhu: „Istorija drugog svetskog rata“ — *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*).

Nemačka je računala da će Poljska u slučaju rata udvostručiti broj svojih divizija, iako se to nije moglo potpuno sigurno pretpostaviti i pored toga što je za to bilo dovoljno naoružanja. Prema fon Tipelskirhu, Poljska je 1939. godine, pre izbijanja rata, mobilisala samo pukove, itd. za deset novomobilisanih rezervnih divizija. Po svećemu izgleda da nisu uspeli da te pukove potpuno objedine u predviđenim divizijskim formacijama. Ipak se u toku rata, prema neprijateljskim izveštajima koje su nemačke oružane snage uhvatile, pojavljuje veći broj tih rezervnih divizija.

Poljsko vojno rukovodstvo (po fon Tipelskirhu, odnosno H. Šnajderu) je na sledeći način upotrebilo gore navedene snage:

na istočno-pruskoj granici bila je isturena ispred linija Bobr — Narev — Visla jedna operativna grupa od 2 divizije i 2 konjičke brigade, između Suvalki i Lomže;

armija Modlin sa 4 divizije i dve konjičke brigade u rejonu Mlave;

u Koridoru je bila prikupljena *armija Pomorje (Pomeranija)* sa 5 divizija i jednom konjičkom brigadom.

Ispred nemačke granice od Varte do slovačke granice bile su raspoređene 3 armije:

Armija Poznanj u zapadnom delu provincije Poznanj, jačine 4 divizije i 2 konjičke brigade;

Armija Lođ sa 4 divizije i 2 konjičke brigade oko Vjelunja;

Armija Krakov sa 6 divizija, 1 konjičkom brigadom i 1 motorizovanom brigadom između Čenstohove i Novog Targa;

iza obe gore navedene armije okupila se *Armija Pruska* sa 6 divizija i 1 konjičkom brigadom u rejonu Tomašov — Kjelce;

najzad, jedna *armija Karpati* — sastavljena poglavito od rezervnih jedinica i O. N. bataljona — trebalo je, raspoređena od Tarnova do Lavova, da štiti duboki bok duž granice na Karpatima;

jedna *rezervna grupa* (armija Piskor) od ukupno 3 divizije i 1 motorizovane brigade razmestila se na Visli na području Modlin — Varšava — Lublin;

pored toga, u toku samih dejstava formirana je i jedna samostalna *grupa Polesje* istočno od Buga, očigledno za obezbeđenje prema Rusiji.

Poljski raspored još nije bio dovršen kad je iznenada otpočela nemačka ofanziva i očigledno da je u gore navedenom obliku sproveden, samo nepotpuno.

Osvrt na raspored poljskih snaga

Nije tako lako izvesti na čistinu koji i kakav je operativni cilj bio u osnovi takvog poljskog rasporeda snaga. Po svoj prilici tu je bila težnja da se „sve brani“ ili, možda tačnije rečeno: ne odstupiti nigde bez direktnog nadmoćnog neprijateljskog pritiska. Ovakav cilj ako se njemu sve podredi, po pravilu, dovodi do poraza slabije strane. Pred istom situacijom — nekoliko godina kasnije — našao se i Hitler, ali ni on nije izvukao iskustva iz ovoga šta čeka slabijeg pri ovakvom načinu otpora.

Teškoća poljske operativne situacije bila je jasna sama po sebi; ona je proizlazila iz mogućnosti nemačkog napada sa dve, odnosno kasnije i sa tri strane, zbog protezanja same granice, a osim toga

i poljske oružane snage bile su slabije. I pored svega toga poljsko vojno rukovodstvo se odlučilo da pokuša da „brani sve“, što samo dokazuje koliko je očevidno teško voditi računa o vojnim faktorima kada psihološki i politički obziri stvaraju smetnje.

U Poljskoj nikad nisu bili potpuno svesni — ako se izuzmu maršal Pilsudski i još mali broj trezvenih političara — opasne situacije u koju je zemlja zapala zbog ostvarenja neopravdanih teritorijalnih zahteva prema svojim susedima — Rusiji i Nemačkoj. To je bila Poljska koja je imala 35 miliona stanovnika, od kojih su samo 22 miliona bili poljske narodnosti, dok su ostatak, manje-više ugnjetavan, sačinjavale nemačka, ukrajinska, beloruska i jevrejska manjina.

Poljska je uz to, uzdajući se u savez s Francuskom u doba dok su Nemačka (i Sovjetski Savez) još bili slabi, isuviše dugo sanjala o mogućnostima napada na nemačku državu. Ti snovi su bili vrlo raznoliki: iznenadni napad na odvojenu Istočnu Prusku, ili napad na nemačku Gornju Šlesku — koji je propagirao Savez poljskih ustanika — pa čak i marš na Berlin, bilo najkraćim putem pravcem Poznanj — Frankfurt na Odri, bilo, po osvajanju gornje Šleske, nastupanjem zapadno od Odre u pravcu nemačkog glavnog grada.

Svakako, takvi snovi su izgubili svaku realnu podlogu, najpre izgradnjom nemačkih utvrđenja u Istočnoj Pruskoj i u luku Odra — Varta, kasnije i nemačkim naoružanjem. Ali sigurno je da iz glava poljskih političara i vojnika takve misli o napadima, kombinovane sa istovremenom francuskom ofanzivom na zapadu, nisu nikad potpuno isčezavale. Pa i gore opisani poljski raspored snaga, iako je u početku, uglavnom, bio podešen za odbranu, navodi na zaključak da se računalo i na mogućnost kasnijih napada — čim se oseti francuska pomoć.

Uostalom, poljski generalstab još nije raspolagao nekim većim iskustvima kad je reč o višem komandovanju, nije u tome bilo nikakve tradicije. Na jednoj strani poljskom temperamentu odgovara više napad nego odbrana. Romantične predstave iz ranijeg doba svakako su još živele u podsvesti poljskog vojnog staleža. Sećam se jedne slike maršala Riđ-Smiglija (Rydz-Smigly) sa pozadinom na kojoj se vide poljski konjički eskadroni kako napadaju. Na drugoj strani, novostvorena poljska vojska školovala se kod Francuza. Od njih su teško mogli dobiti podsticaj za brže, pokretljivije vođenje operacija, nego su radije preuzeli iskustva pozicionog ratovanja, čime je francusko vojno rukovodstvo bilo opterećeno posle prvog svetskog rata.

Tako se može uzeti kao vrlo verovatno da poljskom operativnom rasporedu, izuzev želje da „ništa ne ostavi nebranjeno“, nije bila uopšte svojstvena nikakva jasna operativna zamisao, nego je on predstavljaо kompromis između neophodnosti da se prema nadmoćnom neprijatelju prede u odbranu i ranijih napadačkih ambicija. Uz to su se u isto vreme zanosili iluzijama da će Nemci izvoditi ofanzive prema francuskom učenju i da će se te ofanzive brzo pretvoriti u pozicijske borbe. Vrlo je interesantan jedan poverljivi izveštaj o ovom pitanju. Ovaj izveštaj smo primili uoči samog izbijanja rata, a radi se o tobožnjim poljskim ofanzivnim namerama. Podatak je dobijen od potpuno pouzdanog izvora, iz neposredne blizine predsednika poljske države ili maršala Rid-Smiglija, poljskog vrhovnog komandanta. Javljalo se da će Poljaci krenuti u ofanzivu i to sa jakim snagama iz provincije Poznanj. Najinteresantnije je što je ovaj ofanzivni plan tobožе nastao zbog britanskih zahteva i predloga! U tadašnjoj situaciji taj podatak nam je izgledao sasvim neverovatan. Međutim, kasnije se pokazalo da je Poljska zaista imala relativno jake snage u provinciji Poznanj, iako bi jedan nemački napad preko Poznanja svakako predstavljaо za Poljake najmanju opasnost u odnosu na druge napadne pravce. Ova Poznanska armija našla je kasnije svoj kraj u bici na Bzuri.

Međutim, na poljskoj strani bilo je i pametnih saveta i predloga. Prema podacima koje je izneo pukovnik Herman Šnajder (Hermann Schneider) u „Militärwissenschaftliche Rundschau“, od 1942. godine, francuski general Vegan (Weygand) je predložio da se organizuje odbrana iza linije Njemen — Bobr — Narev — Visla — San. Ovaj je predlog, sa operativnog gledišta, bio jedino ispravan, jer je isključivao mogućnost nemačkih obuhvata, a u isto vreme rečne prepreke znatno bi ojačavale odbranu protiv nemačkih oklopnih jedinica. Uz to, ova linija je bila duga svega oko 600 km, prema 1800 km koliko je iznosila dužina poljskih granica duž velikog luka od Suvalki do Karpatskih prelaza. Ali, usvajanje ovog predloga značilo bi napuštanje cele zapadne Poljske, sa najvažnijim industrijskim i poljoprivrednim područjima. Teško je pretpostaviti da bi ijedna poljska vlada mogla da nadživi takvu odluku. Osim toga, jedno takvo veliko odstupanje, odmah u početku rata, teško bi privolelo Francuze za napad na zapadnom frontu, a postavljalo se i pitanje da li ne bi prepuštanje čitave zapadne Poljske Nemcima ohrabrilo i Sovjetе da odmah za sebe osiguraju svoj ideo u istočnoj Poljskoj.

Zbog gore navedenih obzira, opet prema podacima koje je izneo pukovnik Šnajder, general Kutrceba (Kutrzeba), načelnik poljske vojne akademije, uputio je početkom 1938. godine maršalu Riđ-Smigliju jedan memorandum u kome je predlagao jedno drugo rešenje. On je insistirao na tome da se ne napušta „strategijski najvažnije težište Poljske“, koje obuhvata kako industrijska područja Lođa i Gornje Šleske, tako i najvažnija poljoprivredna područja Poznanja, Kutna i Kjelca. Predlagao je raspored snaga u osnovi sličan onome koji je ostvaren 1939. godine, iako je odmah odustajao od držanja Koridora i provincije Poznanja zapadno od Varte. Za pojačanje poljske odbrane trebalo je izgraditi brojna utvrđenja, kako južno od istočno-pruske granice, tako i u vidu jednog velikog luka koji bi se protezao od Grudonca do Poznanja, a isto tako na šleskoj granici od Ostrova preko Čenstohova do rejona Cješin. Uporedo sa ovim trebalo je predvideti „vrata za ispad“ radi budućih napada i dejstava prema Istočnoj i Zapadnoj Pruskoj, kao i Šleskoj. Jasno je da bi izgradnja takvih dovoljno jakih utvrđenih linija prevazilazila mogućnosti Poljske. Inače, general Kutrceba bio je svestan da je Poljska u pogledu vojne moći slabija strana u odnosu na Nemačku. Pa i o pomoći Francuske on je razmišljao trezveno, kad je računao da će Poljska prvih 6 — 8 nedelja, čak i u slučaju punog aktivnog vojnog angažovanja Francuske biti upućena na samu sebe. Zbog toga je on predviđao „strategijsku odbranu“ na prednjem rubu gore pomenutog strategijski najvažnijeg težišta, a u njegovoј dubini trebalo je da budu prikupljene rezerve za kasnije, odlučujuće operacije.

Poljski plan početnog rasporeda snaga, primjenjen 1939. godine, bio je veoma sličan predlogu generala Kutrcebe, kao što smo upravo i naglasili. Ipak je bilo i razlika: generalov plan rasporeda imao je jače izraženo težište na prostoru Torunj — Bidgošć — Gnjezno, dok se u planu od 1939. godine pre može govoriti o dva težišta, jedan oko istočne Pruske, a drugi prema Šleskoj.

Poljski plan od 1939. god., po kome je trebalo da se brani, uključujući oblast Koridora i isturenu provinciju Poznanj, mogao je samo dovesti do poraza, zbog ranije iznetih mogućnosti nemačkog obuhvata i nemačke nadmoćnosti. A kako je zapravo trebalo da Poljaci vode operacije, pa da uopšte izbegnu poraz?

Pre svega, trebalo se odlučiti da li „strategijski najvažnije težište“, kako ga je nazvao general Kutrceba, treba *tako i toliko* braniti da se njegovim gubitkom izgubi i bude uništена i *sama poljska vojska* — a s obzirom na nemačke obuhvate iz istočne Pruske,

Šleske i Slovačke — ili pak uzeti u obzir mogućnost da se gubitkom samo „strategijskog težišta“ vojska sačuva. To je bilo ono isto pitanje koje sam Hitleru stalno postavljao 1943/1944. godine, kada je od mene zahtevano da ne napuštam Donjecki bazen, prostoriju u luku Dnjepra, itd.

Po mom mišljenju, odgovor na ovo pitanje za Poljsku trebalo je da bude jasan. Poljska Vrhovna komanda morala je voditi računa da se poljska vojska po svaku cenu održi na bojištu, dok neka ofanziva zapadnih sila ne primora Nemce da glavninu svojih snaga povuku sa poljskog ratišta. Čak, iako je izgledalo da će se gubitkom industrijskih oblasti izgubiti i mogućnost dužeg vođenja rata, ipak, ako se poljska vojska sačuva i bude prisutna ma gde na bojištu, ponovno dobijanje pomenutih oblasti nikako ne bi bilo isključeno. Nije trebalo ni pod kakvim okolnostima dozvoliti da poljska vojska bude okružena zapadno od Visle ili sa obe strane ove reke.

Za Poljsku je bilo jedino važno da se *bori za dobitak u vremenu*. *Odsudna* odbrana, bez sumnje, mogla je doći u obzir tek iza linije Bobr — Narev — Visla — San, pri čemu je, možda, na južnom krilu bilo moguće isturanje ovoga odbrambenog fronta do na Dunajec, da bi se očuvalo centralno industrijsko područje između Visle i Sana.

Kao prvo, bilo bi važno da se otklone mogućnosti nemačkih obuhvata iz Istočne Pruske i zapadne Slovačke. Za ovo je na severu bila pogodna linija Bobr — Narev i Visla do tvrđave Modlin, odnosno do Visograda. Ta linija je ipak činila jednu jaku prirodnu prepreku. Nekadašnja ruska utvrđenja, iako mahom zastarela, pružala su dalji oslonac. Uz to, iz Istočne Pruske se nisu mogle očekivati neke jače nemačke oklopne jedinice, a možda ne bi uopšte ni bilo oklopnih jedinica.

Sa juga je bilo najvažnije obezbediti se od jednog šireg obuhvata odbranom prelaza preko Karpata. Međutim, za oba ova zadatka bile su određene ograničene snage. Razvoj poljskih snaga ispred linije Bobr — Narev takođe je bio pogrešan, kao i isturanje jakih snaga u Koridor i isturenu provinciju Poznanj.

Da su bile preduzete mere obezbeđenja protiv velikih nemačkih obuhvata sa severa i juga na način kako je to opisano, bili bi stvorenii uslovi za vođenje zadržavajućih borbi u zapadnoj Poljskoj. Uz to je trebalo biti načisto da glavni udar Nemaca treba očekivati iz Šleske. Prvo zato, jer nemačka železnička i putna mreža ovde omogućava brže prikupljanje većih snaga nego u Pomeraniji, a pogotovo u Istočnoj Pruskoj, a drugo i zbog toga što je pravac

Sk. 1 — Nemački i poljski početni raspored. — Tok nemačke ofanzive.

udara preko Poznanja ka Varšavi operativno najmanje celishodan — jer je ovaj udar potpuno frontalан — i zato malo verovatan.

Prikupljanje poljskih glavnih snaga nije trebalo da bude — kao što se dogodilo 1939. godine — u blizini granice, nego na takvoj udaljenosti od nje da se blagovremeno mogu otkriti pravci nemačkih glavnih udara. Na taj način bi se postiglo da se u području Koridora i u provinciji Poznanj upotrebe što slabije snage, da bi se bilo što jači protiv očekivanog glavnog udara iz Šleske, a pre svega da bi se raspolagalo dovoljno jakim operativnim rezervama. Da se u Poljskoj nisu isuviše dugo zanosili napadima protiv Nemačke i da su popravili i održavali nekadašnja nemačka utvrđenja na delu Visle od Gruđonca do Torunja, svakako bi se bar vremenski odužilo spajanje nemačkih snaga koje su nastupale iz Pomeranije i Istočne Pruske, a i jedna izgrađena tvrđava Poznanj svakako bi Nemcima ograničila slobodu kretanja preko ove provincije.

Još da napomenemo da zamisao da se po unutrašnjim pravcima vrše protivudari prema severu ili jugu zapadnopoljskog prostora, prema tome kako se bude razvijala situacija, u praksi ne bi mogla biti ostvarena. Za takve operacije raspoloživi prostor bio je isuviše mali, a poljska železnička mreža nedovoljna. Pored toga trebalo je računati i s tim da bi veliko pomeranje trupa vrlo brzo sprečila nemačka avijacija, a i nemačke oklopne jedinice. Dakle, nije ništa preostajalo nego se unapred odlučiti za odsudnu odbranu tek iza linije Borb — Narev — Visla — San (odnosno Dunajec). Ispred te linije trebalo se boriti samo za dobitak u vremenu. Težište je trebalo unapred odrediti prema Šleskoj, uz istovremeno preuzimanje mera obezbeđenja duboko ugroženih bokova sa severa i juga, kao što je već napomenuto.

Nikako se ne bi moglo tvrditi da bi Poljska na ovaj način izbegla konačni poraz, ako bi, kao što se desilo, zapadne sile potpuno prepustile poljsku vojsku njenoj sudbini. Ali bi navedeni postupak svakako spasao Poljake da ne budu prosto pregaženi u graničnom području. Zato što im se to desilo, poljska Vrhovna komanda nije bila u stanju niti da utiče na organizovano vođenje borbi u luku Visle, niti da povuče vojsku za organizovanu odbranu iza jake linije koju su nudile pomenute reke.

Kao što je upravo rečeno trebalo je da se Poljska od samog početka orijentiše samo na borbu za dobitak u vremenu. Trebalo je da tako dugo pruža otpor nemačkom napadu — poslednja faza takve odbrane pozadi pomenute rečne linije — dok saveznički

napad sa zapada ne bi primorao Nemce da povuku svoje glavne snaga iz Poljske. Trebalо je težiti isključivo ovom cilju. Iz ovoga jasno proizlazi da je poljsko vrhovno vojno rukovodstvo trebalо potpuno jasno da stavi do znanja državnim upravljačima da bez čvrste obaveze zapadnih sila da odmah posle izbijanja rata svim snagama otpočnu ofanzivna dejstva n azapadu, borba protiv Nemačke ne može uopšte da se primi.

Pošto je tadašnji poljski vrhovni komandant Rid-Smigli imao odlučujući uticaj na vladu, ova bi svakako jednu takvu opomenu razmotrila s punom pažnjom. Trebalо je čak da se i po pitanju Danciga i Koridora blagovremeno popusti, pa makar to bilo samo radi odgadanja rata sa Nemačkom.

Naše trupe su u Francuskoj 1940. god. zaplenile jedan pismeni dokumenat koji je general Gamlen (Gamelin), saveznički vrhovni komandant na zapadu, 10. septembra 1939. uputio poljskom vojnom atašeu u Parizu. To je, očigledno, odgovor na poljska pitanja kada će Poljska biti stvarno i efikasno potpomognuta od saveznika. General Gamlen ovde ovako piše maršalu Rid-Smigliju:

„U borbi je više od polovine naših aktivnih divizija na severoistoku. Od prelaska granice Nemci su nam pružali pojačan otpor. Mi smo ipak išli napred. Ali smo vezani pozicijskim ratovanjem, protiv neprijatelja koji se spremio za odbranu i još nemamo svu potrebnu artiljeriju... Još od samog početka operacija na kopnu otpočeo je i rat u vazduhu. Osećamo da imamo protiv sebe znatan deo nemačkih vazduhoplovnih snaga.

Svoje obećanje da ću petnaestog dana od proglašenja mobilizacije glavninom svojih snaga započeti ofanzivu, ja sam već ispunio. Bilo je nemoguće da nešto više učinim.“

Sudeći po tome, Poljska je, u stvari, već imala obećanje od Francuske. Samo je pitanje da li se poljsko vrhovno vojno rukovodstvo smelo zadovoljiti obećanjem da će Francuska glavninom svojih snaga „započeti ofanzivu“ tek petnaestog dana. Događaji su svakako pokazali da se sa ovim obećanjem mislilo na sve drugo samo ne na brzu i efikasnu pomoć Poljskoj.

Poraz Poljske bio je neminovna posledica iluzija kojima su se u Varšavi zanosili u pogledu delovanja saveznika, kao i precenjivanja mogućnosti sopstvenih snaga za pružanje dugotrajnog otpora.

Glava treća

OPERACIJA GRUPE ARMIJA JUG

Komanda Grupe armija u Nisi. Prvi časovi. Početna situacija. Naša operativna zamisao: zahvatiti neprijatelja još ispod Visle i sprečiti ga da iza Visle organizuje odbrambeni front. Nadiranje 14. armije kroz Galiciju i preko Sana. Prodor 10. armije prema Visli i prva borba sa neprijateljem okruženim kod Radoma. Jedna neobična poseta. Kriza kod 8. armije. Bitka na Bzuri. Komanda Grupe armija mora da interveniše. Pobeda — neprijatelj je uništen. Sećanja na prvi svetski rat. Zauzimanje Varšave. Politička natezanja oko demarkacione linije prema Sovjetima prouzrokuju nastavak borbi. In memoriam. Tajna nemacke „munjevite pobeđe“. Komandant Istoka. Nedoumica oko toga ko će biti naš šef civilne uprave. Parada u Varšavi. Kraj boravka u Poljskoj.

U komandi grupe armija

Kada su u zoru 1. septembra 1939. godine naše trupe prešle poljsku granicu, razume se da smo i mi u štabu Grupe armija bili na svojim radnim mestima. Štab je bio smešten u zgradi manastira Svetog raspeća u Nisi. Manastir, u stvari, zavod za školovanje katoličkih misionara, nalazio se izvan grada. Po svom usamljenom položaju i prostranstvu, ali i po skromnosti svojih učionica i celija, pružao je neobično praktičan i prikladan okvir za rad jedne visoke komande u ratnim uslovima. Spartanski život njegovih redovnih stanovnika, koji su nam ustupili deo zgrade, imao je nekog uticaja i na nas, pogotovu što naš komandant stana, iako je bio iz minhenske gospodinice „Kod lava“, nije bio sklon da nas razmazi u po-

gledu životnih uslova. Bilo je razumljivo što smo dobijali vojničko sledovanje kao i svi vojnici. Ništa se nije moglo prigovoriti supi koju smo dobijali za podnevni obed iz vojničke kuhinje. Ali, možda, nije bilo nužno da iz dana u dan dobijamo za večeru, pored vojničkog hleba, i tvrde kobasice, koje su starijoj gospodi pravile probleme pri žvakanju. Srećom, kaluđeri su nam s vremena na vreme pomagali sa nešto salate ili povrća iz svog vrta. Iguman je ponekad uveče pravio društvo komandantu i njegovim užim saradnicima i vrlo zanimljivo pričao o samopregornom radu misionara u najudaljenijim krajevima zemljine kugle. Ovo pričanje nam je bilo dobrodošlo jer nas je makar i za kratko vreme oslobađalo od teških problema koje su nam nametali naši zadaci.

Razgovori sa igumanom naglo su okončani u rano jutro 1. septembra. Borbe su i nas potpuno zaokupile. Toga jutra smo bili rano na našim mestima, iako to u stvari nije bilo potrebno. Gonilo nas je osećanje da moramo biti spremni onoga trenutka kad naše trupe dođu u dodir sa neprijateljem. Bili smo sigurni da će proteći časovi pre nego što primimo važnije izveštaje od potčinjenih armija. To su časovi koji su poznati svakome koje radio u nekom visokom štabu, u tim satima odigrava se sve i u štabu mogu samo da čekaju.

Vojnik na frontu poznaće strašnu napetost koja nastaje početkom napada. On dobro pamti onaj iščekujući momenat, kada se na časovniku komandira voda kájaljke miču sekundu po sekundu, dok najzad ne dođe spasonosni trenutak juriša. Od toga trenutka borca na frontu obuzimaju samo utisci borbe i on sve ostalo zaboravlja. A kod štabova tada počinje jedno napeto iščekivanje i, to ukoliko su štabovi viši utoliko je ono jače. Zapitkivanja upućivana potčinjenim komandama kako se situacija razvija nisu poželjna kod tih komandi, i to s pravom, jer samo pojačavaju nervozu. Zato je bolje pričekati. A staro je iskustvo da poslovica „rđavi glasnici trče brzo“ ne važi za vojne dogadaje. Kad se sve odvija dobro, vesti se rasprostiru vrlo brzo u pozadini. A ako napad zastane, front se u većini slučajeva obavija čutanjem, bilo što su veze poremećene, bilo što bi svako htelo da pričeka da može da izvesti o nečemu boljem.

Napetost popušta tek kad počnu pristizati prvi izveštaji, pa bili oni sa dobrim ili sa rđavim vestima. I kod nas je dotle važilo pravilo: pričekati! Da li će naše trupe, koje su obučavane i izgrađivane sa toliko požrtvovanosti, ali i na brzinu, ispuniti naša očekivanja? Da li će naročito velike oklopne jedinice čija je organi-

zacija i upotreba bila nešto sasvim novo, moći učiniti ono što je od njih očekivao njihov tvorac general Guderian (Guderian), a sa njim i mi? Hoće li nemačkim komandama, a naročito komandnom sastavu naše Grupe armija, poći za rukom da iz početne operativne situacije dospu do potpune pobede, u kojoj će neprijateljsku vojsku uništiti još ispred Visle te na taj način otkloniti opasnost da se istovremeno borimo na dva fronta? To su bila pitanja koja su nas obuzimala u tim časovima iščekivanja i neizvesnosti.

Početna situacija

Vrhovna komanda kopnene vojske planirala je velike obuhvatne operacije protiv poljske vojske iz Pomeranije i Istočne Pruske. *Grupa armija Sever*, prema ovom planu, imala je zadatak da proterivanjem poljskih snaga iz Koridora što pre uspostavi vezu između Pomeranije i Istočne Pruske. Na taj način bi ova grupa armija prva zaobišla Vislu s one strane i napala s leđa glavne neprijateljske snage u velikom luku Visle.

Grupa armija Jug imala bi, međutim, zadatak da po mogućnosti obema svojim armijama, koje bi napadale iz Šleske (10. i 8.). primora neprijatelja da primi borbu u luku Visle i da osujeti njegovo izvlačenje preko linije Visla — San. Ovo je uslovljeno pokušajem da se pomoću prikupljenih oklopnih jedinica 10. armije pregazi neprijateljski raspored, koji je očito bio u blizini granice i da se, po mogućnosti, pre neprijatelja izbije na prelaze preko Visle od Deblina do Varšave. Za oklopnim jedinicama trebalo je što brže da krenu pešadijske divizije. S druge strane bilo je važno da 14. armija, koja bi nadirala preko Galicije, što pre izbije na San i pređe ga. Ako neprijatelj bude imao nameru da glavni otpor pruži tek pozadi Sane i Visle, 14. armija bi mogla da ovu rečnu odbrambenu liniju sa juga poremeti i probije i da — u dubokoj pozadini neprijatelja — potpomogne istočno krilo grupe armija Sever, koja bi nastupala sa severa s namerom da se izvrši spajanje ovih nemačkih snaga. Pored toga, 14. armija bi imala i zadatak da njen desno krilo, koje se nalazilo daleko na istoku, čak u Slovačkoj, odmah s boka duboko ugrozi neprijateljske snage u prikupljanju na području Krakova i time onemogući efikasnu odbranu zapadne Galicije.

Komanda grupe armija Jug izvodila je operacije protiv Poljske u duhu pomenute operativne zamisli. Uvek se težilo da se glavnina

neprijateljskih snaga primora na borbu s ove strane Visle i da se tu uništi. Pri tome se uvek vodilo računa da se neprijatelju one mogući da primi odlučujuću borbu tek iza linije San — Visla.

Nemam nameru da ovde dajem neki detaljan i kompletan opis operacija, premda jedno takvo prikazivanje toka ovog „mujevitog pohoda“ ne bi bilo na odmet. Ja ću se ograničiti na izlaganje samo u opštim crtama i o najglavnijim fazama. Najvažnije faze i momenti koji su se odvijali sukcesivno, a delom i istovremeno, međusobno isprepletani, bili su sledeći:

teške granične borbe, a zatim energično gonjenje potučenog neprijatelja u Galiciji, koje je izvodila 14. armija sve do Lavova i preko Sana;

prodor 10. armije ka Visli i bitka sa okruženim neprijateljem u rejonu Radoma;

bitka na Bzuri, koja je vođena pod neposrednim rukovodstvom Komande grupe armija i u kojoj su 8. i 10. armija uništile najjaču neprijateljsku grupu;

napad na Varšavu i, najzad, završne borbe koje su bile posledica natezanja u pregovorima između nemačkog političkog rukovodstva i Sovjeta, čiji je upad u istočnu Poljsku u međuvremenu usledio. Sovjeti su prešli istočnopoljsku granicu 17. septembra 1939. godine.

Prodor 14. armije kroz Galiciju

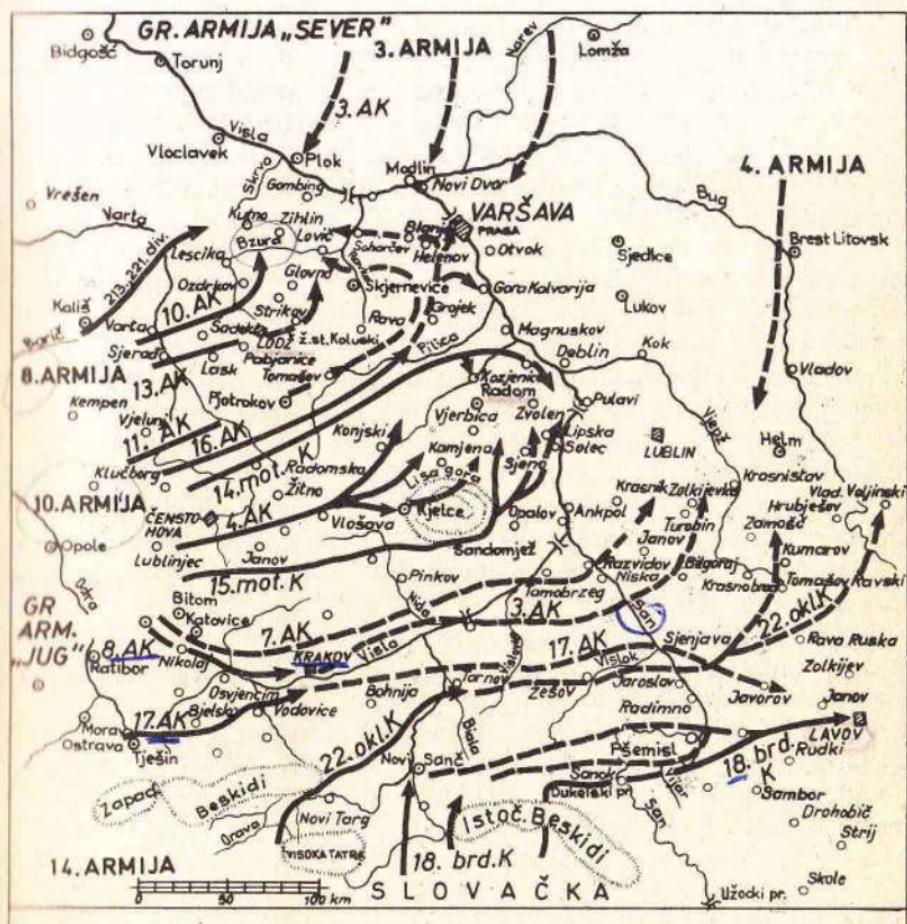
Prvi cilj 14. armije bio je okruženje jakih neprijateljskih snaga za koje se pretpostavljalo da su u zapadnoj Galiciji, na području Krakova. Uslovi za obuhvat neprijatelja stvoreni su već početnim rasporedom ove armije, koji se protezao na velikom prostoru od Gornje Šleske preko područja Moravske Ostrave do Karpata.

Dok je 8. armijski korpus (general Buš — Busch, 8. i 28. pešadijska divizija i 5. oklopna divizija) imao zadatak da najpre probije jaka poljska utvrđenja u istočnom delu Gornje Šleske, a zatim da produži severno od Visle prema Krakovu, dogleđe 17. armijski korpus (general Kinic — Kienitz, 7. i 44. pešadijska divizija) imao zadatak da nastupa iz Moravske, južno od Visle ka Krakovu.

Dva sledeća korpusa imala su zadatak da idu na bok i u pozadinu neprijateljskih snaga, za koje se pretpostavljalo da su na području oko Krakova, i to:

22. oklopni korpus (general fon Klajst — Kleist, 2. oklopna i 4. laka divizija), čiji je zadatko bio da iz doline reke Orave, koja preseca Zapadne Karpatе, izvrši probor ka Krakovu s juga, i

18. (brdski) korpus (general Bejer — Beyer, 2. i 3. brdska divizija) sa zadatkom da istočno od Visoke Tatre, kroz dolinu Poprada preko Novog Sonča, izvrši prodor ka Bohniji (zapadno od

— Prvo angažovanje armija, odn. korpusa

— Nastavak gonjenja u Galiciji od strane 14. armije

Nastavak bitke kod Radoma (10. armije)

Nastavak bitke na Bzuri (8. i delovi 10. armije)

Sk. 2 — Operacije grupe armija Jug u ratu u Poljskoj

Tarnova), da bi na taj način dospeo u pozadinu neprijateljskih snaga oko Krakova. Još dalje istočno — preko Dukelskog prevoja, dobro poznatog iz prvog svetskog rata — trebalo je da nastupaju slovačke snage, koje je kasnije Vrhovna komanda kopnene vojske oslobodila učešća u operacijama. I oprobana bavarska 1. planinska divizija i dve divizije rezervista bile su kasnije uključene u ovo obuhvatno krilo.

Teške su bile prve borbe 14. armije, naime šleskog 8. armijskog korpusa, oko poljskih graničnih utvrđenja. Ali, u stvari, ova granična bitka bila je operativno odlučena već samim nemačkim obuhvatom sa Karpata. Istina, nameravano okruženje neprijateljske grupe oko Krakova nije potpuno uspelo, jer je neprijatelj, koji je prozreo opasnost, napustio zapadnu Galiciju. No, glavnina njegovih snaga ipak je razbijena u tim početnim borbama, a pogotovo je bila satrvena energičnim gonjenjem, koje je odmah usledilo. Prilikom ovih gonjenja 22. oklopni korpus uspeo je da prestigne neprijatelja. Desno krilo armije, brdski korpus i 17. armijski korpus doprli su do Lavova i tvrdave Pšemisla i zauzeli oba ova grada. Ostaci neprijateljskih snaga koji su umakli prema istočnoj Galiciji i neprijateljske rezerve koje su se tamo nalazile — ukoliko nisu mogli da pobegnu prema Rumuniji — bili su u ogromnoj većini uništeni ili izbačeni iz borbe. Levo krilo ove armije — oklopni korpus, 8. armijski korpus i 7. armijski korpus, koga je armiji pridala naša grupa armija — prešlo je San više njegovog ušća u Vislu. U delimično teškim borbama sa neprijateljem koji se hrabro branio, bile su razbijene i nove neprijateljske snage — koje su delom dolazile iz Varšave ili sa fronta grupe armija Sever — i na taj način izvršeno je spajanje sa istočnim krilom grupe armija Sever duboko u pozadini fronta, na Visli.

15. septembra, to jest zauzimanjem Lavova i Pšemisla ovo gonjenje je uglavnom bilo završeno, iako je uništenje ostataka poljskih jedinica na ovom području i zapadno od Sana zahtevalo i dalje borbe.

X

Prodror 10. armije ka Visli i borba protiv neprijateljskih okruženih snaga u rejonu Radoma

Zadaci 14. armije — pored toga što je ova armija imala da uništi neprijateljske snage raspoređene u zapadnoj Galiciji — morali su da odgovore operativnoj žamisli paralelnog gonjenja da

bi se neprijatelj neizostavno sprečio da ponovo uspostavi front s one strane Visle. Međutim, zadatak obeju armija koje su nastupale iz Šleske bio je u tome da neprijatelja primoraju da primi odlučujuću bitku *s ove strane Visle*. 10. armija, koja je bila jača i imala u svom sastavu naročito oklopne jedinice, imala je veoma važan i odlučujući zadatak — da izvrši proboj ka Visli. 8. armija, pak, koja je bila slabija, trebalo je da štiti severni bok ove operacije protiv neprijateljskih snaga za koje se prepostavljalo da su u rejonu Kališ — Lodi u provinciji Poznanj.

10. armija je nastupala iz Gornje Šleske sa levim krilom negde u rejonu Krajcburga i imala je četiri korpusa u prvoj liniji. Bili su ovi korpsi, računajući od desnog krila: 15. motorizovani (general Hot — Hoth, 2. i 3. laka divizija), 4. armijski (general fon Švedler — Schwedler, 4. i 46. pešadijska divizija), 16. oklopni (general Hepner — Hoepner, 1. i 4. oklopna divizija, 14. i 31. pešadijska divizija) i 11. armijski korpus (general Leb — Leeb, 18. i 19. divizija). U drugoj liniji bio je 14. motorizovani korpus (general fon Vittershajm — Wietersheim, 13. divizija, 29. motorizovana divizija i 1. laka divizija).

8. armija sa svoja oba korpusa — 13. armijskim korpusom (general fon Vajks — Weichs, 10. i 17. pešadijska divizija, kao i motorizovani gardijski puk*) i 10. armijskim korpusom (general Uleks — Ulex, 24. i 30. divizija) — imala je zadatak da duboko ešeloniranim poretkom nastupa ka Lođu. I za ovom armijom kretale su se dve divizije (213. i 221.) kao rezerva Grupa armija.

Kad su armije u zoru 1. septembra 1939. godine prešle poljsko-nemačku granicu, došlo je do žestokih borbi i neprijatelj je bio odbačen. Sledećih nekoliko dana bili smo u velikoj nedoumici da li će neprijatelj pokušati da se upusti u odlučujuću bitku još s ove strane Visle ili će se boriti samo zbog dobitka u vremenu i težiti da svoje snage povuče na onu stranu Visle. Najpre smo osetili jače neprijateljske grupacije na planinskom području Lise Gore oko Kjelca, Radoma i Loda.

Dva faktora koji su svakako bili odlučujući prilikom ovih borbi došli su do izražaja u ovom pohodu:

prvi faktor, prekidanje neprijateljskog fronta pomoću oklopnih jedinica koje su se probijale na veliku dubinu, ali su i pešadijske divizije dale sve od sebe da drže korak s njima;

*) Leibstandarte, Hitlerova telesna garda čija se jačina u toku II svetskog rata kretala od puka do divizije. — Prim. red.

drugi faktor, skoro potpuno eliminisanje neprijateljskog vazduhoplovstva, paralisanje neprijateljske mreže komandovanja, veza i transporta uspešnim napadima nemačkog vazduhoplovstva. Neko jedinstveno komandovanje operacijama od strane neprijatelja više nije došlo do znatnog izražaja.

Komanda Grupe armija se odlučila da na osnovu stvorene slike o neprijatelju postavi dva cilja 10. armiji: sa jednom grupom (15. motorizovani korpus i 4. armijski korpus) kao desnim krilom, kojoj je Grupa armija pridala još i 7. armijski korpus (koji je tek kasnije bio dodeljen 14. armiji), armija je dobila zadatku da napadne i tuče neprijateljsku grupaciju koja se prikupljala oko Radoma. Sa jednom grupom, kao levim krilom, koja se sastojala od 16. oklopnog, 14. motorizovanog i 11. armijskog korpusa da preseće odstupnicu ka Varšavi neprijateljskoj grupaciji oko Lođa, dok bi 8. armija napadala ovog istog neprijatelja sa zapada.

Izvršavajući ove zadatke, 10. armiji je uskoro pošlo za rukom da neprijateljsku grupu u širem rejonu Radoma primora na borbu na brdovitom i pošumljenom terenu Lise Gore, dok se brzi motorizovani 15. korpus uklinio između toga neprijatelja i prelaza na Visli od Opatova do Deblina. 14. motorizovani korpus, koji je kao sastavni deo severnog (levog) krila napravio zaokret, presekao je neprijatelju odstupnicu ka Varšavi. 9. septembra, prvi put u ovom ratu, bilo je dovršeno zatvaranje „kotla“ oko jedne neprijateljske armije! Istina, borbe u rejonu Kjelce — Radom su trajale sve do 12. septembra, jer neprijatelj ne samo da je pružao najžilaviji otpor nego je i stalno pokušavao da se izvuče iz obruča. Ipak, sudbina ovih neprijateljskih trupa nije mogla da bude izmenjena. Po završetku borbi u naše ruke je palo 60.000 zarobljenika i 130 topova. Ovde je pretrpelo poraz 7 neprijateljskih divizija. Pa, čak, da je neprijatelju i uspelo da umakne preko Visle, ipak ne bi pobegao od svoje sudbine, jer je na sam dan završetka bitke kod Radoma 1. brdska divizija 14. armije već bila ispred Lavova, a levo krilo ove armije već je odavno prešlo donji tok Sana. Tako je 14. armija mogla da spriči svaki neprijateljev pokušaj organizovanja odbrane na Visli.

U međuvremenu, levokrilna grupa 10. armije dostigla je, vođeći neprekidne borbe, svojim 16. oklopnim korpusom prelaz na Visli kod Gora Kalvarija, južno od Varšave, i prodrla jednom oklopnom divizijom u jugozapadni deo periferije Varšave. Za zauzimanje ovog velikog grada, koji je bio organizovan za odbranu,

ove snage su ipak bile preslabe. Oklopna divizija se morala povući iz grada. No, neprijatelju su time već bili zatvoreni svi zapadni prilazi gradu.

Komanda Grupe armija ima posetu

Dok su naše armije nadirale prema Visli i Sanu, komanda Grupe armija se prenestila u Lublinjec, jedan stari nemački ulanski garnizon, koji u staroj vojsci nije uživao glas naročito dobrog garnizona. Naš štab smo smestili u jedan zavod za gluvoneme, ali ja ne bih htio da kažem da smo i mi ličili na gluvoneme. Naprotiv, sa načuljenim ušima smo osluškivali sve što je dopiralo iz trupe, a nismo se ustručavali ni da nedvosmisleno iznosimo svoja mišljenja o onima „gore“. Ovo ne mora da znači da smo se razilazili u bitnim pitanjima sa Vrhovnom komandom kopnene vojske prilikom rata u Poljskoj. Ipak je tu i tamo, naravno, bilo razlika u mišljenjima. Pre svega, general-pukovnik fon Rundstet nije dozvoljavao da mu se ma ko odozgo meša u komandovanje Grupom armija.

Zgrade zavoda za gluvoneme svakako da nisu bile posebno podešene za zvučnu izolaciju. Zbog toga se daleko čuo glas našeg šefa obaveštajnog odeljenja (Ic*) koga nikako nismo mogli da učutkamo. Zbog toga smo svi u našem boravištu imali vrlo brzo sveže podatke o situaciji na bojištu. Ovaj naš obaveštajac pokazao se naročito efikasan prilikom jedne nesvakidašnje posete koja nam je učinjena u Lublinjelu. Jednoga dana pojavila se kod nas, „idući tragom firera“, kako je ona to rekla, jedna poznata filmska glušica i režiserka, u pratnji grupe snimatelja. Izjavila je da treba na frontu da snima filmove, po nalogu Hitlera. Ta vrsta delatnosti je nama vojnicima u osnovi bila mrska, pogotovu kad ju je obavljala žena. Ali tu je bio Hitlerov nalog.

Uostalom, imala je elegantno i otresito držanje, kao neka elegantna partizanka, koja je poručila svoj kostim u pariskoj ulici Rivoli. Njena lepa kosa činila je talasast okvir oko lica, a oči su imale neuobičajeno mali razmak. Kosa je ličila na neku blještavu grivu. Nosila je neku vrstu tunike, dokolenice i meke čizme sa visokim sarama. Na kožnom opasaču, koji je obuimao njene ku-

*) Ic — Obaveštajno odeljenje u Vermahtu. Ovim znakom su se obeležavali i svi ostali organi obaveštajne službe, od najnižih do najviših. — Prim. red.

kove, visio je pištolj. Naoružanje za blisku borbu bilo je upotpunjeno nožem zadenutim u čizmu, dakle na bavarski način. Stab je bio malo zbnjen ovom neobičnom pojmom, to moram da priznam. Najpre sam je odveo generalu fon Rundštetu, da tamo pokaže svoj nalog. On ju je, kao šarmantan kavaljer, primio krajnje ljubazno, ali ju je ubrzo vratio meni. Nije mi preostalo ništa drugo nego da je „uputim u posao“. Najzad je završila kod našeg obaveštajca, koji je bio tako bučan, a i nadležan za sve što je bilo u vezi sa propagandom kod ljudstva pomoćnih službi.

Naš šef obaveštajnog odeljenja, divan Bavarac, pun humora, nije kao ja pokušavao da damu odvrati od posete frontu. Čitavoj stvari je prišao sasvim službeno, suvo i ozbiljno, nimalo se ne zbnjujući ekstravagantnom odećom režiserke. Damu je primio krajnje korektno, saslušao njene potrebe, pregledao joj papire, kao i njenih pratilaca. Odmah se latio telefona i pozvao jednog sanitetskog oficira. Odložio je slušalicu i poslovno izjavio: „Morate najpre primiti injekciju. Pozvao sam lekara. Molim, pripremite se!“ Naša gošća, to joj služi na čast, nije se uopšte zbnila, nasmejala se i odbila da primi injekciju. Samo je dopustila da prime injekcije njeni snimatelji, to jest tačnije njen filmski reporter. Prišao je preplanuli momak, lekar ga je ubio iglom i nesrećnik se, na zluradost svih prisutnih, srušio onesvešćen. Obaveštajac se u dobri čas dosetio da ovu ekspediciju uputi generalu fon Rajhenau, koji je damu dobro poznavao i izgledalo je da je pogodan patron. Tako se ona odvezla sa svojom pravnjom u komandu 10. armije u Konjskije. Uskoro se otuda vratila. Ranije, prilikom zauzimanja Konjskije, bilo je u gradu puškaranja u kome su učestvovali i civili. Dognije je na trgu, na kome je bilo dosta sveta, došlo do bezrazložne panike zbog nervoze jednog oficira protivavionske odbrane koji je tu naišao. On je bio kriv što je tada nastalo besmisleno puškaranje, pri kojem je bilo i više žrtava. Filmska grupa je bila očeviđac ove žalosne scene i naša gošća je, ogorčena, napustila front. Pomenuti oficir je zbog ubistva osuden na gubitak čina i višegodišnji zatvor. Sudio mu je ratni sud po naređenju generala fon Rajhenaua. I ovo je jedan od dokaza da su vojne vlasti u takvim slučajevima vrlo brzo i oštro intervenisale. Zbog ovakvog stava vojnih vlasti Hitler je — početkom pohoda na Rusiju — oduzeo vojsci sudsku nadležnost za slučajeve koji su se odnosili na civilno stanovništvo.

Dok su još u rejonu Radoma borbe bile u toku, kad se već nazirao pobedonosni završetak ovih borbi, severno krilo Grupe armija postalo je odjednom izvanredno važno za Komandu Grupe armija. Ovome je bila uzrok jedna inicijativa neprijatelja.

Prvih devet dana rata sve se odvijalo upravo prema želji i predviđenom planu. Počeli smo da verujemo da se ništa neće dogoditi što bi poremetilo tok predviđenih operacija ili bi ga promenilo. Tih dana sam ipak nejasno osećao da se na severnom boku Grupe armija nešto spremi. Bilo je sigurno da je neprijatelj u provinciji Poznanj prikupio jake snage, a one se još nisu pojavljivale. Zbog ovoga sam 8. i 9. septembra više puta upozorio načelnika štaba 8. armije da mora da posveti pažnju izviđanju na svom severnom krilu. Razmena mišljenja između nas i Vrhovne komande kopnene vojske o pitanju šta je sa ovim snagama oko Poznanja, navela je Vrhovnu komandu da uputi jednu depesu, prema kojoj se neprijateljske jedinice oko Poznanja svim mogućim transportnim sredstvima prebacuju na Istok, te se prema tome ne treba više bojati opasnosti dubljeg ugrožavanja boka 8. armije. Ipak smo računali da se južno od Visle, između Lođa i Varšave, najverovatnije nalazi, u svemu, još oko 10 neprijateljskih divizija.

Setimo se da je Grupa armija nameravala da jednoj jačoj neprijateljskoj grupi, za koju se pretpostavljalo da je oko Lođa (5—6 divizija), pomoću 10. armije preseče put prema Varšavi. Istovremeno je 8. armija dobila uputstvo da krene sa zapadne strane prema tom neprijatelju. Pored toga, prvobitni zadatak ove armije ostao je i dalje na snazi, a to je zaštita severnog boka naše grupe armija jednim dubljim ešeloniranjem.

Izgleda da je komanda 8. armije više pažnje obratila na prvi zadatak, a manje je bila budna prema severu. 10. septembra izjutra armija je izvestila da je njena 30. divizija iznenada napadnuta od znatno nadmoćnijih neprijateljskih snaga. Situacija je postajala kritična. Pokušaji armije da protivnapadima popravi situaciju nisu imali uspeha. Armija se nadala da će ipak moći zaustaviti neprijatelja. Bez sumnje su to bile jake snage, koje su najvećim delom dovedene iz provincije Poznanj. Oba armijska korpusa bila su preorijentisana na odbrambeni front okrenut prema severu. Ipak, armija je molila da se brzo dovede jedan oklopni korpus da bi se sprečio prodor neprijatelja prema jugu u pravcu Lođa, koji je 9. septembra bio zauzet bez borbe.

Komanda grupe armija nije uopšte bila voljna da situaciju kod 8. armije popravi ojačanjem njenog fronta. Iako je bilo moguće da ovde dođe do lokalne, a možda i teške krize. Međutim, u operativnim okvirima takva kriza ne bi ništa značila. Naprotiv, ona nam je nudila šansu da iz nje izvučemo veliku pobedu. Tā sada su jake neprijateljske snage bile prikovane u borbama zapadno od Visle, što može značiti samo njihovo uništenje, ako se s nemačke strane bude radilo pravilno.

Komanda grupe armija, držeći se svojih koncepcija, odbila je komandi 8. armije traženu pomoć od jednog oklopног korpusa. Umesto toga naredila je sve pripreme za opkoljavanje neprijatelja. Sa zapada su i inače bile u pokretu, na pravcu 8. armije, dve divizije kao rezerva Grupe armija. Ove divizije bile su upućene na zapadni bok neprijatelja, koji je napadao 8. armiju sa severa. Na isti zadatak upućena je i jedna laka divizija, do tada angažovana u bici kod Radoma, koja se bližila kraju. A komanda Grupe armija htela je, pre svega, da primora neprijatelja ispred 8. armije na borbu sa obratnim frontom. Zato je naređeno da 10. armija svoj 16. oklopni korpus, koji se nalazio pred Varšavom, kao i 11. armijski korpus koji je išao za njim, odmah okrene prema zapadu, te da sa istoka učestvuje u ovim borbama 8. armija. Ovoj je dat zadatak da se za sada brani od neprijatelja koji još napada, ali čim oseti jenjavanje neprijateljskih napada, da odmah pređe u napad.

Utisci koje smo general-pukovnik fon Rundštet i ja stekli prilikom tadašnjih obilazaka komande 8. armije (jednom takvom obilasku bio je prisutan i Hitler) podstakli su komandu Grupe armija da rukovođenje ovom operacijom uzme u svoje ruke. Nападом два korpusa 10. armije, koji su se angažovali sa pravca istoka, odnosno jugoistoka, komandovao je, po našem naređenju, sam general fon Rajhenau, dok je komandi 8. armije bilo povereno komandovanje njenim dvama korpusima frontom okrenutim prema severu sa zadatkom da obuhvate neprijatelja sa zapada. Najzad, na traženje Grupe armija angažovan je i 3. armijski korpus, koji je u sastavu grupe armija Sever prešao Vislu sa severa za ledima neprijatelja. On je imao zadatak da dovrši okruženje. Kada se u toku bitke pokazalo da jaki delovi neprijatelja teže da izmaju duž Visle, prema tvrđavi Modlinu, komanda Grupe armija je prebacila i 15. motorizovani korpus iz rejona Radoma, da bi na taj način presekla neprijatelju i ovaj poslednji pravac za izvlačenje.

Posle teških borbi i više pokušaja neprijateljskih probaja, najpre prema jugu, zatim prema jugoistoku i najzad prema istoku, neprijateljski otpor je konačno slomljen 18. septembra. Do 20. septembra dobili smo izveštaj od 10. armije o 80.000 zarobljenika, 320 zaplenjenih topova, 130 aviona i 40 tenkova. 8. armija je izvestila o 90.000 zarobljenika i o još neevidentiranoj velikoj količini ratnog materijala. Ovaj poraz obuhvatio je 9 neprijateljskih pešadijskih divizija, 3 konjičke brigade i delove 10 drugih divizija, dakle, jedinica je bila mnogo više nego što smo prepostavljali.

Bitka na Bzuri je najveća celovita operacija u poljskom pothodu, njegova kulminacija, iako ne i odlučujuća. Uvezši u obzir operativni aspekt, odlučujući su bili veliki obuhvati poljskih snaga u celini, koje su izvele grupa armija Sever sa severa i 14. armija sa juga. Ma kakav bio cilj ovog velikog poljskog protivudara, bilo da je to bila težnja da se izmeni sudbina snaga u luku Visle, ili se pak jedino težilo da se snagama, koje su se nalazile južno od Visle, oslobođi put ka Varšavi — bilo je nemoguće ovim protivudarom promeniti sudbinu poljske vojske.

Iako se bitka na Bzuri po svojim rezultatima ne može meriti sa kasnije vođenim velikim bitkama za okruženje u Rusiji, ipak je ona bila do tada najveća bitka za okruženje. Bila je to jedna bitka za okruženje, koja nije mogla biti unapred planirana niti rezultat unapred planiranih probaja jakih oklopnih jedinica kroz neprijateljski front. Ona je bila rezultat protivdejstava koja su preduzeta sa nemačke strane na osnovu jedne situacije, koja nam je, iako nametnuta od neprijatelja, iznenada pružila veliku šansu.

Sećanja

Komanda grupe armija premestila se u Kjelce, da bi mogla sigurno da utiče na jedinstvenost operacija 10. i 8. armije. General-pukovnik fon Rundštet i ja dobro smo poznavali predele u kojima su sada dejstvovali ove dve armije. General-pukovnik je u prvom svetskom ratu bio jedno vreme generalštabni oficir pri Varšavskom generalnom guvernmanu, te je stoga poznavao skoro čitavu Poljsku. Ja sam kasno u jesen 1914. godine, kao adutant 2. gardijskog rezervnog puka, bio učesnik nastupanja iz Gornje Sleske ka Visli, teških borbi kod tvrđave Ivangoroda (sada Demblin) na Visli i povlačenja na gornjošlesku granicu. Još su mi

ostala u sećanju mesta oko kojih su sada trupe 10. armije vodile borbe, brda Lise gore, nizine oko Visle.

Sada, kada smo se premeštali iz Lublinjeca u Kjelce, prešli smo preko nekadašnjeg bojnog polja blizu mesta Katovice, gde sam u noći 16/17. novembra 1914. godine bio teško ranjen i spasen samo zahvaljujući pomoći hrabrih drugova. Bio je to unekoliko avanturistički doživljaj. 1. gardijska rezervna divizija, u čijem sastavu je bio i naš puk, obrazovala je tada front u sklopu korpusa feldmaršala fon Vojrša (Woysch), ispred gornjošleske granice. Ovo je urađeno nakon odstupanja sa Visle. Očekivali smo napade znatno nadmoćnijeg neprijatelja koji je nastupao za nama. Samo pred frontom našeg puka identifikovali smo delove dva kavkaska korpusa. Dok su za vreme drugog svetskog rata kavkaski narodi, brutalno ugnjetavani od Sovjeta, bili nama veoma naklonjeni, kavkaski korpsi su tada važili kao elitne trupe carskih armija. U takvoj situaciji došla je iznenada vest o Makzenzenovoj pobedi kod Kutna. Uhvaćeni su i ruski radiogrami prema kojima neprijatelj, izgleda, namerava da se povuče ispred našeg fronta zbog poraza kod Kutna. Po naredenju divizije svaki puk je imao da obrazuje goneći odred jačine bataljona, koji je još u toku noći trebal da napada i goni neprijatelja, koji će navodno početi sa izvlačenjem. Zamolio sam svoga komandanat da kao ađutant bataljona koga smo na brzinu formirali učestvujem u gonjenju. Pukovnik fon Kramer, uvek pomalo nabusit, odobrio je iako sa gundanjem. Na žalost, ispalo je drukčije nego što smo mislili. Uhvaćeni radiogrami pokazali su se neistiniti, Rusi uopšte nisu ni pomicali na povlačenje. Naš bataljon je (kod Katovica) naišao na neprijateljski položaj i mi smo pošli na juriš — smatrajući da se radi samo o položaju zaštitnih delova. Kada smo skoro došli do neprijateljskog rova — komandant bataljona, od nas svih uvažavani major fon Basevic (Bassewitz), ja i zastavnik sa razvijenom zastavom, nas trojica ispred svih — pošli su nam Rusi u susret. Ali ne sa uzdignutim rukama, već sa „ura“ i isturenim bajonetima! U gužvi me je pogodio kuršum i srušio me. Neprijateljski vojnik se ustremio na mene. Ali pre nego što me je dokrajčio, jedan od naših grenadira, koji je pritekao u pomoć, ubio ga je iz puške baš kad je skoro ležao preko mene. Drugo zrno pogodilo je i mene, u koleno. Basevic mi je tada doviknuo da je i on ranjen. Dva grenadira su pokušala da ga izvuku, ali i njega i grenadire su smrtno pokosili neprijateljski kuršumi! Zastavnika sa zastavom nigde nije bilo! Kao što smo kasnije saznali, pao je sa zastavom

u ruski rov — takođe teško ranjen. Tada je podoficir fon Haft, moj nekadašnji regrut, spasao zastavu. O tome sam saznao pre no što su me dva druga izvukla, jer sām nisam mogao da hodam. Kad sam se sutradan ujutru našao u štabu puka, komandant me je primio sa ohrabrujućim rečima: „No, dobili ste šta ste tražili!“ Kad sam sada, nakon 25 godina, po danu pogledao ovo naše bojno polje, iskrse su stare uspomene. Slika bataljona koji juriša, razvijena zastava, svetlucanje na cevima pušaka pri otvaranju vatre, nelagodni prasak neprijateljskih kuršuma po tvrdom putu kod samih naših nogu, a pre svega setio sam se drugova koji su mi po cenu svojih života pomogli, setio sam se ruke Onoga*) koji mi je stalno bio na pomoći!

Imao sam još jedan doživljaj, na ovom ili na nekom sličnom putu. Prilikom jednog prolaska kroz Čenstohovu, general fon Rundštet i ja posetili smo crkvu u kojoj se nalazi čuvena „Crna madona“, najviše poštovana ikona u čitavoj Poljskoj. Topli odsjaj bezbrojnih sveća, slatki miris meda, raskošno zlato oltara, a pred oltarom masa sveta koja kleči i usrdno se moli. S vremena na vreme izdvajao se iz polupomrčine plačni uzdah, kao da dolazi od nekog duha! Ovde je narod molio za pobedu, majke su molile za svoje sinove, baš kao što je to činio i naš narod i svi mi!

U Kjelu naš štab se razmestio u nekadašnjem poljskom kneževskom dvorcu. Iako je ovaj dvorac odavno služio kao sedište vojvodstva, ipak Sv. Birokraciju još nije uspelo da pređe krećom preko lepota minulih vremena. Masivni zidovi s dubokim prozorskim nišama, od kojih se prostirao divan pogled na grad oko starog zamka, lepe tavanice, svodovi i kamini — sve je to svedočilo o vremenu kad je ovde bilo puno sjaja i raskoši.

U jednoj maloj dvorani, koja je članovima užeg dela našeg štaba služila kao trpezarija, visila je na zidu, kao simbol nove Poljske, jedna velika umetnička slika, koja je predstavljala maršala Riđ-Smiglija, naslednika Pilsudskog. Veličanstvena poza, u ruci zlatna maršalska palica koja se završavala velikim zadebljanjem u vidu jabuke i time podsećala na srednjovekovni buzdovan. Maršal je stajao ispred jedne pozadine na kojoj su bili naslikani poljski konjanici kako napadaju. Gledao je na nas samouvereno i gordo. Šta li sad misli ovaj čovek? Sudbina vojske kojom je komandovao već je zapečaćena, u svakom slučaju ta sudbina se već potpuno očrtavala u danima bitke na Bzuri. Država kojom je

*) Misli na boga. — Prim. prev.

on upravljao bila je pred rasulom! On sam, pak, nije se pokazao kao heroj. Uskoro je svoju vojsku ostavio na cedilu i umakao u Rumuniju. Kasnije smo u Varšavi saznali da je prilikom svog bekstva vrlo pedantno sklonio u Rumuniju i svoju pokretnu imovinu! Sic transit gloria mundi!*)

Zauzimanje Varšave

Nakon uništenja najjače neprijateljske grupe koja nam se u ovom ratu uopšte suprotstavila, tj. nakon bitke na Bzuri, kao i nakon borbi na šumovitom terenu južno od Modlina sa neprijateljskim delovima koji su težili da se probiju iz tvrđave Modlin ka Varšavi, Grupi armija je pripao još zadatak zauzimanje Varšave. Izvesni delovi Grupe armija već su bili prebacivani prema zapadu, gde su na naše veliko iznenadenje Francuzi i Britanci do sada mirno posmatrali uništavanje njihovog saveznika — Poljske.

Cenili smo da pre 25. septembra naše snage ne mogu biti pripremljene za napad na Varšavu i o ovome smo obavestili Vrhovnu komandu kopnene vojske. Hteli smo da za ovaj napad privučemo celokupnu tešku artiljeriju, čak i artiljeriju 14. armije iz Galicije.

No, pošto su se Sovjeti 17. septembra ipak umešali u rat u Poljskoj i kako je Visla određena kao demarkaciona linija između njih i nas, Hitleru se veoma žurilo da zauzme Varšavu. Naredio je da grad mora da se zauzme do 30. septembra. U redu je kad političko rukovodstvo zahteva pobedu od generala. Ali je zaista neobično da ono postavlja i rok za pobedu.

Komanda Grupe armija je nameravala da se napad izvede sa što manje žrtava. Nije htela da se zbog postavljenog roka uveća broj nepotrebnih žrtava. Što je ovaj napad uopšte bio potreban razlog je u prvom redu taj što je neprijatelj organizovao odbranu u gradu, što se u njemu nalazila jedna neprijateljska armija — iako sastavljena od ostataka mnogih jedinica — i što je poljski komandant varšavske odbrane izjavljivao da će grad braniti do poslednjeg čoveka.

Komandi Grupe armija je bilo jasno da se u datim uslovima ne može računati na uspeh od nekog iznenadnog napada. Ipak, komanda ni u kom slučaju nije nameravala — ma iz kojih razloga

*) Prolazna je svetska slava! — Prim. prev.

se to od nje zahtevalo — da se upusti u borbe u tako velikom gradu. U takvim borbama bi napadačke trupe, a bez svake sumnje i stanovništvo, pretrpeli izvanredno krvave gubitke.

Prema tome, Komanda Grupe armija je naredila 8. armiji, koja je dobila zadatku da zauzme Varšavu, da napadnim dejstvima stvari čvrst i dosta uzak obruč oko utvrđenog grada — koji bi se otprilike poklapao sa prugom koja je išla kružno oko grada. Posle toga, predaja grada bi bila iznuđena artiljerijskim bombardovanjem, kombinovanim sa napadima iz vazduha, a ako ni to ne bi pomoglo, nestaćicom hrane i vode. Da uzgred napomenemo, komanda se ranije uspešno suprotstavila jednoj Hitlerovoj želji da se još ranije grad bombarduje iz vazduha. Jedan takav napad u ono vreme ne bi imao nikakve veze sa vojnim operacijama, niti bi bio od neke koristi. U sadašnjem momentu situacija je bila obrnuta, išla je u prilog bombardovanju.

25. septembra otvorena je precizna vatrica po spoljnim utvrđenjima i otpornim tačkama, kao i po instalacijama za snabdevanje grada. U isto vreme otpočeli su i napadi pojedinih delova 8. armije radi ostvarenja predviđenog obruča. 26. septembra bačeni su leci iz aviona, koji su opominjali na predstojeće bombardovanje grada i pozivali na predaju. Pošto su poljske trupe i dalje pružale ogoren otpor, 26. septembra uveče otpočelo je pravo bombardovanje grada.

27. septembra u podne doznali smo general-pukovnik fon Rundštet i ja, za vreme jedne posete mojoj bivšoj 18. diviziji, koja je upravo zauzela dva spoljna fora tvrđave, da je neprijatelj ponudio kapitulaciju.* Vatra je odmah obustavljena.

28. septembra potpisana je kapitulacija. Potpisali su je poljski komandant i komandant 8. armije general-pukovnik Blaskovic. Dokumenat o kapitulaciji obuhvatao je odredbe o brzoj pomoći stanovništvu i neprijateljevim ranjenicima. Inače, uslovi ove kapitulacije strogo su vodili računa o vojničkoj časti pobeđenog neprijatelja, koji se hrabro borio. Dozvoljeno je da oficiri zadrže svoje sablje, dogovoren je da podoficiri i vojnici podu na kraće vreme u zarobljeništvo i da se posle obavljanja nužnih formalnosti vrati u svoj zavičaj.

Prema podacima poljskog opunomoćenika, u Varšavi je kaputiralo 120.000 ljudi!

*) Za ove podvige u borbi poručnik Štajnhart i potporučnik Štolic iz 51. pešadijskog puka su odlikovani Viteškim krstom. Ovo su bila prva odlikovanja ove vrste.

Prilikom potpisivanja dokumenta o kapitulaciji, poljski general je rekao: „Točak se okreće“. Imao je pravo, iako u pogledu kasnije sudbine njegove otadžbine teško da je to bilo u onom smislu kako je on mislio.

Završne borbe istočno od Sana i Visle

Dok je glavnina neprijateljskih snaga, koje su se nalazile s ove strane Visle, bila uništена prilikom borbi na Bzuri i prilikom zauzimanja Varšave, i dalje su još uvek ponegde vođene i teške borbe na području 14. armije u istočnoj Galiciji i s one strane donjeg toka Sana, sa mnogobrojnim pojedinačnim neprijateljskim grupama koje su do tada uspevale da izbegnu uništenje. U međuvremenu i 10. armija je prešla Vislu kod Demblina i severnije radi nastupanja prema Lublinu. Baš u toku tih borbi iznenađujuće je došlo naređenje od najvišeg rukovodstva da se Lavov, koji je upravo kapitulirao pred trupama 14. armije, predra Sovjetima i da se na čitavom frontu Grupe armija izvrši povlačenje na demarkacionu liniju, prema Ribentropovom sporazumu sa Sovjetima. Ova linija se protezala od Užackog prelaza do Pšemiska, a zatim Sanom i Vislom do severno od Varšavе. Tako su sve borbe Grupe armija s one strane Sana i Visle bile uzaludne i jedino su koristile Sovjetima! Povlačenje preko Sana uslovilo je prekid borbi protiv neprijateljske grupe čija je jačina procenjena na oko 2—3 divizije i 1—2 konjičke brigade. Ova je neprijateljska grupa sada prešla u napad i pokušala 7. i 8. korpusu da spreči povlačenje preko Sana. Pokazala je začudujuću hrabrost, ali i potpuno nepoznavanje opšte situacije. Opet je došlo do teških borbi, koje su bile prouzrokovane samo političkim natezanjem između nemačke i sovjetske vlade. Ovo natezanje najbolje osvetljava činjenica što je 1. oktobra usledila promena demarkacione linije. Ponovo su naše trupe trebalo da posednu Lublinski guvernman. 14. motorizovani korpus morao je opet da izvrši prelaz preko Visle. Pred njim je položila oružje poslednja na bojnom polju preostala neprijateljska grupa, koja je izmičeći Sovjetima stigla na Vislu.

Ratu u Poljskoj došao je kraj!

Grupa armija Jug je u toku svojih borbenih dejstava zarobila 523.136 Poljaka, zaplenila 1401 top, 7600 mitraljeza, 274 aviona, 96 bornih kola i nepreglednu količinu drugog ratnog materijala.

Krvavi gubici neprijatelja, koji je pokazao veliku hrabrost i žilavo
se borio i pored bezizlaznih situacija, bili su bez sumnje vrlo veliki.

Gubici Grupe armija su iznosili: oficira — mrtvih 505, ranjenih 759, nestalih 42, podoficira i vojnika — mrtvih 6.049, ranjenih 19.179, nestalih 4.022.

In memoriam

Pošto sam naveo broj naših gubitaka, koji su beznačajni ako se uporede sa uspesima ovog pohoda, ali ni u kom slučaju zbog toga manje bolni, neka mi čitalac dozvoli da ovom prilikom oživim uspomenu na tri čoveka, čija me je smrt lično kosnula. Jer, ova knjiga je posvećena ne samo opisu ratnih operacija već i moji lični doživljaji, iako u skromnim razmerama, treba da nađu svoje mesto.

Pred Varšavom je pao raniji komandant kopnene vojske general-pukovnik baron fon Frič (Fritsch). To je bio čovek koji je stvorio novu nemačku vojsku od 1934. do 1938. godine, plemeniti čovek kome nije bilo svojstveno da se nitkovima, koji su ispleli davolsku intrigu radi njegovog smenjivanja, suprotstavi po principu „à corsaire, corsaire et demi“,* oficir sa dubokom pruskom tradicijom, kome osećanje dužnosti nije dozvoljavalo da armiju koju je stvorio upotrebi protiv države. Kasnije sam saznao da je general-pukovnik fon Frič, kada se prilikom izbijanja rata opratio od svog bivšeg načelnika štaba general-pukovnika Beka kratko i poluglasno, onako u hodu, rekao: „Ovakav život ne mogu da podnesem“. I njegove poslednje reči slagale su se sa ovim tihim očajanjem. Kada je njegov ordonans-oficir uzalud pokušavao da previje ranu od kuršuma, od čega mu je bila prekinuta arterija na butini, njegove poslednje reči su bile: „Pustite, ne isplati se više“.

U Poljskoj je pao i moj najstariji prijatelj, pukovnik Vilhelm Ditrih fon Ditfurt. Pao je kao komandant na čelu svoga motorizovanog streljačkog puka septembra meseca u bici kod Radoma. S njim je nestalo čoveka koji je bio pratilac na mom životnom putu od moje rane mladosti. Bilo nam je dvanaest godina kad smo se sprijateljili kao kadeti u Plenu (Plön). Diko, tako smo ga zvali mi koji smo mu bili najbliži, ostao je zajedno sa princom

*) „Prema gusaru gusar i po.“ — Prim. prev.

Oskarom od Pruske (Oscar von Preußen), kao njegov đački drug, u Plenu, dok sam ja prešao u glavni kadetski zavod u Lihterfeldu. Nakon četiri godine bili smo opet zajedno, oba kao potporučnici u Trećem gardijskom puku. Kao oficiri za obuku regruta bili smo u istom bataljonu, dakle, bili smo zajedno za vreme službe, a još više u našim slobodnim časovima. Tada se naše prijateljstvo, koje je počelo još u Plenu, učvrstilo za sva vremena. Ja ću to prijateljstvo sačuvati i posle njegove smrti, do kraja svoga života.

Ditfurt je bio jedan od najprivlačnijih i najljubaznijih ljudi koje sam ikad poznavao. Bio je visokog rasta, pametan i uvek prijemčiv za sve lepo i dobro. Već u svojoj mladosti pokazivao je retku staloženost. Na njemu se čovek mogao uveriti kakvo dragoceno unutrašnje blago može deci da pruži, za ceo život, jedna porodica koja živi u ljubavi i slozi. Bilo je izvanredno zadovoljstvo boraviti kod njegovih roditelja, braće i sestara. Posle nekoliko godina bili smo opet razdvojeni. Carica je izabrala Ditfurta za vaspitača svog najmlađeg sina, koji je bio prilično „težak“. Naše veze smo nastavili čestim dopisivanjem. Godine 1913. Ditfurt se na moju veliku radost opet vratio u naš puk i pošli smo zajedno u ratnu akademiju. No, uskoro je opozvan iz akademije i postavljen za pukovskog adutanta u našem puku, što je bio jedan od dokaza da su pretpostavljeni dobro cenili njegove vojničke kvalitete. Ipak smo u Berlinu i dalje bili zajedno. Zatim nas je izbijanje rata ponovo rastavilo. Ditfurt je pošao u rat kao adutant aktivnog puka, ja kao adutant rezervnog puka. Po nekoj sudbinskoj sinhronizaciji, kakvu ponekad život stvara, sreli smo se opet za vreme bitke na Somi, oba kao generalštabni oficiri, u Komandi 1. armije. U letu 1917. godine Diko je opet bio povučen. Carski par se setio njegovih izvanrednih vaspitačkih sposobnosti i zaželeo da se Ditfurt posveti prestolonaslednikovim sinovima. Za ovu dužnost nije se mogao naći pogodniji čovek. Samom Ditfertu to je ipak bilo teško, da se kao vojnik mora, usred rata, vratiti u zavičaj. Nikad mu nije odgovarao položaj dvorskog čoveka. I posle revolucije, kada su nestali temelji na kojima je počivao njegov zadatak vaspitača, ostao je veran tome zadatku. Kad je bilo završeno vaspitanje prinčeva, stupio je u službu prestolonaslednika. Čim je osetio da prestolonasledniku nije više potreban, bez kolebanja je sledio dušboku želju i opet postao vojnik. Bilo mu je suđeno da doživi još nekoliko mirnih godina svog vaspitačkog rada, najpre u svom bataljonu, a potom i u svom puku. Napokon ga je dostiglo nepri-

jateljsko tane, na čelu svojih grenadira, u prvim redovima, s puškom u ruci.

I našu najužu porodicu dotakla je ruka smrti za vreme rata u Poljskoj. Najstariji brat moje žene Konrad fon Leš, konjički rezervni kapetan, 9. septembra je teško ranjen u kičmu prilikom izvršavanja jednog izviđačkog zadatka u bici na Bzuri. Bio je vlasnik porodičnog imanja u Lorcendorfu u Šleskoj, oženjen gromificom Cedlic i imao troje dece. Ni hirurški genije fon Zauerbruh (Sauerbruch) nije mogao da mu pomogne. Ipak je ovaj veliki lekar, uz pomoć svoje veštine, a pre svega svojom čovečnošću, bio u stanju da olakša poslednje mesece toga mnogo napačenog čoveka. Moj šurak, 40 godina star, umro je marta 1940. godine u bolnici Šarite u Berlinu. Gubitak smo svi osetili, naročito moja žena, koja je bila samo godinu dana mlađa, i s njim odrasla. Ovaj čovek, pun idealja, koga su njegova deca mnogo volela, veoma poštovan od ljudi na svom imanju, pasionirani konjanik i vojnik, živeće u uspomeni i dalje i to ne samo svojih srodnika.

5. oktobra Hitler je priredio paradu pobede u Varšavi. Duž velikog bulevara, koji vodi od Belvedere do dvora, defilovale su pokraj njega pobedonosne divizije, koje su bile stacionirane u Varšavi i okolini. Trupe su ostavile izvanredan utisak, i pored minulih borbi i napora. Mladim vojnicima je iz očiju sijao ponos na ono što su učinili u ovom „munjevitom pohodu“.

Na žalost, parada se završila jednim neprijatnim prizvukom, koji je kao kakva munja bacio svetlo na Hitlerov stav prema komandantima kopnene vojske.

Predviđeno je da Hitler održi kratak sastanak sa komandanima jedinica koje su učestvovali na paradi. Sastanak je trebalo da se održi na aerodromu, neposredno pred Hitlerov odlazak avionom.

S pravom smo očekivali nekoliko reči zahvalnosti. U jednoj avionskoj halji postavljen je sto gde je Hitler trebalo, u društvu svojih komandanata, da bude počašćen vojničkom supom. Kad je ušao u halu i ugledao sto pokriven belim čaršavom i ukrašen jesenjim evećem, naglo se vratio, uzeo nekoliko kašika supe iz jedne poliske kuhinje koja se nalazila napolju, porazgovarao sa vojnicima koji su se oko njega okupili i odleteo avionom. Očito je ovim svojim postupkom htio da pokaze svoju „privrženost narodu“. Sumnjam da je ovakvim svojim držanjem postigao neko odobravanje naših hrabrih grenadira. Oni bi svakako razumeli da bi šef države, odajući počast njihovim komandantima posle takvih

pobeda, time i njima odao počast. A njegovo sadašnje ponašanje prema komandantima bilo je, u stvari, osorno, što je u to vreme delovalo da se ljudi zamisle.

Uskoro je pohod na Poljsku bio okarakterisan kao „munjevit rat“. U stvari, ovaj je pohod, što se tiče brzine izvođenja i rezultata, tada bio zaista nešto izvanredno, dok predstojeća ofanziva na zapadu nije donela nešto slično, samo u još većim razmerama.

Međutim, da bi ocena bila pravilna, mora se imati u vidu ono što je rečeno u ranijem odeljku o izgledima Poljske u ovom ratu.

U stvari, Nemci su morali da dobiju ovaj rat s obzirom na svoju mnogo povoljniju početnu operativnu situaciju i nadmoćnost. Bilo je potrebno da ispune samo dva uslova:

prvo, da nemačko vrhovno rukovodstvo uzme na sebe veliki rizik na zapadu, da bi se na taj način na istoku mogla ostvariti potrebna nadmoćnost, i

drugo, da zapadne sile ni na koji način ne iskoriste taj rizik te da ne priteknu Poljskoj blagovremenu u pomoć.

Nesumnjivo da bi se situacija sasvim drukčije razvijala da su zapadne sile što pre postale ofanzivne na zapadnom frontu. Svakako da je u takvoj situaciji i poljsko vojno rukovodstvo trebalo da bude na visini svoga zadatka, da ima nešto više smisla za realnost i da unapred ne rasparčava svoje snage, da ne teži da održi ono što se ne može držati. To rukovodstvo trebalo je još od samog početka da se, držeći svoje snage na čvornim i odlučujućim tačkama, planski bori za dobitak u vremenu. Vreme je bilo nužno da bi Nemci zapali u stupicu stvarnog rata na dva fronta. Hrabrost kojom su se poljske trupe borile do poslednjeg momenta omogućila bi poljskom rukovodstvu da izdrži do časa kada bi saveznici, prikupivši se na Rajni, nemačko rukovodstvo stavili pred pitanje da pre vremena prekine poljski pohod.

Tako je, kao što se grof Šlifen (Schlieffen) jednom izrazio, i u ovom slučaju slabija strana i sama mnogo doprinela pobedi svog neprijatelja.

S druge strane, mora se priznati da je tako brz i odlučujući uspeh u poljskom ratu, pored povoljne početne operativne situacije, pored nadmoćnosti na nemačkoj strani (ovo je obezbeđeno preuzimanjem vrlo velikog rizika), ipak velikim delom bio uslovjen i boljim nemačkim komandovanjem i većom vrednošću nemačkih trupa.

Presudnu ulogu u brzini uspeha imao je nov način upotrebe krupnih oklopnih jedinica, koje su samostalno izvodile operacije,

kao i podrška mnogo nadmoćnije avijacije. Odlučujuće, pak, svakako treba tražiti, pored oprobane hrabrosti nemačkog vojnika i njegove odanosti, i u duhu koji je prožimao nemačko vojno rukovodstvo i trupu. Ma kako da je tačno da za materijalnu opremljenost armije u velikoj meri ima da se zahvali Hitlerovoj energičnosti, ipak ta materijalna nadmoćnost ni u kom slučaju ne bi mogla da garantuje tako brzu i odlučujuću pobedu.

Najbitnije je ipak to što su one male nemačke oružane snage, koje su preostale posle poraza u prvom svetskom ratu i na koje su mnogi gledali sa omalovažavanjem, spasle i ponovo oživele veliku nemačku tradiciju vojnog komandovanja i vojne izobrazbe. Novi nemački Vermaht, dete Rajhsvera*), svakako je, i to jedino on razumeo da je pozicijsko ratovanje zastarelo, ili, kako se general Fuler (Fuller) izrazio o poslednjem stadijumu drugog svetskog rata, razumeo je da je „trgovina gvožđem“ prevaziđena. Nemačkom Vermahtu je pošlo za rukom da pomoći novih borbenih sredstava opet usavrši pravu veštinu komandovanja, oslanjajući se na pokretne operacije. Tajna uspeha se krila i u negovanju samostalnosti komandnog sastava čak do podoficira, pa i do običnog vojnika u pešadiji — ovom pitanju ni u jednoj drugoj armiji nije poklanjano toliko pažnje. Ovo nasleđe očuvao je Rajhsver i nakon prvog svetskog rata i predao ga dalje. Novi Vermaht je časno izdržao svoje prve probe. Još uvek je komandni sastav u vojsci, gledan kao celina, mogao da deluje bez mešanja sa strane. Još su vojni komandanti čvrsto držali u rukama punu vlast u pogledu komandovanja. Zadatak trupa još uvek je bio da borbe vode čisto vojnički i zato su te borbe i bile viteške.

Komandant Istoka

Trećeg oktobra postavljen je general-pukovnik fon Rundštet za komandanta Istoka. Ministar Frank trebalo je uskoro da mu bude dodeljen kao šef civilne uprave okupirane Poljske, od koje su odmah odvojeni novoformirani rajhsgaui**) i priključeni nemačkoj državi kao njen sastavni deo. Štab Grupe armija, koji je sada bio proširen i sa jednim odeljenjem komande pozadine, ostao je

*) Naziv nemačkih oružanih snaga posle I svetskog rata. — Prim. red.

**) Rajhsgau (Reichsgau) — osnovna administracija i politička jedinica u predratnoj fašističkoj Nemačkoj. — Prim. prev.

na raspolaganju komandantu Istoka za njegove vojničke zadatke. Komanda grupe armija Sever prebačena je na zapadni front.

Prirodno je što je ovo rešenje ogorčilo general-pukovnika fon Rundšteta i njegov štab. Grupa armija Jug je ipak ponela najveći teret u pohodu na Poljsku. Sad je trebalo da se zamrznemo u Poljskoj, dok su komandi Sever postavljeni novi važni vojni zadaci. A pokazalo se da nije ni najprivlačnije imati ulogu posadne vlasti sa jednom upravom kojoj bi na čelu bio jedan od partijskih prvaka.

Naš šef civilne uprave

Pred sam napad na Varšavu štab Grupe armija se premestio u Helenov, mali zamak na domaku zapadnog dela grada. Bila je to divna mala građevina u rokoko stilu. Duge aleje su vodile u sam zamak, a oko zamka se prostirao lep park sa priličnim brojem većih veštačkih jezera. Ovde nas je posetio, nakon nekoliko dana posle pada Varšave, naš budući šef civilne uprave. Bio je postavljen sto za ručak. Posetioca su čekali general-pukovnik i njegov štab. Nakon što je prošao jedan sat posle zakazanog vremena, Rundštet je izjavio ljutito: „Počinjite! Nećemo ga više čekati!“ Tek što smo završili obed, pojavila se kavalkada automobila pred zamkom. Iz prvog automobila izašla je neka prilika u plavom, sva okićena zlatom, koju bismo, da su bile druge prilike, smatrali za kubanskog admirala. Bio je to gospodin Frank. Iz ostalih automobila, na naše veliko zaprepašće, kuljala je mnogobrojna pratinja, čovek do čoveka, uniforma do uniforme. Naš kuvar nije bio pripremljen za ovakvu navalu, a još manje strogo određeno vojničko sledovanje. Ipak je servirano. U zdelama je bilo, svakako, mnogo više sosa nego mesa — servirao se gulaš. Smeh nas je obuzimao kad smo posmatrali kako gospodin Frank pažljivo bira meso za sebe, a svojoj pratnji prepusta sos. To je svakako bila praktična primena učenja: „Opšta korist iznad svega, pa tek onda lični interes“. Zatim je gospodin Frank ustao od stola, zaželeo da se ispred zamka fotografiše sa general-pukovnikom. Prilikom fotografisanja pozirao je izvrsno, i odmah izjavio da je njegovo vreme proteklo, mora da krene u Berlin kod Firera. Ušao je u svoja kola, članovi pratnje su se nabili u ostale automobile — i odoše. General-pukovnik fon Rundštet gledao je čutke za njima. Ovoga puta nije uopšte bilo razgovora sa našim budućim šefom civilne uprave o predstojećim zadacima. Ne samo ovoga puta, nego nikad.

Uskoro smo se prenestili u Lođ, gde je komandant Istoka trebalo da ima svoje stalno sedište. Predložio sam bivši carski lovački dvorac Spala. Dvorac je bio usred divnih šuma, na domaku grada. Gospodin fon Rundštet je ipak više voleo Lođ. Smatrao je da će u Lođu ipak imati neke pogodnosti. Ali grdno se prevario. Istina, stanovanje u bivšoj poljskoj Generalnoj komandi bilo je snošljivo, ali gradom je vrvelo toliko mnogo ljudi da to nigde do tada nisam video. Bilo je potpuno isključeno da se komandant kreće i probija kroz takve gomile. Preostalo mu je jedino da se, želeo on to ili ne, prilikom svoga odmora šeta po groblju, jedinom mestu gde je uopšte mogao da se šeta.

Pošto se ni naš novi šef civilne uprave nije pojavljivao u Lođu, a upravu je ipak trebalo organizovati, poslali smo našeg komandanta pozadine generała Grivela (Grüwell) da dovede Franka. Krivel ga je neko vreme tražio po Nemačkoj i najzad ga je pronašao u njegovom letnjikovcu na obali jednog gornjebavar-skog jezera. General je uspeo da nagovori Franka da krene u Lođ. Prisustvovao sam hladnom razgovoru između njega i komandanata. U toku ovog razgovora general fon Rundštet je izjavio da on u okviru svoje nadležnosti ni u kom slučaju neće trpeti neku posebnu vladu SS-rajhsfirera*) — neka to Franku odmah bude jasno. Ovaj se bez rezerve složio i završio je svećanim rečima: „Gospodine general-pukovniče, vi znate, ja sam čovek koji poštuje pravo!“ Nakon ovih lepih reči Frank je užurbano izjavio da je njegovo vreme isteklo, mora u Berlin, Fireru... i izgubio se kao i pre u Helenovu. Više ga nismo videli. U Poljsku se vratio kad je naš štab napustio ovu zemlju, a Frank je umesto šefa civilne uprave pri Komandi Istoka postao svemoćni generalni guverner.

Kraj boravka u Poljskoj

U međuvremenu su nas napustile tri naše komande armija i otišle na zapadni front. Na njihovo mesto došle su vojne starešine sa više-manje čisto teritorijalnim zadacima. I najveći deo trupa, izuzev malog broja posadnih divizija — vrlo malo, skoro neznatno prema sovjetskim snagama koje su upale u istočnu Poljsku — otišao je na zapad. I nama je bilo poznato da Hitler sada planira skoru zapadnu ofanzivu koja je uskoro trebalo da

*) Misli na Himlera, vođu SS Hitlerovog rajha. — Prim. prev.

otpočne. Od vojnih dužnosti preostalo nam je jedino osiguranje poljskog područja, obuka divizija koje su većinom bile novomobilisane i trasiranje jedne utvrđene linije prema istoku.

Već prilikom parade u Varšavi general-pukovnik fon Rundštet dao je do znanja komandantu kopnene vojske da će smatrati da je zapostavljen ako njegova komanda ostane u Poljskoj kao posadna komanda. Ja sam u istom smislu razgovarao sa generalom Halderom. Najzad, kod komandanta pozadine kopnene vojske generala fon Štilpnagela (Stülpnagel) naišao sam na razumevanje za moje tvrđenje da će teško biti preuzimati ofanzivu na zapadu samo sa jednom komandom grupe armija.

15. oktobra pojavio se kod nas pukovnik Hojzinger (Heuslinger) iz Operativnog odeljenja Vrhovne komande kopnene vojske i doneo nam radosnu vest da će krajem oktobra i naša komanda biti prebačena na zapadni front. Naše će funkcije preuzeti komanda 8. armije na čelu sa generalom Blaskovicem. Uskoro sam lično primio naređenje da 21. oktobra dođem u Vrhovnu komandu kopnene vojske u Cosenu (Zossen) radi prijema uputstva za operacije na zapadu.

18. oktobra napustio sam Lođ, posetio nakratko svoju porodicu i obišao teško ranjenog šuraka koji je ležao u Breslavi.

Zatim sam pošao u susret novim zadacima.

POHOD NA ZAPAD 1940. GODINE

*„Sada je zima naših raspoloženja
postala veličanstveno leto...“*

Šekspir, Ričard III

Radosna što se oslobodila nezahvalnog zadatka da bude okupaciona vlast u Poljskoj, naša komanda je 24. oktobra 1939. godine prispela na zapadni front da bi preuzeila komandu nad novoformiranom grupom armija A. Potčinjene armije (12. i 16.) nalazile su se sa svojim divizijama prve linije na južnobelgijsko-luksemburškoj granici, a sa ostalim jedinicama duboko ešeloniranim prema istoku, sve do desne obale Rajne. Koblenc je određen za sedište Komande grupe armija.

Smestili smo se u hotelu „Rizen-firstenhof“, na obali Rajne. Ovaj hotel bio je za mene nekada, kad sam bio zastavnik u ratnoj školi u obližnjem gradiću Engersu, vrhunac elegancije i kulinarskih zadovoljstava. Sadašnja ratna ograničenja nisu mimošla ni ovu čuvenu kuću. Naše radne prostorije su bile u jednoj, nekad divnoj, staroj zgradi, blizu „Nemačkog kutka“. Do početka rata ova zgrada je bila službeno sedište Koblenčke divizije. Nekad ljudske rokoko odaje pretvorene su u gole, sumorne kancelarijske prostorije. Na jednom malom trgu, sa starim drvećem, nalazio se vrlo interesantan kameni spomenik — obelisk sa bombastičnim natpisom. Podigao ga je francuski komandant Koblenca za uspomenu na prelaz preko Rajne Napoleonove „Velike armije“ 1812. godine, prilikom pohoda na Rusiju. Ispod ovog natpisa uklesan je i drugi, koji otprilike glasi: „Primio k znanju i odobrio“. Ovaj drugi natpis bio je potpisana od ruskog generala, koji je 1814. bio komandant grada!

Šteta što Hitler nije video ovaj spomenik!

Komandni deo našeg štaba dobio je, na moj predlog, dragocenu popunu u I-a odeljenju*), gde je postavljen još jedan, stariji generalštabni oficir. To je tada bio potpukovnik fon Treskov (von Tresckow), koji je jula 1944. godine, kao jedan od inicijatora zavere protiv Hitlera, izvršio samoubistvo. Treskov je još pre rata radio kod mene, u Prvoj upravi generalštaba. Bio je darovit oficir i vatreni patriota. Njegov šarm ogledao se u inteligenciji, obrazovanju, u biću koje je bilo otvoreno za svet i koje mu se predavalо. Sa njegovom elegantnom aristokratskom pojavom potpuno se slagala i pojava njegove žene, koja je bila mudra koliko i lepa, kćerka nekadašnjeg ministra rata i načelnika generalštaba fon Falkenhajna (Falkenhayn). U ono vreme teško da je bilo, u berlinskim oficirskim krugovima, šarmantnijeg para nego što je bio bračni par Treskov.

Sa Treskovom sam bio blizak, skoro i prijatelj u vreme našeg zajedničkog rada u operativnom odeljenju. I sada u Koblenzu bio mi je dragoceni pomagač u borbi za sprovođenje planova s ofanzivom na zapadu, koje je zastupala komanda Grupe armija. Kada sam kasnije postao najpre komandant oklopnog korpusa, a zatim i komandant armije, molio sam da dobijem Treskova za načelnika štaba. Međutim, moja molba je odbijena sa jednim originalnim obrazloženjem, da „meni nije potreban tako pametan načelnik štaba“. U proleće 1943. godine Treskov mi je bio ponuđen za načelnika štaba Grupe armija, ali ja sam izabrao svoga vršnjaka, u mnogim zajedničkim borbama oprobanog načelnika operativnog odeljenja generalisa Busea. Ovo napominjem samo zato jer je jedan gospodin, koji je bio blizak Treskovu, raširio verziju da sam ja odbio Treskova zato što nije bio pouzdan nacional-socijalista. Svakako ko me poznaje zna da svoje saradnike nikada nisam birao polazeći od ovog gledišta.

Pored toga što je bio izvanredno sposoban u službi, Treskov je u toku dugih večeri bio i vrlo duhovit u društvu i uvek je dobrodošao užem komandantovom krugu. Ipak, kad nam je jednom, da bi nam priredio neočekivano zadovoljstvo, servirao izjutra umesto bele kafe jednu duboku zdelu napunjenu nekim školjkama — Rundštet je na tu ekstravaganciju sa neodobravanjem zavrteo glavom.

*) Operativno odeljenje. — Prim. prev.

Što su ovi meseci u Koblenzu bili „zima naših neraspoloženja“, uzrok treba tražiti u karakterističnom neizvesnom stanju u kome smo se našli zbog ovoga „rata u senci“ u zimu 1939/40. godine, „drôle de guerre“*), kako su Francuzi nazvali ovakvo stanje. Ovo bismo lakše podnosili da smo unapred znali cilj ofanzive koja nam je predstojala idućeg proleća, i za koju bismo planski pripremili potčinjene jedinice. Kao što je poznato, Hitler je htio da otpočne ofanzivu još kasne jeseni 1939. godine, a kad se to pokazalo nemoguće, onda u toku zime. Svaki put kad bi njegove „žabe vremena“, meteorolozi u vazduhoplovstvu, prognozirali period lepog vremena, naređivao je pokret prema polaznim rejonima za napad. A svaki put su njegove „žabe-vremenjače“ morale brzo da se povuku, jer ili su pljuskovi teren strašno razmekšali ili su jak mraz i snežni pokrivač onemogućavali efikasnu upotrebu oklopnih jedinica i avijacije. Tako smo se nalazili u jednom neprekidnom lutanju između najavljinane i odjavljivane ofanzive, što je za trupu i njene komandante bilo više nego nepoželjno. Uz to je Hitler bio na jedan eklatantan način nepoverljiv prema svim vojnim izveštajima, koji su odudarali od njegovih želja. Kada je jednom Komanda grupe armija javila da dugotrajna kiša za sada onemogućava početak ofanzive, Hitler nam je poslao svog adutanta Šmuonta (Schmundt) sa nalogom da lično pogleda kakvo je stanje terena. Treskov je ovom prilikom bio u svom elementu. Svoj bivšeg druga iz puka čitav dan je bez milosti vukao po skoro neprolaznim putevima, raskvašenim tek uzoranim njivama, mokrim livadama i klizavim padinama, dok se ovaj nije naveče, potpuno iscrpljen, vratio u naš štab. Od tada se Hitler odrekao ovakve kontrole naših izveštaja o stanju vremena, kontrole koja je u velikoj meri bila deplasirana.

Zbog ovog besmislenog lutanja a u vezi s tim i neproduktivnosti našeg rada, najviše je trpeo naš komandant general-pukovnik fon Rundštet, koji i inače nije bio naročito strpljiv. Uskoro je naš štab bio obasut bujicom papira, kakva se redovno u mirnije vreme izliva na jedinice i komande. Ali, pošto je u nemačkoj vojsci bilo uobičajeno, i to potpuno opravdano, da se komandant poštedi svih tih jalovih sitnica, general-pukovnik jedva da je i osetio tu papirnu bujicu. On je svako jutro išao u dužu šetnju po šetalištu duž Rajne, gde sam mu se i ja često pridruživao. I ja sam morao sebi da obezbedim neko kretanje. Čak i po ledenoj zimi, kada se

^{) Smešan rat. — Prim. prev.}

Rajna bila skoro zaledila, Rundštet je nosio samo gumiranu kabanicu. Na moju primedbu da na taj način može smrtno da se razboli, odgovorio je da nikad do sada nije nosio zimski ogrtač, pa ga neće kupovati ni pod starost! I stvarno je tako bilo. Još uvek se kod ovog gospodina osećao uticaj spartanskog vaspitanja kadetskog korpusa. On me je i na drugi način podsećao na moje kadetske dane. Kad je general-pukovnik posle šetnje sedao za svoj sto i čekao na moje referisanje ili referisanje druge gospode, u pauzama je rado čitao neki napeti kriminalni roman. Kriminalni romani su dobro sredstvo za odmor za mnoge, čak i znamenite ljude. Naš uvaženi komandant se pomalo i ustručavao zbog te lektire. Zato se roman nalazio u otvorenoj fioci pisaćeg stola, koju je brzo zatvarao kada je neko ulazio na referisanje. Baš tako smo radili i mi kao kadeti, kada bi za vreme radnog časa u našu sobu ušao vaspitač!

Jednom prilikom pokušao sam da general-pukovniku prekratim dugo veče posetivši jedan vojnički bioskop, ali to je bilo potpuno neuspelo. Gebelsovi nedeljni prikazi ispunjavali su ga velikom odvratnošću i bio sam zadovoljan što su njegove odgovarajuće nevezane primedbe ostale samo među nama.

Bilo je i veselih epizoda. Jedanput smo na ulici sreli vojnika austrijske brdske divizije. Dobričina, očito od skora vojnik, nije izgledao baš vojnički, sa svojom predugačkom bluzom i pretovaren paketićima. Pre svega je padalo u oči da mu opasač nije ležao oko struka nego ga je koristio, pošto se nalazio niže, kao naslon za trbušić. Izgledao je tako groteskno da sam ga zaustavio i rekao mu da treba propisno da namesti svoj opasač i da se dobro zakopča. Ljubazno se smešeći, „junačina“ je odgovorila: „Hvala lepo, gospodine doktore!“, kao da sam ga diskretno upozorio na jedan drugi nedostatak njegove toalete. Ništa nam nije preostalo nego da se od srca nasmejemo.

I rat papirom jednom nam je dao povoda za smeh. Ma koliko je malo Vrhovna komanda kopnene vojske, o čemu ću govoriti kasnije, bila spremna da usvoji naše operativne ideje, ipak smo pobedu postigli u jednom nevažnom pitanju, kojoj se nismo nadali. Setimo se da su tada oficiri, pored opasača, morali da nose i uprtač. General Heje (Heye) je u svoje vreme uveo ovaj potpuno suvišni komad odeće, da bi vojnu uniformu „učinio lepšom“. Potporučnici su napravili dosetku i nazvali ovaj uprtač „hautana“, prema tada mnogo reklamiranom stezniku. „Hautana“ je potpuno diskreditovana kada su takav uprtač usvojili Partija i njeni razni

ogranci. Pokušaji da se taj uprtač ukine propadali su zbog otpora odeljenja za odeću. Pošto je u pohodu na Poljsku bilo srazmerno mnogo gubitaka u oficirima, Vrhovna komanda kopnene vojske je naredila da ove uprtače, po kojima se izdaleka mogao uočiti pripadnik oficirskog sastava, skinu svi oficiri na frontu, zaključno sa oficirima u puku. Pošto su na taj način oficiri viših štabova bili, tako reći, obeleženi kao „etapni pastuvi“ Grupa armija je predložila potpuno ukidanje uprtača. Naš predlog nije bio udstojen nikakvog odgovora. Na to smo izvestili kao da smo naredili skidanje oficirskih uprtača kod svih jedinica i štabova koji su bili u nadležnosti Grupe armija. A da se ipak ne bi umešali u nadležnost Vrhovne komande kopnene vojske, Grupa armija je naredila da službenici oficirskog ranga moraju i dalje da nose ove uprtače. To je upalilo! U roku od tri dana „hautana“ je konačno ukinuta. Cilj nije nedostizan, samo ako se pronađe pravo sredstvo!

Naše neraspoloženje one zime bilo je samo delimično prouzrokovano stalnim promenama Hitlerovih odluka, a u vezi s tim i teškoćama za trupe, koje su mogle da posumnjuju u ispravnost dotičnih naređenja, stalno ukidanih drugim naređenjima. A da i ne govorimo da je ovo stalno menjanje naređenja znatno ometalo obuku u jedinicama, koja je bila hitna i nužna, naročito za novomobilisane divizije.

Pravi razlog našeg neraspoloženja ili tačnije naše zabrinutosti bile su, najvećim delom, dve vrlo važne činjenice.

Prvo, situacija se tako razvijala da je drukčije nisam mogao ocrtati nego da su „Vrhovnoj komandi kopnene vojske smanjene nadležnosti“. Tu tendenciju sam naročito bolno osetio još u zimu 1937/1938. godine, kada sam se kao komandant pozadine kopnene vojske i kao Bekov i Fričov pomoćnik borio da Vrhovna komanda kopnene vojske u slučaju rata dobije svoj odgovarajući status u okviru opštег komandovanja.

Dруго, činjenica da je komanda Grupe armija uzalud čitavu zimu pokušavala da Vrhovna komanda kopnene vojske usvoji njen plan operacija, koji je, bar po našem mišljenju, jedini imao izgleda da garantuje odlučnu pobedu na zapadu. To je bio operacijski plan koji je najzad, tek na Hitlerovu intervenciju, usvojen kao osnova ofanzive na zapadu. No, usvojen je tek pošto me je Vrhovna komanda kopnene vojske uklonila sa mesta načelnika štaba Grupe armija. Uzrok ovome bio je, bez sumnje, naš pritisak na Vrhovnu komandu kopnene vojske da usvoji plan.

Ove dve činjenice — smanjivanje nadležnosti Vrhovne komande kopnene vojske i „Borba za operacijski plan ofanzive na zapadu“, u osnovi sačinjavaju uvod u istoriju pohoda na zapad, kome je ova glava posvećena. Kasniji tok ovog pohoda je toliko dobro poznat da nema potrebe da ga i ja opisujem. Ali ću izneti samo ono što sam sâm doživeo kao komandant armijskog korpusa.

Ipak, posle „zime naših neraspoloženja“ došlo je „veličanstveno leto“!

Glava četvrta

SMANJIVANJE NADLEŽNOSTI VRHOVNE KOMANDE KOPNENE VOJSKE

X

70

Komanda Grupe armija Jug prebacuje se na zapad. Utisci o stavu Vrhovne komande kopnene vojske o ofanzivi na zapadu. Hitler — fon Brauhič (Brauchitsch) — Halder. Vrhovna komanda kopnene vojske smatra da posle pobeđe nad Poljskom treba biti u defanzivi prema zapadu. Hitler nareduje ofanzivu. Sukob Hitlera i Brauhiča. Hitlerov govor 23. novembra 1939. godine. Da li smo mogli ostati defanzivni prema zapadu? Kada je najranije bila moguća ofanziva? Planovi suprotne strane. Saveznička ofanziva planirana tek za 1942. godinu, kad se postigne sigurna nadmoćnost, a dotle rat iznuravanja. Uzdanje u prevrat u Nemačkoj, što bi možda omogućilo saveznicima da ofanzivu otpočnu ranije? Da li je Vrhovna komanda kopnene vojske mogla da odbrani svoj status od Hitlera?

Opšte je mišljenje da je eliminisanje Vrhovne komande kopnene vojske ili Generalštaba kopnene vojske, kao važnog faktora u vođenju rata na kopnu, usledilo onog momenta kada je Hitler, pošto je otpustio general-feldmaršala fon Brauhiča, sam preuzeo rukovođenje ne samo oružanom silom uopšte (Vermahptom) nego i kopnenom vojskom. Činjenica je, međutim, da je to smanjivanje nadležnosti Vrhovne komande kopnene vojske, odnosno eliminisanje Generalštaba, praktično, iako još ne formalno, otpočelo još u prvim sedmicama, neposredno posle pohoda na Poljsku.

Kad sam 21. oktobra 1939. godine u Cosenu primio „Uputstvo Gelb“ za predstojeću ofanzivu na zapadu, u ime komande Grupe armija Jug, koja je sada bila preimenovana u komandu grupe

armija A, zabeležio sam u dnevnik: „Muzička pratinja Halder, Štilpnagel, Grajfenberg snižava ton“. General fon Štilpnagel je tada bio komandant pozadine, desna ruka načelnika generalštaba Haldera, a pukovnik fon Grajfenberg (Greiffenberg) načelnik operativnog odeljenja Vrhovne komande kopnene vojske.

Na osnovu onoga što su ta tri gospodina rekli jasno se moglo videti da se Vrhovna komanda kopnene vojske u onom uputstvu pridržavala jednog ratnog plana koji im je bio nametnut od Hitlera. Očito je da ove tri vodeće glave u rukovodstvu kopnene vojske, kao i sam vrhovni komandant kopnene vojske, nisu uopšte bili za nemačku ofanzivu na zapadu. Oni to nisu smatrali za pravi put koji bi doveo do završetka rata. Povrh toga, iz njihovih reči se moglo zaključiti da oni nisu verovali da će nemačka kopnena vojska biti u stanju da na zapadu iznudi odlučujuće rešenje. To je bio moj utisak, za koji se mogla naći potvrda i u samom uputstvu, o čemu će kasnije detaljno govoriti, a naknadno su pojačavale taj utisak i razne posete vrhovnog komandanta kopnene vojske i njegovog načelnika štaba Komandi grupe armija.

Sasvim je razumljivo što je bilo različitih gledišta o celishodnosti i izgledima za uspeh jedne nemačke ofanzive na zapadu — naročito u kasnu jesen i u zimu 1939. godine. Za mene je bilo strašno kad sam saznao kako se sada srozao položaj Vrhovne komande kopnene vojske u okviru najvišeg vojnog rukovodstva. I to odmah nakon što je ta Vrhovna komanda uspešno izvela jedan od najsajnijih vojnih pohoda u nemačkoj istoriji!

Svakako, Hitler se i ranije — povodom sudetske krize — razilazio u gledištima sa Vrhovnom komandom kopnene vojske. No, tada se radilo o nečem sasvim drugom, ne o vojnom rukovođenju, nego o političkim odlukama. Pitanje rukovođenja operacija kopnene vojske nije tada bilo u osnovi razilaženja između Hitlera i Vrhovne komande kopnene vojske — u prvom redu načelnika štaba Beka. U osnovi je bilo pitanje da li postupak prema Čehoslovačkoj neće dovesti do intervencije zapadnih sila, a time i do rata na dva fronta, koji nemačka kopnena vojska nije mogla da vodi. Odgovor na ovo pitanje spadao je u delokrug, na kraju krajeva, političkog rukovodstva, koje je bilo pozvano da političkim merama spreči razvoj koji bi doveo do rata na dva fronta. Ako se, dakle, tada vrhovni komandant kopnene vojske povinovao primatu politike, svakako da je time uzeo na sebe veliku vojničku odgovornost, ali se ipak nije odrekao prerogativa vojnog komandovanja, što je bio isključivo njegov domen.

Povodom poljske krize nije bilo sličnih razmimoilaženja između Hitlera i Vrhovne komande kopnene vojske. Bar mi, koji smo bili „van“, nismo o tome ništa čuli. Pošto se pokazalo da je Hitler imao pravo u pogledu svoje političke ocene zapadnih sila u odnosu na Čehoslovačku, verujem da se Vrhovna komanda kopnene vojske nadala da će se isto desiti i sa Poljskom u jesen 1939. godine. U svakom slučaju, mišljenja sam da je Vrhovna komanda kopnene vojske, kao i mi u grupi armija Jug, u odlučujućim danima krajem avgusta do poslednjeg momenta verovala da će se sve rešiti na politički način, kao i u Minhenu. Uostalom, Hitler se nije ni mešao u komandovanje prilikom pohoda na Poljsku, ako se ne uzme u obzir njegov uticaj na početni raspored naših snaga u Istočnoj Pruskoj, sa čime se složila i Vrhovna komanda.

4

Sada su stvari izgledale sasvim drukčije. Istina, nije se moglo osporavati da je pitanje da li i kako da se vodi rat posle poraza Poljske, bilo u stvari pitanje *opštег rukovođenja* ratom, pri čemu je za tu konačnu odluku nadležan Hitler kao šef države i Vrhovni komandant Vermahta. Međutim, ako se ovaj problem rešava jednom kopnenom ofanzivom na zapadu, ipak je za konačnu odluku najvažnije *da li, kada i kako* treba da ga reši *kopnena vojska*. U rešavanju gornja tri pitanja, bez ikakve sumnje, primat ima Komanda kopnene vojske.

No, po sve tri tačke Hitler je Vrhovnu komandu kopnene vojske stavio pred svršen čin, kada je, bez prethodnog konsultovanja vrhovnog komandanta kopnene vojske, 27. septembra saopštio komandantima triju vidova oružane sile svoju odluku za ofanzivu na zapadu, i to još u jesen 1939. godine i uz povredu neutralnosti Holandije, Belgije i Luksemburga. To je bila odluka u duhu koje se odmah prešlo na praktično ostvarenje uputstvom Vrhovne komande Vermahta od 9. oktobra 1939. godine.

Vrhovna komanda kopnene vojske pomirila se sa ovim „capi-tis deminutio“*), što sam zapazio kad sam primao „Uputstvo Gelb“, 21. oktobra 1939, a na osnovu razgovora sa gore pomenuća tri gospodina. Ona je izdala jedno uputstvo za ofanzivu sa kojim se ni ranije ni posle nije složila. U uspeh ofanzive nisu verovale vođeće glave Vrhovne komande kopnene vojske — bar ne u odlučujući uspeh. Treba priznati da je opravdanje za ovakvu sumnju bilo zasnovano na postojećem odnosu snaga na zapadnom frontu.

*) Pravni izraz u značenju: smenjivanje ili gubljenje prava. — Prim. prev.

Odatle sam mogao izvući samo zaključak da se u ovom slučaju Vrhovna komanda kopnene vojske, iako odgovorna instanca za vođenje rata na kopnu, rezignirano pomirila sa ulogom tehničkog izvršnog organa. Desilo se ono što smo u svoje vreme general-pukovnik Bek i ja hteli da predupredimo predlozima za razumnu organizaciju vrhovne nadležnosti u slučaju rata. Tada smo zahtevali jedno jedinstveno telo koje bi, kao jedini odgovorni savetočavni organ šefa države o pitanjima vojnog rukovođenja u ratu, objedinjavalo i rukovođenje kopnenom vojskom i opšte rukovođenje u ratu. Bar dok ne padne odluka na kopnu, trebalo je ili da Vrhovni komandant kopnene vojske istovremeno ima i vrhovnu komandu nad Vermahtom, ili da načelnik generalštaba Rajha, koji bi bio odgovoran za rukovođenje Vermahtom, u isto vreme rukovodi kopnenom vojskom. Ni pod kakvim uslovima ne bi trebalo da dva generalštaba, Generalstab kopnene vojske i Generalstab Vermahta, istovremeno odlučuju o rukovođenju kopnenom vojskom. Izgleda, da se sada baš to desilo. Hitler je sa svojom Vrhovnom komandom Vermahta odlučivao koje će operacije da izvodi kopnena vojska, ali i kako i kada: Vrhovnoj komandi kopnene vojske je preostalo da izradi odgovarajuće zapovesti, iako ono što je trebalo da sprovodi nije odgovaralo njenim gledištima. Vrhovni komandant kopnene vojske srozan je sa položaja vojnog savetnika šefa države na komandanta sa užim ovlašćenjima, koji je dužan da samo izvršava naređenja. U najskorijoj budućnosti ovo je još reljefnije istaknuto stvaranjem Vrhovne komande Vermahta za norveško ratište.

Ako se postavi pitanje kako je moglo doći do takvog zapostavljanja Vrhovne komande kopnene vojske, odgovor će se naći kako u ličnim razlozima tako i u razlici gledišta kako, nakon poraza Poljske, treba nastaviti vođenje rata.

Hitler — fon Brauhic — Halder

Glavni razlog gore navedenog bio je u samoj Hitlerovoj ličnosti, njegovoj neukrotivoj želji za vlašću i u precenjivanju sopstvene ličnosti. Ovo precenjivanje bilo je pothranjivano neospornim političkim uspesima, laskanjem njegovih partijskih „vrhova“, kao i još nekih ličnosti iz njegove okoline. Uz to je, u odnosu na svoje vojne suparnike, imao tu prednost što je bio ne samo šef države

nego istovremeno i vrhovni komandant Vermahta, te je kao takav bio njihov pretpostavljeni i po vojnoj liniji. Osim toga, bio je pravi majstor da svojim vojnim suparnicima uprotstavi političke i privredne argumente, za koje odlučujuću reč nisu imali vojnici nego državnici. No, u krajnjem, slučaju ipak je želja za vlašću navela Hitlera da za sebe usurpira, pored uloge šefa države i političkog vođe, i ulogu vrhovnog vojskovođe. U vezi s tim za mene je vrlo karakterističan razgovor koji sam vodio sa Hitlerom 1943. godine. To je bila jedna od prilika kada sam pokušavao da ga podstaknem da razumno reguliše nadležnost komandovanja, tj. da se on praktično odrekne rukovođenja vojnim operacijama u korist jednog načelnika generalštaba sa punom odgovornošću. Hitler je tom prilikom odlučno negirao da mu je stalo do toga da „izigrava vojskovođu“ (iako nema sumnje da mu je slava vojskovođe bila primamljiva). Smatrao je da najbitniji razlog njegovog mešanja jeste u tome što on jedini ima vlast, autoritet da svoju volju sproveđe u delo. Verovao je samo u vlast, i smatrao da je ona oličena u njegovoj volji. Nije sasvim isključeno da se Hitler posle pohoda na Poljsku pribavljao da bi zasluge generalâ mogle u očima naroda da zasene njegovu slavu, te da je zato namerno istupio diktatorski prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske u vezi sa rukovođenjem pohoda na zapad.

Nasuprot tome čoveku s neobuzdanom željom za vlašću bez ikakvih skrupula, a uz to s visokom inteligencijom, stajali su general fon Brauhić i Halder. Našli su se nasuprot čoveku koga je narod izabrao za šefa države i ne samo to nego je on u isto vreme bio i najviši pretpostavljeni vojni starešina tim generalima.

U svakom slučaju, borba bi bila neravna čak i da su Hitlerovi vojni suparnici bili drukčiji ljudi.

Docniji *feldmarschal fon Brauhić* bio je vrlo sposoban vojnik. Doduše, na komandantskim i štabnim putovanjima, koje su vodili generali baron fon Hamerštajn (Hammerstein) i Adam, a na kojima sam i ja učestvovao, Brauhić se nije ubrajaо u vrhunske rukovođioce, a za koje su važili baron fon Frič, Bek fon Rundštet, fon Bok i Vitez fon Leb. No, posle ovih on je prvi i zaista je bio sposoban da rukovodi kopnenom vojskom, kao što su kasnije i događaji pokazali.

Što se tiče njegovih osobina, bez sumnje je bio čovek otmenih manira. Ne bi mu se mogla odreći ni snaga volje, iako se ta snaga, prema mojim utiscima, više ispoljavala negativno, u vidu pasivnog otpora, nego stvaralački. Radije je dopuštao da drugi umesto njega

donose odluke, nego da ih on donosi i sprovodi. Pokatkad je i izbegavao odluke u nadi da izbegne borbu za njihovo sproveđenje, za koju se nije osećao dorastao. Brauhič se u više slučajeva hrabro borio za čast kopnene vojske, na primer, da Hitler javno rehabilituje barona fon Friča, iako je znao da zbog toga ni u kom slučaju neće biti omiljen kod Hitlera. Dnevna zapovest koju je izdao povodom fon Fričove smrti svakako je bila dokaz hrabrosti. No, u osnovi on nije bio borben. Nije mu bilo svojstveno da založi celokupnu svoju ličnost da bi sproveo svoju volju. Jednom prilikom je general-pukovnik Bek pred mnom vrlo ogorčeno izjavio da je Brauhič samo polovično i mlako branio stanovište Vrhovne komande povodom češke krize i da je tada Beka ostavio na cedilu. Ipak onima koji prebacuju Brauhiču neodlučnost u pitanju nasilnog istupanja protiv Hitlera, kao bivši poslanik u Rimu, gospodin fon Hasel (Hassel), treba odgovoriti negativno. Sasvim je druga stvar kad političar za svojim pisačim stolom kuje planove za prevrat, a osobito kada lično ne snosi više nikakvu odgovornost (kao što je tada bilo sa gospodinom fon Haselom), nego kada kao Vrhovni komandant kopnene vojske treba izvršiti državni udar, koji u miru prouzrokuje opasnost građanskog rata, a u ratu dovodi do pobede spoljnog neprijatelja.

Pojava feldmaršala fon Brauhiča, puna elegancije i izrazito aristokratskih crta, bila je uvek dostojanstvena. Bio je korektn i uljudan, čak i ljubazan, iako ta ljubaznost za njegovu okolinu nije uvek odavala utisak unutarnje topline. Njegovom karakteru nedostajalo je borbenosti, koja bi mu kod protivnika pribavila poštovanje ili bi ih bar navela da budu oprezni, pa prema tome nije odavao utisak jedne energične, stvaralačke ličnosti. Uopšte je delovao hladno i povučeno. Često je izgledalo kao da je nečim opterećen, a bio je zaista preosetljiv. Sa takvim osobinama svakako je mogao steći privrženost svoje bliže okoline, koja je u njemu ~~čini~~ „džentlmena“, ali to nije bilo dovoljno da mu osigura potpuno poverenje trupe koja je nekada imala za rukovodioca čoveka kao što je bio general-pukovnik baron fon Frič. Brauhič svakako nije mogao da imponuje čoveku kao što je bio Hitler. Istina, general fon Sekt bio je mnogo hladniji, čak i nepristupačniji. Ali kod njega je svako osećao onaj unutrašnji oganj koji ga je iznutra prožimao, onu čeličnu volju koja ga je činila „gospodarem“. Obe ove osobine su nedostajale feldmaršalu fon Brauhiču, a s druge strane nedostajao mu je i vojnički optimizam. Sa ovim optimizmom je njegov

prethodnik baron fon Frič, ne uzimajući u obzir i njegove visoke vojničke kvalitete plenio vojnička srca.

Kad razmišljam o odnosu feldmaršala fon Brauhiča prema Hitleru, dolazim do uverenja da je fon Brauhič u borbi protiv toga bezobzirnog čoveka jake volje sam sebe psihički uništio. Zbog svoga karaktera, porekla i vaspitanja nije imao sreću da se sa Hitlerom sretne kao sa ravnopravnim protivnikom, a ovaj je svoju prednost, kao šef države, bezobzirno koristio. Brauhiča su iznutra razjedali ogorčenost i negodovanje, pogotovu što se ni dijalektički nije mogao da takmiči sa Hitlerom. Tako je sam sebe iznutra jeo, dok ga jedan srčani napad nije primorao na ostavku, što je Hitleru u ono vreme vrlo dobro došlo.

Mora se još uzeti u obzir da se Brauhič nalazio u suštinski nepovolnjem položaju prema Hitleru nego njegovi prethodnici. Najpre, Hitler je nakon odlaska Blomberga sa položaja vrhovnog komandanta Vermahta postao najviši prepostavljeni vojni starešina, a ne samo šef države. Bio je to poslednji udarac kopnenoj vojsci, koji je naneo državni ministar rata fon Blomberg kada je predložio Hitleru da preuzme vrhovnu komandu nad Vermahtom. Pitanje je da li Hitler i bez Blomberga ne bi našao načina da sve to postigne.

Što je najvažnije, Hitler je u vreme stupanja fon Brauhiča na dužnost već suštinski izmenio odnos prema kopnenoj vojsci, a naročito prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske, no što je to bilo ranijih godina. U početku svoje vladavine, Hitler je prema vojnim komandantima, bez sumnje, još uvek ispoljavao izvesno visoko poštovanje i respektovao je njihovu veštinu. Takav odnos je zadržao, na primer, prema feldmaršalu fon Rundštetu do kraja, iako ga je u toku rata dva puta smenjivao.

Pre svega, dva razloga su uticala na to da Hitler već u toku poslednjih mirnodopskih godina promeni odnos prema kopnenoj vojsci.

Prvo, saznanje da će kopnena vojska pod general-pukovnikom baronom fon Fričom (kao i pod fon Brauhičem) tražiti da ostane pri svojim tradicionalnim pogledima o jednostavnosti i viteštvu, kao i o vojničkom pojmu časti. Iako Hitler nije mogao da prebací kopnenoj vojsci neloyalnost prema državi, ipak je bilo jasno da kopnena vojska neće tako jednostavno odbaciti svoja vojnička shvatanja zbog „nacionalsocijalističke ideologije“. Bilo je isto tako jasno da je baš takav stav kopnene vojske ovu činio toliko popularnom u širokim narodnim slojevima. Dok je Hitler u početku

odbijao sumnjičenja koja su mu iznosili partijski krugovi protiv visokih komandanata, ipak je na kraju urodila plodom hajka protiv kopnene vojske, u kojoj su vodeću ulogu, verovatno, imale ličnosti kao što su Gering (Göring), Himler (Himmler) i Gebels (Goebbels). I državni ministar rata fon Blomberg, iako svakako nemerno, doprineo je pobuđivanju Hitlerovog nepoverenja time što je isuviše revnosno naglašavao svoj zadatak da kopnenu vojsku „privede nacionalsocijalizmu“. Rezultat ove hajke se pokazao prilikom jednog zaista besramnog govora, koji je Gering održao jednom krugu visokih vojnih komandanata u proleće 1939. godine kao „tobože najstariji oficir Vermahta“. U ovom govoru on je kopnenoj vojsci prebacivao, bez ikakvog stida, njena tradicionalna gledišta, koja se ne slažu sa nacionalsocijalističkim sistemom. Druga dva vida oružane sile, po Geringovom govoru, nisu imala te slabosti. To je bio govor koga prisutni general-pukovnik fon Brauhić nikako nije smeо da „proguta“.

Drugo, važan elemenat opterećenja odnosâ Vrhovne komande kopnene vojske prema Hitleru bilo je ono što je Hitler kasnije nazvao „večito dvoumljenje generalâ“. Često je upotrebljavao još uvredljivije izraze, bilo da se radilo o stavu Vrhovne komande kopnene vojske o tempu naoružanja, čije je prekomerno ubrzanje, koje je išlo na račun kvaliteta trupa, Vrhovna komanda težila da uspori, bilo što je Hitler tvrdio da je sve svoje političke uspehe morao da izbori i od svojih generala, koji su bili isuviše plašljivi. Ovde treba konstatovati da general-pukovnik fon Frič, dakle Komanda kopnene vojske, kako se može videti iz knjige generala Hosbaha (Hoßbach) „Između Vermahta i Hitlera“ (Zwischen Wehrmacht und Hitler), nije prigovarao ni prilikom zavođenja opšte vojne obaveze, ni prilikom posedanja Rajnske oblasti. Isto tako ni general Bek (general-pukovnik fon Brauhić tada nije bio u Berlinu) nije ništa prigovarao povodom Hitlerove odluke za upad u Austriju. Baš je državni ministar rata fon Blomberg prvi prigovorio uvođenju opšte vojne obaveze, i to iz spoljnopolitičkih obzira. Istina, on je taj prigovor odmah povukao. Isto tako je baš Blomberg bio taj koji je sugerisao Hitleru prilikom nasilnog posedanja Rajnske oblasti — bez znanja Vrhovne komande kopnene vojske — da ponovo povuče garnizone koji su se nalazili na levoj obali Rajne, u vreme kad su Francuzi naredili delimičnu mobilizaciju. Činjenica je da se Hitler kolebao i skoro pristao da posluša Blombergov savet, a samo ga je primedba državnog ministra spoljnih poslova barona fon Nojrata, da sada treba sačuvati nerve, ponovo

odvratila od toga. Možda je i ovo Hitlerovo iskustvo, koje ga je stalno podsećalo na momenat njegove slabosti, pojačavalo zlovolju protiv generalâ. Uostalom, ako je Vrhovna komanda kopnene vojske, u vreme kad je vršeno naoružavanje, češće isticala da kopnena vojska još nikako nije spremna za rat, to je bila samo njena dužnost. Hitler se, bar službeno, uvek slagao s tim shvatanjem. Možda su ipak te opomene pojačale njegovu antipatiju prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Prvo izrazito neslaganje sa Hitlerovim spoljopolitičkim planovima usledilo je prilikom njegovog savetovanja sa ministrom spoljnih poslova i vrhovnim komandantom tri vida oružanih snaga, 5. novembra 1937. godine, kada je prvi put otkrio svoje namere u Čehoslovačkoj. Tu je naišao na protivljenje i ministra spoljnih poslova fon Nojrata i državnog ministra rata fon Blomberga i vrhovnog komandanta kopnene vojske barona fon Friča. Svakako da je i zbog ovoga Hitler iskoristio prvu priliku da se reši ovih svojih kritičara.

Danas većina smatra da je mirno prelaženje generaliteta kopnene vojske preko otpuštanja general-pukovnika fon Friča pokazala Hitleru da od sada može sebi sve dozvoliti u pogledu intervencija prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Za mene sada nije važno da li je Hitler u to vreme stvarno izvlačio takve zaključke. Ako jeste, onda je svakako bio u zabludi o motivima takvog držanja generalâ. Nije njihova slabost bila uzrok takvog držanja, nego je bilo posledica nepoznavanja pravog značenja tih intriga, što kao čestiti vojnici nisu mogli da nazru takvu igru državnog rukovodstva ili da je na vreme otkriju, i, praktično, nisu bili u mogućnosti da pod datim uslovima i u dатoj prilici izvrše neki državni udar. Činjenica je da su povrh toga pomenute ličnosti iz Partije i drugi, stalno Hitleru deklamovali o „večitoru dvoumljenju generalâ u odnosu na ostvarenje njegovih velikih ciljeva“.

Prema tome je sigurno da je general-pukovnik fon Brauhić još od samog početka bio u vrlo teškom položaju u odnosu na Hitlera. Još je, nesumnjivo, bilo kobno i to što je dopustio personalne ustupke prilikom preuzimanja svoje dužnosti, kao što je potpuno neopravdano otpuštanje vrlo zaslужnih generala i predavanje personalne službe kopnene vojske bratu generala Kajtela (Keitel). Ovo je prvi Brauhićov korak naniže.

Pogubno za položaj Komande kopnene vojske u odnosu na Hitlera bila je uskoro i činjenica što se pokazalo da je on bio u pravu prilikom sudetske krize u pogledu popuštanja zapadnih sila, u šta Vrhovna komanda kopnene vojske nije verovala. Sto je

general-pukovnik fon Brauhič tom prilikom žrtvovao svog načelnika generalštaba Beka, to mu niukoliko nije učvrstilo položaj u odnosu na Hitlera, nego samo oslabilo.

Druga ličnost koja je posle otpuštanja Beka stala nasuprot Hitlera kao merodavna figura Vrhovne komande kopnene vojske, kasniji general-pukovnik Halder, bila je, što se tiče vojničkih sposobnosti, ravna fon Brauhiču. Oba su u svom zajedničkom radu imala puno poverenje jedan u drugog. Verujem da se Brauhič iskreno, po svom ubeđenju, slagao sa Halderovim operativnim predložima. Kao i većina oficira proizašla iz bavarskog generalštaba, Halder je izvrsno vladao svim granama generalstabne tehnike. Uz to je bio i neumorni radnik. Njegovo životno pravilo bila je Moltkeova izreka „Genije, to je marljivost“. Sveti organj, koji mora da oživljava pravog vojskovođu, jedva da se u njemu razbuktao. Svakako je dokaz njegovog velikog osećanja odgovornosti činjenica što je pred sam pohod na Rusiju dao da plan operacija „razradi“ komandant pozadine kopnene vojske general Paulus, a na osnovu studija načelnika štabova grupa armija. No, ipak je trebalo da se osnovna koncepcija plana jednog pohoda rodi u glavi onoga koji će rukovoditi tim pohodom. U svom ophođenju Halder nije raspolagao Brauhičevom elegancijom. Prilikom izlaganja bio je besprekorno jasan i realan. Sâm sam imao priliku da vidim i čujem kako je pred Hitlerom zastupao svoje gledište sa izvanrednom jasnoćom. Tom prilikom moglo se takođe videti sa kakvim se žarom Halder zalagao za trupe, i kako je zajedno sa njima mnogo trpio zato što su mu nametnute pogrešne odluke. Međutim, razumno prilaženje stvarnosti nije, na žalost, bila osobina koja je Hitleru imponovala. A i kucanje jednog srca za dobro vojnika bilo je za njega bez ikakve važnosti.

Po mom mišljenju, Halder je na kraju pretrpeo neuspeh zbog toga što je u svom htenju težio ciljevima koji su jedan drugog isključivali. Kad je nasledio Beka već je bio izričiti neprijatelj Hitlera. Prema Valteru Gerlicu (Walther Görslitz) (Der Deutsche Generalstab — Nemački generalštab), Halder je prilikom preuzimanja dužnosti izjavio tadašnjem general-pukovniku fon Brauhiču da se prima dužnosti samo zato što mu se pruža mogućnost da se boriti protiv Hitlerove ratne politike. On je, prema nekim saopštenjima, više puta planirao obaranje Hitlera, ma kako bili nepovoljni uslovi za praktično sprovođenje tih planova.

S druge strane, Halder je bio nemački, a kasnije i Hitlerov načelnik generalštaba, nakon što je Hitler preuzeo vrhovnu ko-

mandu i nad kopnenom vojskom. Možda jednom političaru i priči da igra dvostruku ulogu savetnika i zaverenika. Vojnici obično nisu pogodni za takvu dvostruku igru. A, pre svega, prema nemačkoj tradiciji, ne može se uopšte zamisliti da jedan načelnik generalštaba nema poverenja u svog vrhovnog komandanta. Čak i ako se dopusti mogućnost — što je do tada za nemačke odnose bilo nemoguće zamisliti — da zbog Hitlerovog delovanja jedan načelnik generalštaba u miru planira zbacivanje šefa države i vrhovnog komandanta Vermahta, u ratu bi dvostruka uloga zaverenika i načelnika generalštaba izazvala jednu nerešivu dilemu. Halderova dužnost kao načelnika generalštaba je bila da svim snagama radi za pobedu kopnene vojske, za čije rukovođenje je i on odgovoran. Dakle, saodgovoran je i za uspeh vojnih poduhvata svoga vrhovnog komandanta. Međutim, u svojoj drugoj ulozi on tu pobedu nije mogao želeti. Nesumnjivo je da se general-pukovnik Halder nije u okviru te svoje dvojnosti opredelio za vojničku dužnost i da nije uložio sve svoje snage da u ovoj teškoj borbi služi nemačkoj kopnenoj vojsci. S druge strane, njegova druga uloga zahtevala je da po svaku cenu, koristeći svoj položaj postane važan faktor, što mu je davalо nadu da će mu se jednoga dana pružiti mogućnost da Hitleru makne tlo ispod nogu. No, zbog toga se morao povinovati njegovim vojničkim odlukama čak i kada se s njima nije slagao. On se povinovao Hitlerovim odlukama, jer je verovao da će, ako istraje kao načelnik generalštaba, spasti kopnenu vojsku od posledica Hitlerovih pogrešnih odluka. Međutim, ovu svoju nameru morao je skupo da plati, morao je da izvršava Hitlerova naređenja s kojima se, po svom vojničkom ubeđenju, nije mogao složiti. Zbog te dvojnosti svakako da se on u sebi satirao, te je na kraju pretrpeo poraz. No, sigurno je da je general-pukovnik Halder ulagao napore na svom dugom putu načelnika generalštaba za opšti interes, a ne za svoj sopstveni.

Pokušao sam da ocrtam obe ličnosti pod kojima se u jesen 1939. godine izvršilo ono što se ne može drukčije okarakterisati nego kao „smanjivanje nadležnosti Komande kopnene vojske“. Iz iznetog je lako razumeti zašto su ova dva visoko kvalitetna vojnika bila nedorasla čoveku kao što je bio Hitler. Vidi se da je potiskivanje Vrhovne komande kopnene vojske na nivo samo jedne izvršne instance, baš posle sjajnih pobeda u Poljskoj, imalo svoj razlog i u načinu kako su gledali na dalje vođenje rata s jedne strane Hitler, a s druge Vrhovna komanda kopnene vojske.

Bilo je sasvim razumljivo što je pre i početkom rata Nemačka morala zauzeti defanzivan stav prema zapadu. Ko bi mogao očekivati da će zapadne sile Poljsku, kojoj su pružile garantije, tako sramno ostaviti na cedilu? Po njihovom slabom ispadu u pretpolje zapadne odbrambene linije, u Sarskoj oblasti, posle čega su se odmah povukli na francusku teritoriju, nikako se nije moglo zaključiti čak ni o nekim pripremama za kasniju veliku ofanzivu.

Da li bi trebalo tu sigurnu ofanzivu zapadnih saveznika samo pričekati, da li ćemo uspeti da je na zapadnom utvrđenom frontu zaustavimo ili — ako njen pravac bude išao preko Luksemburga i Belgije prema Ruru — hoćemo li biti u stanju da preduzmemo protivudar, kad nam snage angažovane u Poljskoj budu slobodne. Međutim, sada je neaktivnost zapadnih sila stvorila sasvim novu situaciju. Čak kad se uzme u obzir i francuski način ratovanja i tromost Britanaca, ipak se više ne može očekivati da će oni odmah preći u ofanzivu, sada kada je Poljska savladana i kada je cela nemačka kopnena vojska stajala na raspolaganju za dejstva na zapadu. Sudbina Poljske, bila je zapečaćena najkasnije 18. septembra, kad je palo rešenje na Bzuri, a Sovjeti su dan pre prešli istočnu poljsku granicu. Najkasnije do toga datuma moralno je da dođe do razmene mišljenja između Hitlera i Vrhovnog komandanta kopnene vojske o pitanju — šta da se radi na zapadu. Međutim, takve razmene mišljenja nije bilo, ukoliko se to može saznati iz do sada objavljenih publikacija (u prvom redu iz knjiga generala fon Losberga — Lossberg, tadašnjeg prvog generalštabnog oficira u komandi Vermahta i ministarskog savetnika Grajnera — Greiner koji je vodio ratni dnevnik Vrhovne komande Vermahta).

Svakako se može pretpostaviti da su Hitler i Vrhovna komanda kopnene vojske sasvim različito reagovali na sjajan uspeh u Poljskoj i na neočekivanu pasivnost zapadnih sila. Cinjenicu da francusko-britanska vojska na zapadu nije prešla u ofanzivu, Hitler je bez sumnje ocenio kao znak slabosti, što će mu omogućiti da sam pređe u napad. Sjajni uspesi u poljskom pohodu doveli su ga do ubjedenja da nema zadatka koji nemačka vojska ne može izvršiti. Mišljenje Vrhovne komande kopnene vojske o tome je bilo sasvim drugačije, što će još detaljnije objasniti. S druge strane, po vojničkoj pasivnosti zapadnih sila moglo se i zaključiti da su one ušle u rat samo iz formalnih razloga. Stoga može doći i do nekog sporazuma s njima. Nije isključeno da se general Halder nosio i mišlju da je takav sporazum moguć uz eliminisanje Hitlera.

Ako je to tako, onda bi u ono vreme jedna nemačka ofanziva na zapadu samo štetila.

Bilo ovako ili onako, Vrhovna komanda kopnene vojske imala je argumenat da Hitler, čak i posle poraza Poljske, nije nikada postavio na diskusiju pitanje ofanzive na zapadu. Za ovo sam dobio neoboriv dokaz tokom zime 1939/1940. godine. Kada je Hitler jedanput opet dao pripremnu lozinku za početak pokreta u polazne rejone radi ofanzive na zapadu, kod mene se pojавio general Šperle (Sperrle) načelnik vazdušne flote koja je trebalo da sadejstvuje sa grupom armija A i izjavio da njegove jedinice ne mogu poleteti sa raskvašenih aerodroma. Na moju primedbu da je bilo dosta vremena, više meseci, za izradu čvrstih poletnih staza, Šperle mi je odgovorio da je Hitler u ono vreme striktno zabranio sve vrste radova koji bi se odnosili na neku kasniju ofanzivu. Zbog toga, uostalom, nije dočarano ni municije u onoj količini koliko bi bilo nužno za slučaj predstojeće ofanzive na zapadu.

Očigledno, Vrhovna komanda kopnene vojske je verovala da se Hitlerovi pogledi na ofanzivu nisu promenili i tako je bila na pogrešnom putu što se tiče njegovog mentaliteta. Kao što iznosi Grajner, Vrhovna komanda kopnene vojske je tokom druge polovine septembra, kada se bližio kraj poljskog rata, pripremila preko generala Hajnriha fon Štilpnagela jednu studiju o daljem vođenju rata na zapadu. U ovoj studiji Štilpnagel je došao do zaključka da kopnena vojska stvarno neće biti u stanju da probije Mažinovljevu liniju pre 1942. godine. On nije uzeo u obzir mogućnost obilaska kroz Belgiju i Holandiju, jer je nemačka vlada kraće vreme pre toga izjavila ovim zemljama da će poštovati njihovu neutralnost. Na osnovu ove studije i gore pomenutog ranijeg Hitlerovog stanovišta, Vrhovna komanda kopnene vojske je očito zaključivala da će na zapadu i dalje da se ostane u defanzivi. U tom duhu je, nakon svršetka rata u Poljskoj, bilo naređeno pojačanje defanzivnog borbenog poretku na zapadu, očito bez pretходне Hitlerove saglasnosti, koja nije ni tražena.

Stvaranjem sasvim nove situacije posle potpunog poraza Poljske, takav postupak nije značio ništa drugo nego da je Vrhovna komanda kopnene vojske, u stvari, prepustila Hitleru inicijativu u odlučivanju o eventualnim novim planovima. Ovo, svakako, nije bio pravilan put vojnog rukovodstva da obezbedi svoj uticaj na dalje vođenje rata, ma u kom smislu se on nastavio. Uostalom, rezultati navedene studije nisu se mogli smatrati kao rešenje pitanja daljeg vođenja rata. Ako bi se za probijanje Mažinovljeve

linije čekalo do 1942. godine, onda bi po svim izgledima zapadne sile do tada doštile Nemačku u naoružanju. U takvim uslovima uopšte ne bi bilo mogućnosti da se, po proboru Mažinovljeve linije, preduzmu neke operacije koje bi dovele do konačnog rešenja. Jedno takvo rešenje nije bilo moguće postići na taj način, uz postojanje 100 divizija na protivnoj strani, a bar toliko saveznici su imali još 1939. godine. Čak i kad bi neprijatelj angažovao jake snage za odbranu Mažinovljeve linije, još uvek bi preostalo 40 do 60 divizija operativnih rezervi, što bi bilo dovoljno da se odmah parira čak i široki probor utvrđenog fronta. Borbe bi se, bez sumnje, zaglibile u jednom pozicijskom ratovanju. Ovo nije mogao biti cilj nemačkog ratnog rukovodstva.

Razume se, ne treba smatrati da su general-pukovnik fon Brauhič i njegov načelnik štaba mislili da će se nešto trajno postići čisto defanzivnim vođenjem rata. Ipak, oni su najpre polagali nadu u još mogući sporazum sa zapadnim silama, ili u to da one najzad pređu u ofanzivu. Odluka na bazi prve mogućnosti bila je, pak, izvan njihove moći delovanja. Polaganje nade u ofanzivu zapadnih sila bilo je nerealno, što će još i kasnije pokazati. U stvarnosti, situacija je bila takva da je proleće 1940. godine sa vojnog gledišta bilo najraniji, a i najkasniji, dakle jedini momenat kada se na nemačkoj strani moglo nadati da jedna ofanziva na zapadu ima izgleda za uspeh.

Prema podacima Grajnera, Hitler se, doduše, nije upoznao sa gore pomenutim Štipnagelovim memorandumom, ali je svakako znao da je Vrhovna komanda kopnene vojske i dalje za defanzivu na zapadu. Mesto jedne blagovremene izmene mišljenja o daljem vođenju rata, koja je trebalo da usledi najdalje sredinom septembra, Hitler je svojom odlukom od 27. septembra, a zatim i uputstvom Vrhovne komande Vermahta od 9. oktobra, stavio vrhovnog komandanta kopnene vojske pred fait accompli*). Bez prethodnog konsultovanja vrhovnog komandanta kopnene vojske on je izdao ne samo naređenje za ofanzivna dejstva na zapadu nego je u isto vreme odlučio i o pitanjima kada i kako. Ovo su pitanja o kojima se ni pod kakvim okolnostima nije smelo odlučivati bez učešća Vrhovnog komandanta kopnene vojske. Hitler je zahtevao ofanzivu što je moguće ranije, a svakako još u jesen 1939. godine. Prema podacima generala fon Losberga, on je najpre fiksirao 15. oktobar kao krajnji termin. Ovaj rok — čak kad bi i sa teh-

*) Svršen čin. — Prim. prev.

ničke strane transporta bio mogućan — zahtevao bi da oklopne jedinice i vazduhoplovstvo u Poljskoj budu slobodni sa okončanjem bitke na Bzuri, što bi bilo moguće. Hitler je, dalje, tačno odredio način vođenja ofanzivnih operacija, naime obilaskom Mažinovljeve linije kroz Belgiju i Holandiju.

Komandantu kopnene vojske preostalo je samo tehničko izvođenje ofanzivnih operacija, o kojima uopšte nije ni saslušan, a o izgledima za uspeh proboga sa početkom ofanzive u jesen 1939. godine, uopšte se nije mogao složiti.

Na pitanje kako je bilo moguće da se Vrhovni komandant kopnene vojske, pošto je uvideo Hitlerovu nameru jednog takvog capitis diminutio, mogao pomiriti sa takvim svojim položajem, čini mi se da je Grajner u svojoj knjizi *Die Oberste Wehrmacht-führung* (Vrhovno komandovanje oružanom silom) dao najbolji mogući odgovor. On misli da je general-pukovnik fon Brauhič smatrao da neće ništa postići ako odmah protivureći. To je bilo gledište koje je zastupao i general fon Losberg na osnovu poznavanja Hitlera i tadašnjeg Hitlerovog držanja. Uz to se general-pukovnik svakako nadao — ako isprva pokaže dobru volju — da će Hitlera ipak biti moguće odvratiti od njegovog plana. Možda je računao i na to da će i vremenska situacija praktično onemogućiti izvođenje ofanzive u kasnu jesen ili u zimu. A ako se na taj način uspe odgoditi odluka do sledećeg proleća, možda će se naći i mogućnost da se rat prevaziđe političkim sporazumima.

Ako je takvo bilo mišljenje Vrhovnog komandanta kopnene vojske i njegovog načelnika generalštaba, onda su oni, što se tiče uticaja vremenske situacije, imali pravo.

Mišljenje, pak, da bi se Hitler mogao na taj način „odvratiti“ od tako važne odluke, pa makar to bilo i posredstvom generala fon Rajhenaua, koga je Vrhovna komanda kopnene vojske u tu svrhu i poslala, bilo je, po mom ličnom ubedjenju, potpuno neosnovano. Osim ako Vrhovna komanda kopnene vojske ne bi predložila neko drugo, bolje rešenje i time impresionirala Hitlera.

S druge strane, pokazalo se da u ono doba nije bilo mogućnosti da se mirnim putem postigne sporazum. Ponuda za mir, koju je Hitler posle pohoda na Poljsku ponudio zapadnim silama, naišla je na potpuno odbijanje. Uostalom, Hitler nije ni bio u stanju da predloži neko razumno rešenje poljskog pitanja, koje bi moglo dovesti do sporazuma sa zapadnim silama. To nije bilo moguće, čak ako se i ne uzme u obzir da je to bilo praktično neizvodljivo, nakon što je Sovjetski Savez već progutao istočnu polovinu Pol-

ske. Isto tako je i sasvim sumnjivo da li bi tada Nemačka bez Hitlera mogla zaista da zaključi častan mir. Pre svega, kakvog je bilo izgleda za obaranje Hitlera? Ako bi se general Halder ponovo u oktobru 1939. godine zanosio nekim planom vojnog pohoda na Berlin, onda se može samo primetiti da bi on kod trupa, nakon pobeđe nad Poljskom, svakako našao manje sledbenika nego u jesen 1938. godine.

General-pukovnik fon Brauhić najpre nije protivurečio Hitlerovim namerama. Vrhovna komanda kopnene vojske razradila je „uputstvo Gelb“ prema smernicama koje je dao Hitler. Međutim, vrhovni komandant kopnene vojske je ubrzo pokušao, 27. oktobra, potpomognut od svog načelnika generalštaba da, prema saopštenju Grajnera, dobije od Hitlera saglasnost za odgadjanje ofanzive do povoljnijeg godišnjeg doba, dakle do ranog proleća 1940. godine, i to navodeći čisto vojničke razloge. Isti predlog je Hitleru, kako saopštava Grajner, upravo pre nekoliko dana podneo i general fon Rajhenau, verovatno po želji general-pukovnika fon Brauhiča. Uostalom, vrhovni komandant kopnene vojske mogao je znati da su o gornjem pitanju, bez svake sumnje, svi komandanti na zapadnom frontu imali isto mišljenje. Iako Hitler nije direktno odbio iznesene argumente, ipak je ostao pri svom terminu za početak ofanzive, a on ga je 22. oktobra fiksirao za 12. novembar.

Vrhovni komandant kopnene vojske ponovo je 5. novembra pokušao da preobradi Hitlera. To je bio dan kada je trebalo, u slučaju ako napad stvarno treba da počne 12. novembra, izdati šifru za pokrete trupa u rejone prikupljanja.

Prilikom ovih razgovora, koji su vođeni u četiri oka (Kajtel je, prema podacima Grajnera, ušao kasnije), ali čiji je rezultat ipak bio poznat, došlo je, po mom mišljenju, do konačnog raskida između Hitlera i general-pukovnika. Ovaj poslednji je, kako saopštava Grajner koji je to čuo od Kajtela, pročitao Hitleru, memorandum u kome su bili prikupljeni i obradeni svi razlozi koji su govorili protiv ofanzive. Pored nesumnjivo neoborivih argumenata protiv jesenje ofanzive (vremenske situacije, nedovršeno stanje u pogledu novoformiranih jedinica, itd.), general-pukovnik je naveo i jedan razlog koji je Hitlera doveo do pravog besa. Bila je to kritika efikasnosti trupa prilikom poljskog pohoda. On je izneo mišljenje da pešadija nije pokazala onakav napadni elan kao 1914. godine i da uopšte čvrstina trupa u pogledu discipline i podnošenja teškoća nije bila na dovoljnoj visini, zbog prenapregnutog tempa ponovnog naoružanja. Da je general-pukovnik fon Brauhić ovo

gledište izneo u krugu vojnih komandanata, svakako bi naišao na razumevanje. Prigovor, pak, da pešadija nije pokazala isti napadni elan kao 1914. godine, bar tako uopšteno, bio je neopravдан. Ovaj prigovor je posledica nepoznavanja promene pojma pešadijskog napada, koja je u međuvremenu usledila. Metodi napada iz 1914. godine nisu se jednostavno više mogli održati. S druge strane nije se moglo osporiti, što se početkom svakog rata dešava još neiskusnim trupama, da su neki delovi trupa na pojedinim mestima, naročito prilikom borbi u naseljenim mestima, pokazivali izvesne znake nervoze. Isto tako su više komande imale više puta povoda da energično intervenišu zbog nediscipline. To nije nikakvo čudo, ako se uzme u obzir da je Rajhsver od 100.000 ljudi za nekoliko godina nabujao do milionske vojske i da je veliki deo trupa mogao biti formiran tek prilikom proglašenja mobilnog stanja. Ali sve ovo, kad se uzmu u obzir uspesi u pohodu na Poljsku, još uvek nije moglo dovesti do zaključka da kopnena vojska zbog ovog razloga nije u stanju da preduzme jednu ofanzivu na zapadu. Da se general-pukovnik fon Brauhić ograničio na to da u svom izlaganju iznese kako novoformirane divizije, zbog manjkavosti u obuci i nedovoljne unutrašnje čvrstine, još nisu i ne mogu da budu sposobne za napad, a da se ofanziva ne može izvoditi samo sa već oprobanim aktivnim divizijama, svakako bi neosporno bio u pravu, isto kao što je bio u pogledu svojih prigovora za godišnje doba. Međutim, njegov pomenuti argument, koji je uz to bio i uopšten, bio je nešto čega se trebalo čuvati i ne iznositi ga pred Hitlerom. Ta ovaj se oseća kao tvorac novog Vermahta, koji je sada okarakterisan kao nedovoljno efikasan. Uz to je Hitler bio utoliko u pravu što bez njegove političke smelosti, bez njegove energije sa kojom je vršio naoružanje, kao i bez oživljavanja borbenog duha potiskivanog za vreme Vajmarske republike, a kojeg je u narodne slojeve uneo nacionalsocijalistički pokret, ovaj Vermaht ne bi dostigao snagu koju je imao 1939. godine. Hitler hotimično nije uzimao u obzir činjenicu da je iste zasluge kao i on imao i stari Rajhsver. Bez umnih i materijalnih predradnji, bez požrtvovanosti oficira i podoficira koje je dao Rajhsver, Hitler ne bi ni mogao imati Vermaht, koga je on sada smatrao kao „svoju tvorenjinu“, niti bi se mogle postići pobjede u Poljskoj.

Primedbe koje je general-pukovnik fon Brauhić izneo Hitleru, diktatoru koji je preterano cenio svoju ličnost, postigle su upravo suprotno od onoga što se htelo. Hitler je odbio sve stvarne argumente koje je vrhovni komandant izneo, razbesneo se zbog kritike

koju se general-pukovnik usudio da iznese na račun njegovog — Hitlerovog dela i liutito je prekinuo razgovor. Ostao je pri svom terminu za napad — 12. novembar.

Međutim, umešao se, srećom, bog vremena i iznudio odgađanje ofanzive. To odgađanje se ponovilo 15 puta samo do kraja januara 1940. godine.

Iako se pokazalo da je Vrhovna komanda kopnene vojske u pravu što se tiče mogućeg termina za napad, a ne Hitler, ipak je zbog navedenih okolnosti došlo do krize u vrhovnom komandovanju, čije će se posledice u daljem toku razvoja rata i te kako nepovoljno osetiti. Kriza se najpre pokazala u tome što se Brauhić i Hitler više nisu sretali. Prvi generalštabni oficir operativnog odeljenja Hojzinger (Heusinger), docnije postao general, rekao mi je 18. januara 1940. godine da Brauhić od 5. novembra uopšte nije bio kod Hitlera. To je bilo potpuno nemoguće stanje s obzirom na datu situaciju. Sledeća posledica raskida od 5. novembra bio je Hitlerov razgovor sa visokim komandantima, generalima na komandnim dužnostima i načelnicima visokih štabova, koji je održao 22. novembra u rajhskancelariji*). Neću detaljno iznositi Hitlerov govor, jer je on već dovoljno poznat iz dosadašnjih publikacija. Najvažnije u njemu bilo je to što je Hitler izrazio neopozivu odlučnost da što pre pređe u ofanzivu na zapadu, pri čemu je izrazio sumnju da će Nemačka duže vreme imati neugrožena leda na istoku. U pogledu materijalnog obrazloženja nužnosti da se na zapadu ide u ofanzivu, Hitlerova izlaganja su bila studiozna i po mom mišljenju, ubedljiva (izuzev samog početka ofanzive). Što se ostalogra tiče, njegov govor je bio žestok napad na Vrhovnu komandu kopnene vojske, a povrh toga i na generalitet kopnene vojske uopšte, koji uvek podmeće nogu njegovim smelim odlukama. Ovaj deo govora bio je nešto što je najmanje imalo veze sa stvarnošću od svega što sam ikada čuo od Hitlera. Vrhovni komandant kopnene vojske je povukao jedino moguću konsekvencu i zahtevao svoje smenjivanje. Hitler je ipak odbio ovaj zahtey. Razume se da time uopšte nije bila rešena kriza u višem komandovanju. U svakom slučaju, ostalo je pri tome da je Vrhovna komanda kopnene vojske bila u situaciji da priprema jednu ofanzivu s kojom se nije slagala. Vrhovni komandant kopnene vojske bio je eliminisan kao savetnik za opšte rukovođenje ratom i potisnut na nivo jednog generala koji je imao samo izvršnu funkciju. !!

*) Sedište šefa države u predratnoj Nemačkoj. — Prim. prev.

Ako se traže uzroci takvog razvoja odnosa između šefa države i vrhovnog vojnog rukovodstva, pri čemu je poslednje lišeno svojih nadležnosti, onda je, najverovatnije, Hitlerova težnja za vlašću u centru događaja, njegovo stalno rastuće precenjivanje svoje ličnosti. I jedno i drugo bilo je dopunjavano hajkom protiv „generalā“, od ljudi kao što su Gering i Himler. Međutim, mora se priznati da je Vrhovna komanda svojim načinom postavljanja problema daljem vođenju rata po završetku pohoda na Poljsku, Hitleru prilično olakšala da bude eliminisana.

Vrhovna komanda kopnene vojske, u stvari, je Hitleru isla naruku svojim stavom da na zapadu treba i dalje biti u defanzivi! A svakako da je u prvom redu Vrhovna komanda kopnene vojske morala odmah posle tako brzog sloma Poljske — koga je prouzrokovala kopnena vojska efektno potpomognuta od avijacije — da predloži šefu države šta dalje da se radi.

Vrhovna komanda kopnene vojske svakako je bila u pravu kada je u jesen 1939. godine zastupala gledište da ofanziva na zapadu još nije preporučljiva zbog godišnjeg doba i još neučvršćenih novoformiranih jedinica. No, dobra procena ovih činjenica i preduzete mere za pojačanje postojećeg defanzivnog odbrambenog poretku na zapadu, ni u kom slučaju nisu mogli biti potpun odgovor na pitanje kako će se rat dovesti do kraja sa potpunim vojničkim uspehom. A baš na ovo pitanje trebalo je da odgovori Vrhovna komanda kopnene vojske, ako je htela da vrši neki uticaj na opšte vođenje rata!

Svakako je i Vrhovni komandant kopnene vojske imao pravo da preporuči put sporazumevanja sa zapadnim silama. A šta je trebalo činiti ako se pokaže da nema nikakvog izgleda za takav sporazum? Čoveku kakav je bio Hitler bilo je neophodno, bez obzira na to što u dotičnom momentu ofanziva na zapadu nije izgledala celishodna, da Vrhovna komanda kopnene vojske već tada ukaže na vojnički put koji vodi završetku rata.

Što se tiče toga vojničkog puta trebalo je nakon završetka pohoda na Poljsku razmotriti tri pitanja:

Prvo: da li je bilo moguće uspešno završiti rat ako se i dalje ostane u defanzivi, ili je uspešan završetak rata moguć samo uz pobedonosnu nemačku ofanzivu na zapadu?

Drugo: kada bi jedna takva eventualna ofanziva mogla da bude započeta sa izgledom na odlučujući uspeh?

Treće: kako treba izvesti tu ofanzivu da bi se došlo do odlučujućeg povoljnog rešenja na kopnu?

U odnosu na prvo pitanje postojale su dve mogućnosti:

Prvo, da se Nemačka nakon poraza Poljske sporazume sa zapadnim silama. Vrhovna komanda kopnene vojske morala bi odmah, bez nekih velikih analiza, da bude skeptična u pogledu ovog načina. U prvom redu, malo je verovatno da će britanski nacionalni karakter dozvoliti uzmak Velike Britanije. A nije se moglo realno računati ni na mogućnost da bi Hitler bio voljan da posle poraza Poljske pristane na razumno rešenje nemačko-poljskog graničnog pitanja u smislu kompromisa sa zapadnim silama. Najzad, ni Poljsku nije bilo uopšte moguće ponovo uspostaviti onaku kakva bi trebalo da bude, da bi došlo do sporazuma, jer je njena istočna polovina već bila prepustena Sovjetima. Ovo poslednje je činjenica koju nikakva druga nemačka vlada, koja bi možda došla na kormilo nakon Hitlerovog pada, ne bi mogla da ukloni.

Druga mogućnost da se rat doveđe do pobedonosnog završetka putem trajne defanzive na zapadu, došla bi u obzir kad bi se zapadne sile jednom odlučile za ofanzivu. Tada bi se nemačkom vrhovnom ratnom rukovodstvu pružila prilika da *protivudarom* doveđu rat na zapadu do pobedonosnog završetka. Ova se misao javlja u „Razgovorima sa Halderom“, kad govori o „operacijama unazad“. Prema jednom saopštenju generala Hojzingera, ova misao je razmatrana u Vrhovnoj komandi kopnene vojske mnogo kasnije, naime u decembru, a ne u fazi koja je za položaj Vrhovne komande kopnene vojske imala odlučujući značaj, naime u drugoj polovini septembra i prvoj polovini oktobra.

Misao jedne operacije unazad bila je, bez sumnje, privlačna. Nametnuti neprijatelju teškoće jedne ofanzive protiv našeg utvrđenog zapadnog fronta ili mu podmetnuti odijum povrede neutralnosti Luksemburga, Belgije, pa možda čak i Holandije, bilo je zaista primamljivo. A da to nije bila, bar u dogledno vreme, samo želja čije je ostvarenje bilo više nego neverovatno? Zapadne sile se nisu usudile na ofanzivu u vreme kad je glavnina nemačkih snaga bila angažovana u Poljskoj. Pa zar se moglo pretpostaviti da će one napasti sada kada im je bila suprotstavljena celokupna oružana snaga Nemačke? Verujem, a bio sam i u ono vreme tog uбеђenja, da ova pretpostavka o „operacijama unazad“ tada nije mogla a ni smela da se razmatra kao realna.

Ovo shvatanje našlo je svoju punu potvrdu u jednom „ratnom planu“, konceptiranom u to vreme po naređenju savezničkog vrhovnog komandanta generala Gamlena, a koji je kasnije pao

u ruke nemačkih trupa. Osnovne zamisli ovog „ratnog plana“ bile su:

Savezničke oružane snage neće pre proleća 1941. godine biti u materijalnom pogledu toliko jake da bi mogle prema Nemcima dejstvovati ofanzivno. Postizanje brojne nadmoćnosti kopnenih snaga uslovljeno je dobijanjem novih saveznika.

Englezi nisu voljni da pre 1941. uzmu učešća u jednoj velikoj ofanzivi. Izuzetak može biti u slučaju delimičnih unutarnjih poremećaja u samoj Nemačkoj. (Iz ove primedbe, koja očito aludira na mogućnost jednog prevrata, vidi se šta nas je čekalo u slučaju državnog udara.)

Glavni zadatak zapadnih sila u 1940. godini treba da bude obezbeđenje nepovredivosti francuske teritorije, a u slučaju nemačkog napada na Belgiju i Holandiju što pre im ukazati pomoć.

Pored toga, trebalo je stvoriti druga ratna poprišta koja će iscrpljivati Nemačku. U tom smislu se pominju skandinavske zemlje i, ako Italija ostane neutralna — Balkan. Razumljivo, treba nastaviti napore da se Belgija i Holandija povuku na savezničku stranu.

Najzad, treba pokušati da se Nemačka liši životno važnog snabdevanja, kako pomenutim stvaranjem novih ratnih poprišta tako i zatvaranjem blokade pomoću pritiska na neutralne sile.

Iz ovoga „ratnog plana“ vidi se potpuno jasno da zapadne sile nameravaju da vode iscrpljujući rat, po mogućnosti na drugim ratnim područjima, sve dok ne postignu neospornu nadmoćnost, koja će im, nikako pre 1941. godine, omogućiti jednu ofanzivu na zapadu.*)

Iako Vrhovna komanda kopnene vojske u vreme o kome je reč, nije mogla ništa da zna o ovom ratnom planu saveznika, ipak je bilo prilično jasno da će zapadne sile težiti da vode rat na dugu stazu, kako je gore već naznačeno.

Nadanje da bi njihovim narodima mogao dosaditi „rat u senci“, nije trebalo da Vrhovna komanda kopnene vojske uopšte uzima u obzir s obzirom na ogromne žrtve koje bi iziskivala jedna saveznička ofanziva protiv našeg zapadnog utvrđenog fronta.

Ma kako primamljivo izgledalo da se neprijatelju prepusti prvenstvo kada je reč o jednoj odlučujućoj ofanzivi, takav plan nije imao nikakve realne podloge. Nemačka ni u kom slučaju ne

* Misli se na zapadu Nemačke; sa stanovišta saveznika to je istok.
— Prim. prev.

bi smela da čeka da neprijatelj postigne nadmoćnost u naoružanju na kopnu i u vazduhu (pri čemu je trebalo svakako uzeti u obzir i američku pomoć na osnovu već izraženog Ruzveltovog stava). A pogotovu se ne bi smelo čekati zbog Sovjetskog Saveza! Pošto je ovaj od Hitlera dobio sve što je mogao očekivati, nikakav ga vitalni interes više nije vezivao za Nemačku. Što su zapadne sile postajale jače, sve je bio nesigurniji položaj Nemačke sa jednom silom za ledima kao što je Sovjetski Savez!

Nakon okončanja rata u Poljskoj u pogledu *vojnog rukovanja* nametali su se, dakle, sledeći zaključci:

Na prvo pitanje *da li rat može biti uspešno okončan a da se i dalje ostane na zapadu u defanzivi*, trebalo je odgovoriti *negativno*. Osim ako političkom rukovodstvu ipak ne podje za rukom da napravi neki kompromis sa zapadnim silama. Nesumnjivo da je opravdano nastojanje vrhovnog komandanta kopnene vojske da Hitleru savetuје da pokuša kompromisno rešenje — ako nizašto drugo a ono zato što svako produženje rata znači vojni rizik. Razumljivo je da je za ovo bilo potrebno *vremenski ograničeno* iščekivanje na zapadnom frontu. Nezavisno od svega toga — rukovodstvo kopnene vojske imalo je zadatak, ali takođe i pravo da *vojnički* savetuје Hitleru, ali i da rukovodi kopnenom vojskom. *Rukovodstvo kopnene vojske* trebalo je i moralo da kaže Hitleru šta vojnički treba da se radi ako nije moguće postići političko rešenje konflikta!

Dakle, Vrhovna komanda kopnene vojske trebalo je da predloži šefu države jedan *alternativan vojni plan* šta da se radi ako se pokaže da je nemoguć politički kompromis sa zapadnim silama, a i Hitler je u početku smatrao da je takav kompromis moguć. Pošto je Poljska poražena, nije trebalo pretpostavljati da će Hitler i dalje ostati pri defanzivi na zapadu, a ni čekati dok on sam doneše vojnu odluku.

Vojnički predlog za dalje vođenje rata nije smeо niti mogao da se zasniva na daljim defanzivnim dejstvima na zapadu, sem ukoliko se prepostavi da će Velika Britanija biti poražena napadima iz vazduha i dejstvima podmornica. A ovakva prepostavka lišena je svake realne podlage.

U vojnom pogledu, predlog je mogao da sadrži samo ofanzivno vođenje rata na zapadu, ako se politički sporazum pokaže nemoguć.

Prilikom ovakvog predloga trebalo je da Vrhovna komanda kopnene vojske sebi osigura prednost u odlučivanju problema *kada i kako*.

Što se tiče pitanja kada, Vrhovna komanda kopnene vojske bila je jednodušna sa svim komandantima na zapadnom frontu da izvođenje ofanzive u kasnu jesen (ili u zimu) 1939. godine ne garantuje odlučujući uspeh.

Glavni razlog je bio godišnje doba. U jesen i zimu nemačka oružana sila ne bi bila u stanju, iz vremenskih razloga, da potpuno iskoristi svoja dva glavna aduta — brze (oklopne) jedinice i vazduhoplovstvo. Prema iskustvu, u kratkim danima ovog godišnjeg doba teško bi se, mogao postići neki taktički uspeh u toku jednog dana, te se na taj način otežava brzo izvođenje operacija.

Drugi razlog je bio nedovoljna obučenost svih početkom rata novoformiranih jedinica. U jesen 1939. godine samo su aktivne divizije bile sposobne za borbenu dejstva. Kod svih ostalih, zajednička obuka, kao i obuka u gađanju, bila je manjkava, a njihovo unutrašnje očvršćavanje još nije bilo dovršeno. Pa ni obnavljanje oklopnih jedinica posle rata u Poljskoj još nije bilo gotovo. Ako se htelo još u jesen 1939. godine preći u ofanzivu na zapadu, onda je brze divizije u Poljskoj trebalo ranije osloboditi. Na to takođe ni Hitler nije mislio. I kod vazduhoplovstva je bilo ozbiljnih šupljina.

Bilo je dakle jasno da jedna ofanziva na zapadu ne bi mogla da bude opravdana pre proleća 1940. Sa vojničkog gledišta ovo je samo dobrodošlo, pošto se time dobijalo u vremenu za traženje političkog rešenja konflikta, iako je ova okolnost za Hitlera bila od malog značaja, posle odbijanja njegovih ponuda za mir početkom oktobra.

O pitanju kako, dakle o karakteru same strategije prilikom jedne ofanzive na zapadu, nećemo ovde detaljnije raspravljati, pošto će to biti predmet sledećeg odeljka.

Samo ćemo jedno unapred napomenuti. Ofanzivni plan koji je Hitler nametnuo Vrhovnoj komandi kopnene vojske 9. oktobra bio je polovičan. On nije imao za cilj konačno rešenje na kopnu, već je bar u početku težio cilju koji je bio delimičan.

Na ovu tačku trebalo je da Vrhovna komanda kopnene vojske obrati punu pažnju i pokaže i dokaže Hitleru da su njegovi vojni savetnici u stanju da mu pruže nešto bolje od polovičnih rešenja, za koja se ne isplati potpuno angažovanje. Pretpostavka je, razume se, da je Vrhovna komanda kopnene vojske sama bila uverena da je moguće jednom ofanzivom postići konačno rešenje na kopnu!

Za sada nisu poznati razlozi kojima su se rukovodili vodeći ljudi u Vrhovnoj komandi kopnene vojske da se u odlučujućim

sedmicama posle završetka rata u Poljskoj drže povučeno u vezi sa daljim vođenjem rata na zapadu i da tako vojničku odluku praktično prepuste Hitleru. Možda su se rukovodili opravdanom željom da podstaknu Hitlera da traži politički kompromis. Možda su ti razlozi bili i u tome što se Vrhovna komanda kopnene vojske s pravom pribajala ponovne povrede neutralnosti Belgije itd. Nepristrasni posmatrač pak, imao je tada utisak kao da vodeće glave Vrhovne komande kopnene vojske u najmanju ruku sumnjaju da bi jedna nemačka ofanziva uopšte mogla postići *odlučujući uspeh*.

Bilo ovako ili onako, Vrhovna komanda kopnene vojske je tada išla Hitleru naruku, što se tiče inicijative u *vojničkim odlukama*. Pošto se ona i inače povinovala Hitlerovojoj volji i izdavala zapovesti za jednu operaciju koju njene vodeće glave u dubini duše nisu odobravale, ona je, u stvari, kao merodavna instanca za vođenje rata na kopnu, *zapala u rezignaciju*.

Vrhovna komanda kopnene vojske nije iskoristila priliku, koju joj je uskoro pružila Komanda grupe armija A u vidu operativnih predloga, da tako reći protivudarom povrati izgubljene pozicije.

Kada je uskoro, na osnovu ovih predloga, usledio uspeh zapadne ofanzive koji je čak premašio i prvobitna Hitlerova očekivanja, Vrhovna komanda kopnene vojske postala je instanca koju on sada može da zaobiđe čak i u operativnim pitanjima.

Hitler je preuzeo funkcije koje u naše vreme, po Šlifenu, treba svakako da vrši jedan trijumvirat: kralj — državnik — vojskovođa. Sada je usurpirao i funkcije vojskovođe. A da li je „kapljica Samuilovog miropomazanja“, koja je, po Šlifenu, neophodna bar za jednog od trijumvira, stvarno pala na Hitlerovu glavu?

Glava peta

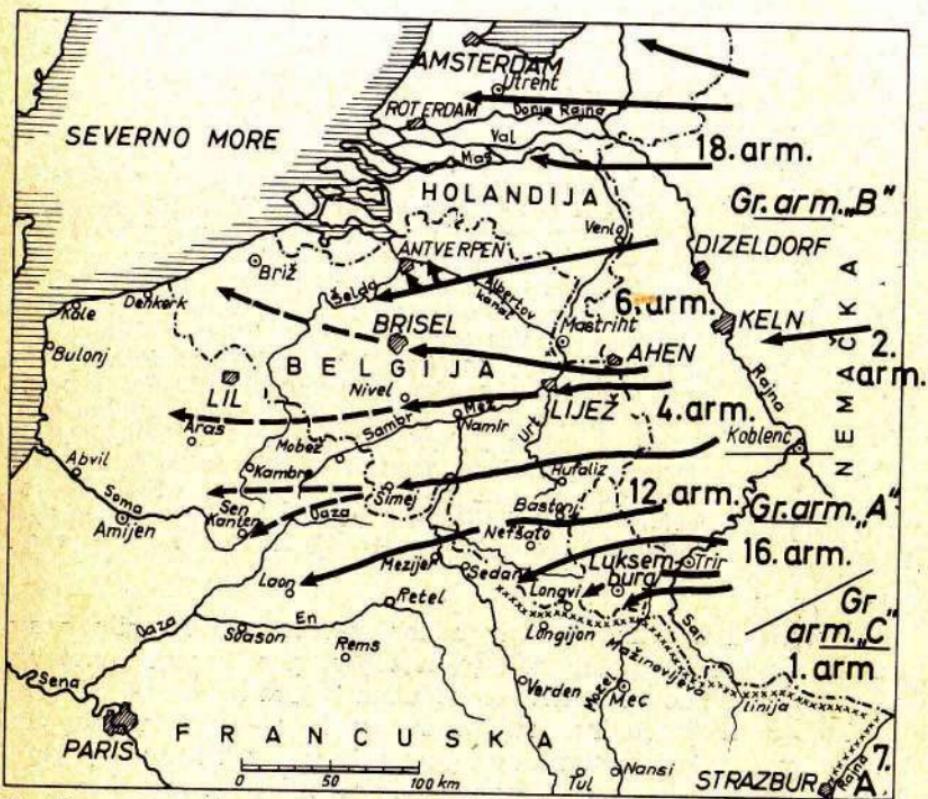
BORBA ZA OPERACIJSKI PLAN

Operacijski plan Vrhovne komande kopnene vojske. Kritičke primedbe. Planirana ofanziva ne može doneti odlučujući uspeh. Da se nije radilo o novom izdanju Šlifenvog plana? Kakve su mogućnosti bile pred rukovodstvom neprijatelja? Plan Komande grupe armija A. Cilj — konačno rešenje. Težište je potrebno ne na severnom nego na južnom krilu. Angažovanje oklopnih jedinica preko Ardena. Aktivna odbrana prema eventualnoj neprijateljskoj protivofanzivi. Uzaludna borba za sprovođenje „novog plana“. Razne predstavke komande grupe armija A Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Delimične ispravke, bez ikakvih bitnih izmena operativne zamisli. Slučaj avijatičara. Pisac ovog dela je smenjen sa svog položaja. Posle jednog referisanja kod Hitlera donosi se odluka u prilog operativnih predloga grupe armija A. Koliko su ovi predlozi sprovedeni?

Širokim krugovima je tek nakon završetka rata bilo nešto poznato o postanku plana koji je, nasuprot prvobitnom „uputstvu Gelb“ koje je Vrhovna komanda kopnene vojske izdala 19. odnosno 29. oktobra 1939. godine, bio osnova naše ofanzive na zapadu. Pomoću toga plana postignuto je tako brzo i odlučujuće rešenje u borbi protiv francusko-britanske vojske, kao i protiv belgijskih i holandskih oružanih snaga. O nastanku „novog plana“ prvi je izneo podatke britanski vojni pisac Lidel Hart i on je taj plan dovodio u vezu sa mojim imenom, na osnovu saopštenja dobivenih od feldmarskala fon Rundšteta, moga komandanta, i generala Blumentrita, u ono vreme našeg načelnika operativnog odeljenja.

Prema tome, verujem da je na svom mestu što ču sada i ja, tako reći glavni učesnik, pokušati da na osnovu meni raspoloživih

izložim zamisao toga plana, koji je do tada Komanda Grupe armija da obezbedi *odlučujući uspeh* na zapadu. Najzad sam u februaru podataka dam sliku ovog operacijskog plana, koji je, svakako, odigrao važnu ulogu. U stvari, ideje koje čine njegovu osnovu potiču od mene. Sâm sam sastavio sve one predstavke koje je Komanda Grupe armija dostavljala Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Hteli smo da operacijski plan dobije onakav karakter kako smo ga mi zamišljali, kakav je jedino, po našem shvatanju, mogao

Sk. 3 — Nemačke operativne namere prema uputstvima za početna dejstva Vrhovne komande kopnene vojske

1940. godine, neposredno nakon moga smenjivanja sa dužnosti načelnika štaba grupe armija A, imao priliku da lično Hitleru uzalud pokušavala da afirmiše preko Vrhovne komande kopnene vojske. Nekoliko dana posle toga Vrhovna komanda kopnene voj-

ske izdala je novo uputstvo za početna dejstva, koje je bilo zasnovano na našim zamislima i predlozima!

Moram izričito da naglasim da su se moj komandant general fon Rundštet, kao i moji saradnici Blumentrit i Treskov uvek slagali sa mojim zamislima, a gospodin fon Rundštet ih je uvek potkrepljivao i zastupao svojim potpisom na našim predstavkama i predlozima. Bez njegove saglasnosti ne bi bili mogući nikakvi pokušaji da se Vrhovna komanda kopnene vojske ubedi stalno novim predlozima.

Za oficira koji se bavi studijama iz istorije ratova, kao i za istoričara, svakako će biti korisno da se upozna sa celim tokom ove idejne borbe oko jednog operacijskog plana. Ipak, nemam nameru da zamaram čitaoca takvim načinom izlaganja, pri čemu, ako bih izneo sve pismene predstavke Komande Grupe armija Vrhovnoj komandi kopnene vojske, ne bih mogao izbeći ponavljanja. Te predstavke sadrže, prirodno, zahteve i argumente koji danas nisu interesantni jer su bili prilagođeni tadašnjem momentu i konkretnim okolnostima, koje su samo tada mogle biti razumljive. Za one koji bi želeli da se bliže upoznaju sa vremenom uoči same ofanzive na zapadu, u prilogu su data uputstva Vrhovne komande kopnene vojske (izvodno, najvažniji delovi), kao i predstavke naše Komande grupe armija.

Ograničiću se, dakle, najpre na prikaz operativnih zamisli koje su bile u osnovi uputstava Vrhovne komande kopnene vojske. Zatim ću izneti zbog čega sam smatrao da je bila manjkava strategijska koncepcija Vrhovne komande kopnene vojske (ili tačnije — Hitlerova, jer je u osnovi bila njegova zamisao). Potom ću, kao mišljenje koje se razlikuje od stanovišta Vrhovne komande kopnene vojske, izneti najvažnije operativne zamisli na kojima je počivala strategijska koncepcija naše komande grupe armija. Najzad ću ukratko izneti kako je ipak došlo do toga da se posle dugih i uzaludnih borbi prvobitni operacijski plan promeni u duhu zamisli komande grupe armija. Bez sumnje, ova izmena je izvršena na osnovu Hitlerovog uputstva.

Operacijski plan Vrhovne komande kopnene vojske (odnosno Hitlerov)

Pre nego što pokušam da u glavnim crtama iznesem, na osnovu uputstava Vrhovne komande kopnene vojske kojima raspolažem, njenu (i Hitlerovu) strategijsku osnovnu zamisao predstojeće ofanzive, želim da dam sledeće napomene.

Vrhovna komanda kopnene vojske imala je namjeru (držeći se Hitlerovog uputstva od 9. oktobra) da jakim desnim krilom, koje bi nastupalo kroz Holandiju i severnu Belgiju, tuče tamo očekivane francusko-britanske snage istovremeno sa belgijskim i holandskim. Dakle, rešenje je najpre traženo u dejstvu ovog jakog udarnog krila. Ovo krilo je bilo formirano od armijske operativne grupe N i grupe armija B (general-pukovnik fon Bok) i imalo je zadatku da nastupa preko područja donjeg toka Rajne i severnog Ajfela. Grupa armija B bila je raščlanjena u 3 armije. Ukupna jačina severnog krila iznosila je 30 pešadijskih divizija i veći deo brzih jedinica (9 oklopnih divizija i 4 motorizovane pešadijske divizije). Od 102 divizije, koliko je ukupno bilo raspoloživo na zapadnom frontu, severno krilo je, dakle, obuhvatalo skoro polovinu ukupnih snaga (vidi prilog 1).

Dok je operativnoj armijskoj grupi N pripao zadatku eliminiranja Holandije, 3 armije iz grupe armija B trebalo je da napadaju severno i južno od Liježa, kroz severnu Belgiju. Pri tome je jakim oklopnim jedinicama namenjena odlučujuća uloga u težnji da se neprijatelj slomi brzim udarcima (vidi niže zadatku grupe armija A).

29. oktobra ovo prvo uputstvo (izdato 19. oktobra) bilo je utolikoj izmenjeno što je Holandija u samom početku trebalo da bude ostavljena na miru. Moguće je da je ovo urađeno na predlog Vrhovne komande kopnene vojske (vidi prilog 2).

Grupa armija B sada je imala zadatku da sa 2 armije (4. i 6.) u prvoj i sa 2 armije (18. i 2.) u drugoj liniji nastupa sa obe strane Liježa. Kasnije je i Holandija ponovo uključena u operaciju, pri čemu je njeno eliminisanje pripalo 18. armiji.

Napadnu operaciju grupe armija B, kojom se tražilo rešenje, trebalo je na južnom boku da obezbedi grupa armija A. Ova se sastojala od 2 armije (12. i 16.) sa ukupno 22 pešadijske divizije (u njenom sastavu nije bilo brzih jedinica) i imala je zadatku da nastupa kroz južnu Belgiju i Luksemburg. Njena polazna osnovica bila je u južnom Ajfelu i Hunsriku.

12. armija trebalo je da tako reći prati napad grupe armija B, orijentisana dubokim rasporedom uлево, da bi daljim napredovanjem grupe armija B štitila njen bok protiv dejstva neprijateljskih snaga.

16. armija je imala zadatku da po prelasku preko Luksemburga zaokrene prema jugu, da bi čitavoj operaciji mogla da za-

štiti duboki bok prelazeći u odbrambeni borbeni poredak, koji je trebalo da se proteže sasvim severno od zapadnog kraka Mažinov-ljeve linije, između Sara i Meza, istočno od Sedana.

Grupi armija C sa 2 armije i 18 pešadijskih divizija preostalo je da osigura utvrđenu nemačku liniju na zapadnom frontu od luksemburške do švajcarske granice. Kao rezerva kopnene vojske stajalo je još na raspolaganju 17 pešadijskih i 2 brze divizije.

Pod tač. 1 Uputstva od 19. oktobra, cilj ove operacije, formulisan kao „opšte namere“ (na osnovu Hitlerovog uputstva Vrhovne komande Vermahta od 9. oktobra), bio je:

„Tući što krupnije delove francuske vojske i vojske njenih saveznika, a u isto vreme zadobiti što više holandskog, belgijskog i severnofrancuskog prostora, kao bazu za uspešno vođenje *vazdušnog i pomorskog rata protiv Engleske* i kao prostrano prepolje za obezbeđenje *Rurske oblasti*“.

Pod tač. 2 ovog uputstva Vrhovna komanda kopnene vojske odredila je kao prvi zadatak napada dveju pomenutih grupa armija (napadima bi direktno rukovodio Vrhovni komandant kopnene vojske):

„Eliminisanjem holandskih snaga tući što krupnije delove belgijske vojske na području graničnih utvrđenja i brzim prikupljanjem krupnih — naročito brzih — jedinica stvoriti uslove za neodložno produženje napada jakim severnim krilom i za brzo zauzimanje belgijske morske obale“.

U već pomenutoj izmeni uputstva, koja je usledila 19. oktobra, Vrhovna komanda kopnene vojske je unekoliko proširila cilj napadne operacije grupe armija B sledećom formulacijom „opšte namere“. Ova opšta namera sada bi bila u sledećem:

„Napasti i tući što krupnije delove francuske vojske na severnofrancuskom i belgijskom tlu i time stvoriti povoljne uslove za dalje vođenje rata na kopnu i u vazduhu protiv Engleske i Francuske“.

Pod tačkom „Zadaci jedinica“ Vrhovna komanda kopnene vojske postavila je za cilj grupi armija B:

„Uništiti savezničke snage na području severno od Some i izvršiti probor ka obali kanala La-Manša“.

U pogledu grupe armija A, koja je i dalje, kao i pre, imala defanzivan zadatak, njen zadatak je bio utoliko proširen što je trebalo da njena desna armija (12.) što brže izvrši pritisak una-

pred, prelazeći Mezu kod i južno od Fimeja (Fumay) i dejstvujući kroz utvrđenu francusku graničnu zonu opštim pravcem prema Laonu.

Operativne namere, koje su sadržane u oba uputstva, možda bismo mogli najjasnije shvatiti na sledeći način:

Sa jakim snagama koje bi bile upućene desnim pravcem, trebalo je potući delove francusko-britanske vojske koji su se očekivali u Belgiji, dok bi (slabije) levo krilo trebalo da obezbedi ovaj udar. S obzirom na prostor operativni cilj bio je izbjeganje na obalu La-Manša i čvrsto držanje te obale. Šta dalje raditi nakon što se izvede ovaj prvi udar — nije bilo navedeno.

Kritičke primedbe

Prva moja reakcija na operacijski plan koji je bio konkretnizovan u dva pomenuta uputstva zasnivala se, interesantno, manje na razumu, a više na osećanju. Operativne namere Vrhovne komande kopnene vojske podsećale su, uglavnom, na podražavanje čuvenog Šlifnovog plana iz 1914. godine. Činilo mi se da je veliki korak unazad to, što naša generacija ne može da dođe ni do čega novog, nego samo ponavlja jedan stari recept, makar bila reč o receptu koji potiče od čoveka kao što je Šlifen. Kakav će rezultat biti od svega toga, kad se iz ormara izvadi jedan stari ratni plan koji je neprijatelj već jednom zajedno s nama proigrao i čijem se ponavljanju on nada! Jer, svakome ko se razume u vojnički zanat biće jasno da Nemci ne mogu i neće ići frontalno protiv Mažinovljeve linije, i to iz još više razloga nego što nisu hteli ići 1914. godine protiv utvrđenog francuskog fronta na liniji Verden — Tul — Nansi — Epinal.

Prilikom ove prve, više iz osećanja proizišle reakcije svakako sam pogrešio prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Prvo, zato što je plan vodio poreklo od Hitlera, a drugo što plan nikako nije značio ponavljanje Šlifnovog plana. Široko rasprostranjeno mišljenje da je to, u stvari, bilo ponavljanje starog plana tačno je samo zbog dve okolnosti. Prvo, zbog toga što je 1939. kao i 1914. godine težište nemačke ofanzive bilo na severnom krilu. Drugo, zbog toga što je u oba slučaja Belgija morala biti pregažena. Po svemu ostalom planovi iz 1914. i 1939. godine bili su sasvim različiti.

Pre svega, situacija je bila sasvim drugačija. 1914. godine još se moglo računati na operativno iznenadenje, kao što je i Šlifen računao. Iako, možda, ne na potpuno iznenadenje što se uopšte prodora kroz Belgiju tiče, a ono ipak u odnosu na masiranje nemačkih snaga na krajnjem desnom severnom krilu. Godine 1939. neprijatelju ni u kom slučaju nisu mogle biti sakrivenе slične Hitlerove namere.

Dalje, 1914. godine moglo se nadati, kao što se nadao i Šlifen, da će nam Francuzi učiniti „uslugu“ svojom preuranjenom ofanzivom prema Loreni. Godine 1939. nije se mogla očekivati jedna takva „usluga“ od neprijatelja. On bi našem udaru kroz Belgiju, a po potrebi i kroz Holandiju, od početka suprotstavio jake snage, protiv kojih bismo se mi, što nije bilo 1914. godine, morali, uglavnom, tući frontalno. Mesto preuranjene francuske inicijative na centralnom delu fronta, mogli bismo očekivati jak protivudar iz njegove dubine protiv južnog boka naših glavnih snaga, koje nastupaju preko Belgije. Jasno je da Šlifenov plan prosto *nije mogao a niti smeо* da se ponovi.

No, bez obzira na sve gore rečeno bilo mi je jasno da ni Vrhovna komanda kopnene vojske, ni Hitler nisu mislili da uzmu kao uzor Šlifenov plan u svoj veličini njegove koncepcije. Šlifen je svoj plan zamislio tako da on dovodi do *potpunog i konačnog* rešenja u borbi protiv celokupne francuske vojske. On je nameравао да, tako reći, širokim zamahom ruke prvo obuhvati neprijatelja sa severa, da na taj način očisti čitavу severnu Francusku da bi, prodirući pokraj Pariza sa zapadne strane, najzad celokupnu neprijateljsku vojsku potisnuo prema frontu Mec — Vogezi — švajcarska granica i tako je prinudio na kapitulaciju. Uz to je Šlifen dopustio rizik početnih protivudara neprijatelja u Alzasu, a u isto vreme se i nadao da će neprijatelj ofanzivom u Loreni doprineti da velika nemačka obuhvatna operacija potpuno uspe.

U operacijskom planu od 1939. godine, naprotiv, nije uopšte završena misao kako težiti konačnom rešenju. Sastavno jasno je istaknuto da je operativni cilj samo delimična pobjeda protiv savezničkih neprijateljskih snaga u severnoj Belgiji. Isto tako je jasno precizirano i zauzimanje prostora koji bi obezbedio posedanje obale La-Manša, a time i bazu za dalje vođenje rata.

Nije isključeno da su tadašnji general-pukovnik fon Brauhić i njegov načelnik generalštaba prilikom izrade uputstva pomišljali na Moltkeove reči, koje je ovaj napisao u predgovoru jedne publikacije generalštaba o ratu 1870/1871. godine:

„Nijedan operacijski plan ne može sa sigurnošću da se ostvari, već samo delimično, i to do prvog sudara sa glavnim neprijateljskim snagama. Samo laik veruje u konsekventno sprovodenje do kraja jedne početne zamisli koja je unapred postavljena i čije su konkretne pojedinosti unapred predviđene.“

Ako se Vrhovna komanda kopnene vojske rukovodila ovom Moltkeovom postavkom, to bi značilo da je po sredi svesno uzdržavanje od planiranja kako da se nastavi ofanziva nakon postizanja bližih ciljeva — nakon dobitka delimične pobede na severnom krilu u Belgiji i nakon zauzimanja obale La-Manša.

Prema onome što sam čuo prilikom prijema uputstva u Cossenu, morao sam da poverujem da je Vrhovna komanda kopnene vojske smatrala da je *nemoguće postići konačno rešenje* na francuskom ratištu, a u najmanju ruku da je to pod velikim znakom pitanja. Ovaj utisak se stalno pojačavao u našoj komandi prilikom više obilazaka naše Grupe armija od strane vrhovnog komandanta kopnene vojske i njegovog načelnika generalštaba. Na mnoga stalno ponavljanja ukazivanja Grupe armija da treba težiti konačnom rešenju, Vrhovna komanda kopnene vojske nije nikada ozbiljno reagovala. Verujem da ni Hitler u ono vreme nije verovao u mogućnost da se Francuska jednom planiranim operacijom potpuno eliminiše. On se verovatno u prvom redu sećao činjenice da mi 1914. godine, posle neuspela naše ofanzive, nismo uspeli čak ni da se domognemo potreбне osnovice za vođenje podmorničkog rata protiv Engleske. Zbog toga je toliko polagao nade u dobijanje te baze — dakle u zaposedanje obale La-Manša.

No, sada je bilo potpuno jasno da se jedna operacija za potpuno obaranje Francuske ne bi mogla izvesti u jednom potezu, kako je to Šlifen planirao. Uslovi za to nisu postojali, zbog već izloženih promenjenih prilika. Međutim, ako su se, po postizanju delimičnog cilja kako ga je planirala Vrhovna komanda kopnene vojske, hteli nastaviti operacije da bi se Francuska konačno eliminisala kao neprijatelj, onda je i prva operacija morala da bude podešena za taj konačan cilj! Operacijom se moralo prvo postići potpuno uništenje neprijateljskog severnog krila, da bi se stvorila *odlučujuća nadmoćnost* za drugi potez, čiji bi cilj bio uništenje preostalih snaga zapadnih sila u Francuskoj. Za ovaj drugi cilj, pak, trebalo je stvoriti *povoljnu operativnu početnu situaciju*.

Stvaranje gore pomenuta dva uslova za eventualno planirani drugi čin, koji bi trebalo da dovede do konačnog rešenja, izgleda

mi da nije bilo obezbeđeno načinom kako je planirana prva operacija.

Nemačka udarna grupa, odnosno grupa armija B, sa ukupno 43 divizije, sudarila bi se prilikom upada u Belgiju sa 20 belgijskih divizija, a ako i Holandija bude uvučena u rat, sa još 10 holandskih. Tako su ove neprijateljske snage po borbenoj vrednosti bile mnogo slabije od nemačkih, ipak su im jaka utvrđenja (sa obe strane Liježa i na Albertovom kanalu) ili prirodne prepreke (u Belgiji do tvrđave Antverpen produženi Albertov kanal, odnosno na jugu utvrđena linija na Mezi sa Namirom kao osloncem, u Holandiji mnogobrojne vodene prepreke) pružali povoljne uslove za otpor.

A za nekoliko dana ovim neprijateljskim snagama pridružile bi se još i francusko-britanske armije (u čijem bi sastavu bile sve oklopne i motorizovane divizije), koje su već bile spremne na francusko-belgijskoj granici, za slučaj nemačkog upada u Belgiju.

Nemačko napadno krilo, dakle, ne bi moglo kao 1914. godine da postigne neko zaobilaženje velikog stila sa operativnim iznenadenjem neprijatelja. Dolaskom britansko-francuskih snaga ovo krilo bi bilo u situaciji da se u svojim napadnim dejstvima, manje više, frontalno tuče sa neprijateljskim snagama iste jačine. Uspeh ovog prvog udara mogao bi imati samo taktički uticaj. Nije bilo obezbeđeno da ovaj uspeh ima i operativni značaj u okviru same ofanzive.

Pri donekle veštom rukovođenju, neprijateljskoj strani bi moglo poći za rukom da u Belgiji izbegne uništavajuće poraze. Iako mu možda ne bi uspelo da se održi na utvrđenoj liniji Antverpen — Lijež — Meza (odnosno Semoa), ipak bi se moralo računati i s tim da će neprijatelj i iza donjeg toka Some biti još uvek donekle sposoban za borbu. Na ovoj liniji on bi bio u stanju da obrazuje novi front, angažujući jake rezerve kojima je raspolagao. Nemačka ofanziva bi u međuvremenu prešla svoju kulminacionu tačku. Grupa armija A, pak, ne bi mogla ni na osnovu zadatka koji joj je dat, a ni svojim raspoloživim snagama da spreči neprijatelja da obrazuje odbrambeni front, koji bi se protezao od završetka Mažinovljeve linije istočno od Sedana pa do donjeg toka Some. Time bi nemačka kopnena vojska dospela u situaciju koja bi donekle bila slična onoj iz 1914. godine, nakon završetka jesenjih borbi. Jedina prednost bila bi zadobijanje jedne šire baze na obali La-Manša. Ne bi se, dakle, postiglo ni uništenje

neprijateljskih snaga koje su očekivane u Belgiji, te prema tome ni postizanje dovoljne nadmoćnosti za konačno rešenje a ni povoljna operativna početna situacija za to konačno rešenje. Rezultat operacije planirane od Vrhovne komande kopnene vojske bio bi samo delimična pobeda, i ništa više.

Što je stvarno 1940. godine grupi armija B pošlo za rukom da pregazi veštim vođenjem borbi veći deo neprijatelja u Belgiji i time primora na kapitulaciju i belgijsku i holandsku armiju — nije se moglo unapred sa sigurnošću predvideti ni pored poverenja u nemačko komandovanje i u udarnu moć naših oklopnih jedinica. Jedno bolje komandovanje na neprijateljskoj strani one mogućilo bi ovakav ishod.

Potpuni poraz koji je neprijatelj pretrpeo u severnoj Belgiji velikim delom je prouzrokovana kasnjim izmenama operacijskog plana, prema kojima je neprijatelju koji je borio u Belgiji svaka veza prema pozadini bila presečena od strane oklopnih jedinica grupe armija A. Na ovaj način neprijatelj je potisnut u suprotnom pravcu od onoga koji omogućava izvlačenje na Somu.

Najzad je operacijski plan Vrhovne komande kopnene vojske još nešto ispuštilo iz vida: operacijske mogućnosti koje su se pružale suprotnoj strani pod pretpostavkom da joj se na čelu nalazi jedno *smelo* i odlučno rukovodstvo. Da takvog rukovodstva nije bilo, nije se smelo prepostaviti pogotovu kad je general Gamlen i kod nas uživao dobar ugled. On je, u svakom slučaju, ostavio odličan utisak i na generalata Beka, kad ga je ovaj posetio pre rata.

Jedno smelo neprijateljsko rukovodstvo imalo je mogućnosti da se suprotstavi očekivanom nemačkom udaru iz Belgije i da preduzme jednu protivofanzivu velikog stila protiv južnog boka nemačkog severnog krila. Čak iako je uputilo u Belgiju snage predviđene za pomoć Belgijancima i Holandanima, to rukovodstvo bi moglo — to je bilo sasvim mogućno — da oslabi posadu na Mažinovljevoj liniji, i skupi 50—60 divizija za jedan takav protivudar. Što bi dalje, u međuvremenu, grupa armija B nadirala prema zapadu u pravcu La-Manša, odnosno ušća Some, utoliko bi bio efikasniji neprijateljski udar u duboki bok nemačkog severnog krila. Da li bi grupa armija A bila dovoljno jaka da se sa svoje 22 divizije suprotstavi ovom udaru, na ovo pitanje svakako se ne može sa sigurnošću potvrđno odgovoriti. U svakom slučaju, jedan takav razvoj operacija teško bi omogućio stvaranje povoljne početne situacije za postizanje *konačnog rešenja* na zapadnom ratištu.

Plan Komande grupe armija A

Gore skicirani prigovori koji su rezultat moga proučavanja uputstva Vrhovne komande kopnene vojske uzeti su za osnovu predlogâ koje smo putem mnogobrojnih predstavki upućivali Vrhovnoj komandi kopnene vojske da bismo tu komandu pridobili za naša operativna shvatanja. Razume se da u tim predlozima ima više-manje ponavljanja. Zbog toga ću ovde ukratko izložiti njihovu suštinu — da bi se videlo po čemu se razlikuje od operativnih namera Vrhovne komande kopnene vojske.

1. Cilj ofanzive na zapadu mora da bude postizanje konačnog rešenja na kopnu. Težnja samo delimičnim ciljevima, kao što je to izraženo u uputstvima Vrhovne komande kopnene vojske, ne opravdava ni političko (povreda neutralnosti triju zemalja), ni odgovarajuće vojno angažovanje. Na kraju krajeva, faktor koji nama najviše ide u prilog jeste napadna moć nemačke kopnene vojske. Ne bi bilo dobro da ovaj za nas najpovoljniji faktor iskoristimo samo za delimične ciljeve, ako ni zbog čega drugog a ono zbog Sovjetskog Saveza.

2. Težište naše napadne operacije mora da bude na grupi armija A, a ne na grupi armija B. Planirani udar grupe armija B biće upravljen protiv neprijatelja koji ga očekuje i koji se pripremio, te će borbe imati, manje-više, frontalni karakter. Svakako da početni uspeh ne bi izostao, ali nije isključeno da se taj uspeh završi na Somi.

Prava šansa jeste grupa armija A, i to njen prodor kroz Ardene, što bi za neprijatelja bilo potpuno iznenadenje (jer on, svakako, ne očekuje angažovanje oklopnih snaga preko ovog terena). Udar bi bio upravljen prema donjem toku reke Some i glavni bi mu cilj bio da odseče neprijateljske snage koje su od Some orijentisane prema Belgiji. Samo se na taj način možemo nadati uništenju celog neprijateljskog severnog krila u Belgiji, a što bi bio preduslov za postizanje konačnog cilja u Francuskoj.

3. Grupa armija A jeste ne samo glavna šansa nego i najveća opasnost za nemačku ofanzivu.

Ako neprijatelj bude dobro radio, on će pokušati da izbegne nepovoljno rešenje u Belgiji izvlačeći se, u slučaju potrebe, s one strane Some. U isto vreme on će sve raspoložive snage angažovati za jednu protivofanzivu velikog stila na naš južni bok, da bi okružio glavninu nemačkih snaga u Belgiji, odnosno ispred donjeg toka Rajne. Iako je malo verovatno da će se francusko rukovodstvo

odlučiti za jedno takvo smelo rešenje i premda bi se saveznici Francuske sigurno tome usprotivili, ipak se to ne bi smelo isključiti.

Ako naša ofanziva kroz severnu Belgiju zastane na donjem toku Some, neprijatelju će svakako poći za rukom da svojim rezervama opet uspostavi neprekidan front. Taj front bi mogao da počne od severozapadnog kraja Mažinovljeve linije istočno od Sedana i koristeći reke Enu i Somu da se završi na La-Manšu.

Da bi se ovo onemogućilo treba *borbeni poredak neprijateljskih snaga na našem južnom boku* sa obe strane Meze ili između Meze i Oaze *razbiti* još prilikom njegovog formiranja. Neprekidnost neprijateljskog fronta na ovom području treba što pre da bude narušena, da bi se kasnije dobila mogućnost za obilazak Mažinovljeve linije.

4. Grupa armija A, na kojoj bi moralo da bude težište čitave operacije — iako bi možda u početku zbog karaktera same prostorije bilo angažovano više divizija kod grupe armija B — mora da ima u svom sastavu tri armije umesto dve.

Jedna armija bi morala, kao što je i predviđeno, dejstvovati kroz južnu Belgiju, preko Meze, zatim dalje ka *donjem toku Some*, da bi neprijateljskim snagama koje se nalaze ispred grupe armija B zašla za leđa.

Druga armija bila bi angažovana prema jugozapadu sa zadatkom da *ofanzivnim dejstvima* razbije neprijateljske snage koje bi se prikupljale radi protivnapada na naš južni bok na području zapadno od Meze.

Treća armija imala bi zadatak da, kao što je predviđeno, pređe u odbranu severno od Mažinovljeve linije, na Sierk — Muzon (istočno od Sedana) i da štiti duboki bok čitave operacije.

U smislu prenošenja težišta operacija sa grupe armija B na grupu armija A, traženo je:

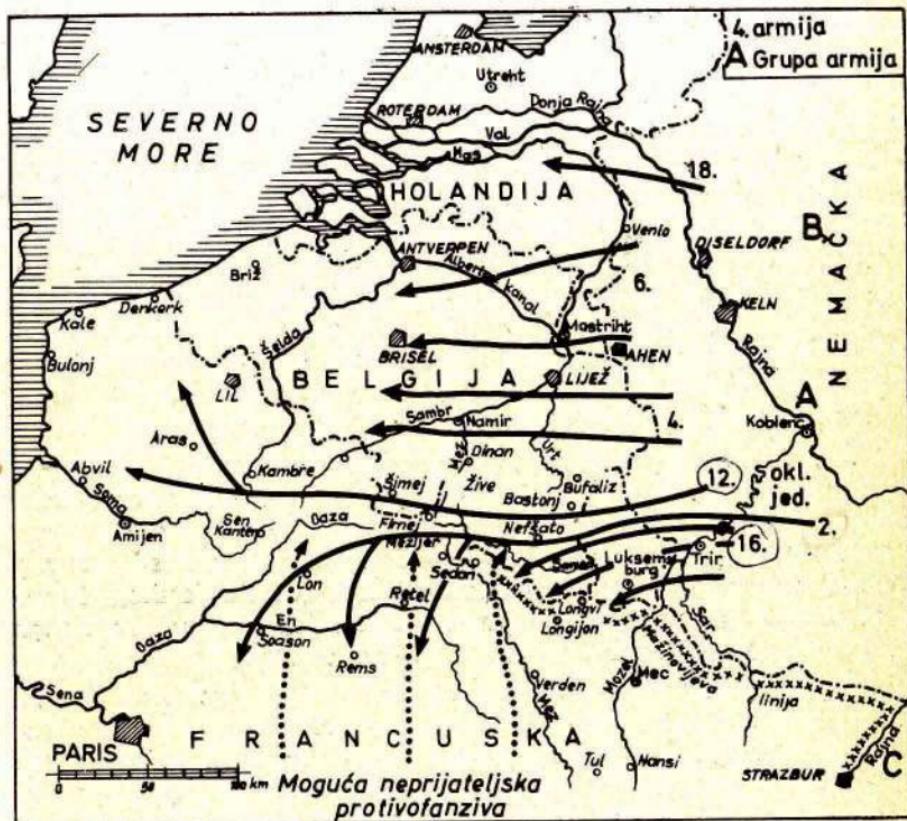
još jedna armija (koja bi zbog karaktera ove prostorije trebalo da bude kasnije angažovana u ofanzivi, u toku same ofanzive, ali bi je trebalo odmah staviti na raspolaganje Komandi Grupe armija), i

jake oklopne snage.

To su bile glavne ukratko izložene zamisli koje su se stalno pojavljivale u mnogobrojnim predstavkama komande Grupe armija Vrhovnoj komandi kopnene vojske.

Borba za usvajanje plana Grupe armija A

Prirodno je da u oktobru 1939. godine nisam mogao odjednom imati pred sobom gotov plan. Ako smrtnik hoće da dođe do cilja, mora uvek da se posluži radom i borbom. Iz njegove glave ne iskače odmah gotovo remek-delo kao Palada Atena iz Zevsove glave.

Sk. 4 — Predlog operacijskog plana Komande grupe armija A

Ipak su već u prvoj predstavci (od 31. oktobra 1939. godine), koju je komanda Grupe armija uputila Vrhovnoj komandi kopnene vojske, a u kojoj su izneseni predlozi za vođenje operacija u slučaju jedne nemačke ofanotive, sadržane osnovne zamisli „novog plana“.

Da budemo precizniji, radi se o dva tadašnja dopisa. U prvom, koji je uputio komandant Grupe armija Vrhovnom komandantu kopnene vojske, razmatrano je *principijelno* pitanje nemačke ofanzive u *tadašnjoj situaciji*.

U početku dopisa komandant je konstatovao da planirana ofanziva, prema uputstvima od 19. i 29. oktobra, ne može imati *odlučujuće posledice* za dalje vođenje rata. Odnos naših snaga prema neprijatelju ne uslovjava potpunu pobedu, a čisto frontalni način izvođenja operacija ne pruža mogućnost da se neprijatelj napada u bok i pozadinu. Najverovatnije je da bi ofanziva pri ovako frontalnim borbama imala svoj kraj na Somi. Dalje je komandant ukazivao na teškoće koje bi iskrse u pogledu efikasnog angažovanja oklopnih i vazduhoplovnih jedinica, naših glavnih aduta, u kasnu jesen i zimu.

I pored svega toga ofanziva bi se morala preuzeti, ako bi se uspešno izvedenom ofanzivom mogli stvoriti uslovi za otpočinjanje borbe mornarice i vazduhoplovstva protiv britanskih ostrva. Prema iskustvima iz prvog svetskog rata, zaposedanje samo jednog dela obale na La-Manšu ne bi bilo dovoljno za ovu svrhu. Ovome zadatku odgovarali bi uslovi koji bi bili stvoreni zauzimanjem čitave severnofrancuske obale, do Atlantskog okeana.

S obzirom na postojanje Sovjetskog Saveza iza naših leđa, ne bi bilo celishodno da se čitava napadna moć kopnene vojske angažuje za postizanje jednog *delimičnog uspeha* (a ne za rešenje u celini). Ova napadna moć naše kopnene vojske za nas na evropskom kopnu je odlučujući faktor. Prijateljstvo Sovjetskog Saveza prema nama samo je dotle sigurno dok mi raspolažemo kopnenom vojskom koja je u stanju da vrši napadna dejstva.

Napadna snaga naše vojske još uvek se zasniva isključivo na aktivnim divizijama i zasnivaće se sve dok novoformirane jedinice ne dostignu odgovarajući stepen obučenosti i unutrašnju čvrstinu. A samo sa aktivnim divizijama ne bi se mogla sprovesti jedna odlučujuća ofanziva.

Možda bi se bombardovanjem Engleske iz vazduha zapadne sile navele da i same pređu u ofanzivu. Nije najsigurnije da bi Francuska bila voljna da učestvuje u jednoj takvoj ofanzivi koju bi Engleska iznudila, što bi izazvalo velike i krvave žrtve. Bilo bi poželjno da se neprijatelju podmetnu teški napadi na naše utvrđene položaje ili odijum povrede belgijske (i holandske) neutralnosti. Svakako, čekanje se *ne može produžiti u beskraj* i Engleskoj

dati vremena da popuni praznine u kopnešom i vazdušnom naoružanju.

Vojnički gledano, rat protiv Engleske može se dobiti samo na moru, i u vazduhu. Rat na kopnu protiv Engleske može se samo izgubiti ako napadnu moć naše kopnene vojske istrošimo, a pri tom ne postignemo odlučujuće rešenje! Ovaj dopis išao je na to da opomene na opasnost preuranjene nemačke ofanzive (u kasnu jesen ili zimu). U ovome se Vrhovna komanda kopnene vojske slagala sa komandom Grupe armija. Sasvim drukčije je bilo u pogledu *karaktera i cilja* eventualne nemačke ofanzivne operacije. U odnosu na ovo pitanje komandant Grupe armija izjasnio se protiv ofanzive koja ne bi vodila računa i o konačnom rešenju — dakle suprotno onome kako je dato u uputstvima Vrhovne komande kopnene vojske.

Drugi dopis, od 31. oktobra (vidi prilog 3) koji je uputila komanda Grupe armija Vrhovnoj komandi kopnene vojske dopunjavao je gore pomenuto mišljenje komandanta Grupe armija u obliku jednog pozitivnog predloga kako, po našem mišljenju, treba izvesti jednu nemačku ofanzivu. Ovaj dopis je već sadržavao osnovne misli „novog plana“, iako u još nedovršenoj formi. U njemu je bilo naglašeno da je nužno:

1. prenošenje težišta čitave operacije na njeno južno krilo;
2. jake motorizovane snage tako upotrebiti da izvrše udar s juga u leđa savezničkih snaga koje se očekuju u Belgiji;
3. pridati još jednu armiju grupi armija A. Ovoj pridatoj armiji dodeliti ulogu ofanzivne odbrane protiv eventualne protivofanzive velikog stila prema našem južnom boku.

Nismo mnogo očekivali od rezultata ovih predstavki, što se pokazalo i prilikom jednog obilaska vrhovnog komandanta kopnene vojske i načelnika generalštaba, koji je usledio 3. 11. kod naše grupe armija. Ipak mi je i ovaj obilazak pružio priliku da u ime general-pukovnika fon Rundšteta opet iznesem naše poglедe. O snagama koje smo tražili (još jednu armiju i jake oklopne snage), general-pukovnik fon Brauhić nam je odgovorio negativno, uz primedbu: „Da, kad bih ja zato imao snaga“. To pokazuje da on u početku nije bio ni malo sklon da prihvati naše mišljenje. Ipak nam je na kraju obećao jednu oklopnu diviziju i dva motorizovana puka iz rezerve Vrhovne komande kopnene vojske.

Na žalost, ova poseta je prilično jasno pokazala i to da vodeće glave Vrhovne komande kopnene vojske mnogo sumnjaju u uspeh

planirane ofanzive, a osobito u mogućnosti da se na zapadu postigne konačno rešenje.

Prilikom ove posete oni su se samo obaveštavali kod komandanta i generala na višim komandnim dužnostima o momentanom stanju njihovih jedinica. Međutim, način kako su primali izveštaje o raznim nedostacima (kojih je, prirodno, bilo mnogo) novoformiranih divizija, pobudivao je sumnju da oni sami ne očekuju mnogo od planirane ofanzive.

Da bi se ovaj utisak izbrisao, general-pukovnik fon Rundštet je nekoliko dana kasnije organizovao razgovor sa generalima Gruppe armija. Nagoveštavajući im i operativna shvatanja komande Gruppe armija, on je objasnio da je svakako moguće pobedonosno konačno rešenje na zapadu, iako bi jedna ofanziva bila celishodna tek u proleće.

6. 11. Vrhovna komanda kopnene vojske tražila je predlog naše odluke za izvršenje zadataka koji su postavljeni uputstvima. Ovo smo iskoristili da još jednom pokrenemo pitanje naših primedbi za izvođenje predstojeće ofanzive, ali nismo dobili nikakvog odgovora.

U međuvremenu, Hitlerove „žabe vremenjače“, meteorolozi ministarstva vazduhoplovstva, čas su se penjale uz lestvice a čas opet silazile. Rezultat je bio da je Hitler, čim su prognozirale lepo vreme ma i za kratki period, davao lozinku za početak pokreta u polazne rejone za napad. A uvek su njegove „žabe vremenjače“ opet opozivale svoje prognoze i sve je ponovo padalo u vodu.

12. 11. sasvim iznenada smo primili sledeću depešu:

„Firer je naredio: Na južnom krilu 12. ili u zoni dejstva 16. armije formirati treću*) grupu brzih jedinica i angažovati ih koristeći nepošumljen teren sa obe strane Arlona, Tintinjia, Florenvila, u pravcu Sedana i istočnije. Sastav: štab 19. armijskog korpusa, 2. i 10. oklopna divizija, jedna motorizovana divizija, gardijska divizija i puk „Velika Nemačka“.

Zadatak ove grupe:

a) tuči neprijateljske pokretne manevarske snage koje budu isturene prema južnoj Belgiji i time olakšati zadatak 12. i 16. armiji;

b) kod Sedana ili jugoistočno od njega iznenada preći na zapadnu obalu Meze i tako stvoriti povoljne uslove za dalje vo-

*) Napomena autora: druge dve grupe nalazile su se u zoni grupe armija B.

đenje operacije, a naročito za slučaj da oklopne jedinice, angažovane kod 6. i 4. armije, ne uspeju u svojim dejstvima."

Sledila je odgovarajuća dopuna uputstva od Vrhovne komande kopnene vojske.

Iz same depeše se vidi da je ovo dodeljivanje 19. armijskog korpusa grupi armija A usledilo po Hitlerovom naređenju. Zašto je on to učinio? Možda je referisanje komandanta 16. armije generala Buša, koji je skoro bio kod Hitlera, navelo Firera na takvu zamisao. Generalu Bušu su bila poznata moja gledišta. On je verovatno tom prilikom prvi pomenuo našu želju da dobijemo oklopne jedinice, za jedan brzi prođor kroz Ardene. Možda je Hitler sâm došao na tu pomisao. On je imao smisla za taktičke mogućnosti i stalno je zurio u karte. Verovatno je uvideo da se Meza može najlakše preci kod Sedana, dok bi dalje, nizvodno, oklopnim jedinicama 4. armije bilo mnogo teže da to učine. Sigurno je zapazio da se kod Sedana nalazi povoljno mesto za prelaz (u tome smislu što je linija na Mezu ovde otvorena za južno krilo grupe armija B) i htio je, kao i uvek, da postigne što je moguće više povoljnih ciljeva. U praksi, ovo je ipak značilo razvlačenje naših oklopnih jedinica, ma kako da smo se radovali što nam je dodeljen oklopni korpus. Komandant 19. oklopnog korpusa general Guderian u početku se nikako nije složio sa ovom novom upotrebom svog korpusa. On je uvek zastupao stanovište da oklopne jedinice prikupljene treba da „udare kao maljem“ samo po jednom mestu. Tek kad sam mu objasnio operativna shvatanja komande Grupa armija i naše nastojanje da težište cele operacije prebacimo na njeno južno krilo — na grupu armija A i kad sam mu ukazao na primamljivi cilj ušća Some u pozadini neprijatelja, postao je oduševljeni pristalica našeg plana. Svojim elonom on je posle, tako reći, kao na krilima nosio naše oklopne jedinice, koje su upale za leđa neprijatelja i dospele čak do obale La-Manša. Razume se, za mene je bilo veliko olakšanje što je Guderian smatrao da je izvodljiva moja zamisao o prođoru krupnih oklopnih jedinica preko Ardena, i pored nepogodnosti terena.

Da se opet vratimo na dodeljivanje 19. oklopnog korpusa. Hitlerova zamisao svodila se na jedan samo taktički postupak, koji bi i grupi armija B imao da olakša prelaz preko Meze.

I u dopuni uputstva dobijenog od Vrhovne komande kopnene vojske nigde se ne pojavljuje misao o postavljanju novog cilja. Nema zamisli da se traži odlučujuće rešenje ili bar samo teži

stvaranju prethodnih uslova za njega, jednim obuhvatom neprijatelja iz zone dejstva grupe armija A u pravcu ušća Some.

21. novembra još jednom nas je posetio Vrhovni komandant kopnene vojske sa načelnikom generalštaba. Na ovo savetovanje pozvani su u Koblenc, osim komandanata armija grupe armija A, i komandant grupe armija B general-pukovnik Bok sa svojim komandantima armija.

Savetovanje je bilo značajno zbog jednog specijalnog razloga. General-pukovnik fon Brauhič želio je da čuje namere prisutnih komandanata armijskih grupa i armija, odnosno šta su preduzeli na osnovu uputstva Vrhovne komande kopnene vojske. Kada je, pak, posle grupe armija B i njenih armija došao red na nas, on je izjavio da mu je dovoljno da čuje samo izlaganja komandanata armija. Očito je želio da izbegne mogućnost da komanda grupe armija A ovom prilikom ponovo iznese svoje shvatanje, koje je odstupalo od uputstva.

Tako nam je jedino preostalo da glavešinama Vrhovne komande kopnene vojske još jedanput pismeno izložimo, u jednom, memorandumu koji smo uskoro pripremili (vidi prilog 4), svoje shvatanje kako treba izvoditi ofanzivu.

MEM U ovom memorandumu, kao i u oba prethodna (od 31. oktobra i 6. novembra) i u još četiri sledeća (od 30. novembra, 6. decembra, 18. decembra i 12. januara) tretirao sam ranije pomenute osnovne tačke našeg gledišta, na kojima je počivao plan komande Grupe armija za izvođenje ofanzive u celini. U pojedinim predstavkama bilo je tu i tamo novih podataka i varijacija na osnovu momen-tane konkretne situacije i argumenata koji su odatle proizilazili. Ne bih želio dalje da ponavljam, jer se u osnovi radi o istim operativnim zamislima i predlozima koji su već izloženi.

U međuvremenu se, izgleda, i Hitler pozabavio angažovanjem 19. oklopног korpusa u zoni dejstva grupe armija A i pitanjem da li bi mu i kako trebalo eventualno dodeliti još snaga, ukoliko udar oklopnih jedinica, i dalje masiranih kod grupe armija B, ne bi tamo brzo postigao željeni uspeh. Bar Grajner, koji je vodio ratni dnevnik Vrhovne komande Vermahta, saopštava da je Hitler u novembru postavio pitanje Vrhovnoj komandi kopnene vojske, da li bi i kako bilo moguće da se, eventualno, pojačaju Guderijane oklopne jedinice. Prema Grajneru, 20. 11. je izašlo i Hitlerovo uputstvo da Vrhovna komanda kopnene vojske izvrši pripreme da se u slučaju potrebe omogući brzo prenošenje težišta operacija

sa grupe armija B na grupu armija A. Ovo za slučaj ukoliko se tamo „postignu brži i veći uspesi nego kod grupe armija B“.

Vrhovna komanda kopnene vojske je, očigledno, postupajući po tom uputstvu, prebacila krajem novembra (14.) motorizovani korpus, koji je bio na istočnoj obali Rajne, pozadi rasporeda grupe armija A. No, ipak je ovaj korpus i dalje ostao u rezervi Vrhovne komande kopnene vojske sa izričitom napomenom da, prema razvoju situacije, može biti upućen ili grupi armija B ili A.

Nije jasno da li je Hitler sam došao na misao da se težište premesti na grupu armija A ili je u ono vreme i on čuo za mišljenje komande grupe armija A.

Sutradan posle pomenutog savetovanja, koje je Hitler održao 23. novembra sa višim komandantima sva tri vida oružane sile u Berlinu, general-pukovnik fon Rundštet i generali Buš i Guderijan bili su primljeni kod Hitlera. Tom prilikom Hitler je pokazao mnogo razumevanja za shvatanje grupe armija A, kako mi je Buš ispričao kad smo se zajedno vraćali u Koblenz. Ako je to tako bilo, onda se svakako radilo, u prvom redu, o pojačanju oklopnih snaga u našoj Grupi armija, da bi se na taj način postiglo otvaranje linije na Mezi kod Sedana u interesu grupe armija B, kao što je Hitler želeo. Izgleda mi da je isključeno da je general-pukovnik fon Rundštet tada Hitleru mogao da izloži naš operacijski plan, koji bi u takvoj situaciji bio direktna kritika uputstva Vrhovne komande kopnene vojske, naročito ako se uzme u obzir da je baš u tim danima položaj vrhovnog komandanta kopnene vojske bio vrlo nezgodan. Da je to uradio, on bi me svakako i obavestio.

Po podacima Grajnera, Hitler je već krajem oktobra, preko svog adutanta Šmunta (Schmundt), saznao za plan komande Grupe armija, što mi izgleda sumnjivo bar što se tiče vremena. Istina, Šmunt je po nalogu Hitlera bio kod nas da proveri da li vremenски i zemljivo uslovi onemogućavaju ofanzivu — kao što smo mi bili javili. Tom prilikom su naš načelnik operativnog odeljenja pukovnik Blumentrit, kao i potpukovnik fon Treskov u poverenju razgovarali sa Šmuntom i dali mu do znanja da je komanda Grupe armija predložila, po njihovom mišljenju, još jedan bolji plan za ofanzivu.

Blumentrit je nekoliko dana kasnije (iako nerado, ali mu je general-pukovnik fon Rundštet to odobrio), uz moj pristanak, poslao pukovniku Šmuntu jedan prepis mog poslednjeg memoranduma. Da li je ovaj to dao Hitleru ili samo generalu Jodlu, nije

mi poznato. Međutim, kad sam Hitleru, na njegovu želju, 17. februara 1940. godine izneo svoje gledište kako treba izvesti ofanzivu na zapadu, ni jednom reči nije mi pomenuo da mu je poznat moj memorandum, koji smo predali Vrhovnoj komandi kopnene vojske.

Verovatno je da je Hitler krajem novembra htio da se izvrše pripreme za eventualno prenošenje težišta ofanzive sa grupe armija B na grupu armija A u toku samih operacija. No, ovo ni u kom slučaju još nije značilo neko odstupanje od dosadašnjeg operacijskog plana ili usvajanja osnovnih operativnih zamisli komande grupe armija A. I pored toga što je 14. motorizovani korpus, kao rezerva Vrhovne komande kopnene vojske, prebačen iza rasporeda naše grupe armija, dosadašnje uputstvo je ostalo potpuno na snazi. Uspeh je, sada kao i pre, prvenstveno tražen putem masiranog udara grupe armija B u severnoj Belgiji, dok je grupa armija A i dalje imala obezbeđujuću ulogu. Samo ako bi se pokazalo da uspesi kod grupe armija B ne teku onako kako se očekuje, ili ako bi se u zoni dejstva grupe armija A ispoljili brži uspesi, Hitler je želeo da ima mogućnosti da naknadno pomeri težište ofanzive.

I iz jednog odgovora generala Haldera (bilo je to prvo reagovanje na naše dotadašnje predloge) na jednu ponovnu predstavku o operacijskom planu, koju smo predali 30. 11. jasno se vidi da je gornje tvrđenje tačno (vidi prilog 5).

U ovom odgovoru je rečeno da se sada ocrtava i drugo težište — kod grupe armija A — koje će, ako proboj kroz Ardene stvarno uspe, neizostavno dovesti do proširivanja operativnih ciljeva onako kako smo mi predložili i do izvođenja operacija kao celine u duhu naših predloga.

Ovaj odgovor generala Haldera je pokazao da se zaista najveći deo naših zamisli poklapao sa shvatanjem Vrhovne komande kopnene vojske. Razlika je ipak bila u tome što dotadašnja uputstva Vrhovne komande kopnene vojske (u odnosu na 19. i 14. korpus) nisu stvarno tražila nikakvo novo težište, nego je samo data mogućnost za stvaranje jednog takvog težišta. Odgovor je dalje glasio: „Stvarno obrazovanje težišta palo je pod uticaj faktora nezavisnih od nas i zbog toga je postalo zavisno od stvarnog toka operacija i ne rešava se početnim rasporedom“.

Iz ovoga odgovora mogu se izvesti dva zaključka. Prvo, Hitler je zadržao za sebe konačno odlučivanje i prilikom izvođenja ofanzive. Drugo, vidi se da je obrazovanje težišta htio da učini zavisnim od toka ofanzive, te da u početku ili nije bio upoznat sa

operacijskim planom naše Komande grupe armija ili nije bio spremen da ga usvoji.

Iz odgovora generala Haldera, sa kojim sam razgovarao telefonom 15. decembra, dobio sam utisak da je tačan ovaj drugi zaključak.

6. decembra opet sam pisao lično načelniku generalštaba kopnene vojske i ponovo izložio, tačku po tačku, sve ono što je najbitnije u našim gledištima o operacijskom planu (vidi prilog 6). U stvari, u ovom dopisu „novi plan“ je celovito izložen u formi jednog predloga. Pošto do 15. decembra nisam dobio nikakav odgovor od generala Haldera, nazvao sam komandanta pozadine generała fon Štilpnagela i pitao ga da li Vrhovna komanda kopnene vojske uopšte ne želi da odgovori na naše predloge. Odgovor je bio u gorepomenutom telefonskom razgovoru sa Halderom. On me je uveravao da se oni doduše, potpuno slažu s nama, ali da imaju striktno naređenje da *zadrže težište kod grupe armija B*, odnosno da dopuste mogućnost eventualnog pomeranja težišta u toku same ofanzive.

Sudeći po ovome, moglo bi se smatrati da se Vrhovna komanda kopnene vojske zaista složila sa našim operativnim zamislama i da ih je u nekoj formi, iako kao svoje, preneta i Hitleru. Ipak su mi u to vreme Jodlov zamenik general Varlimont i prvi generalštabni oficir komandnog dela štaba Vermahta fon Losberg (Loßberg), kasnije je postao general, pričali da Vrhovna komanda kopnene vojske nikada nije obavestila Hitlera o našim predlozima! Takva situacija nije nam nimalo bila prijatna.

No, nezavisno od toga da li se Vrhovna komanda kopnene vojske stvarno ili samo prividno slagala sa našim shvatanjima, zamisao da se težište na grupu armija A eventualno prebací tek u toku ofanzive nikako nije spojiva s onim kako je naša komanda Grupe armija zamišljala operaciju.

Napoleon je, duduše, postavio recept: „On s'engage partout et on voit“*) i ove reči su za Francuze gotovo postale aksiom, naročito otkako su tako sjajno izdržale proveru 1914. godine, prilikom francuske inicijative u Loreni. Ovaj aksiom se može, bez sumnje, primeniti i na *savezničko vojno rukovodstvo* 1940. godine, koje nas je htelo nавesti na napadačka dejstva i svakako bi radilo dobro da je ostalo u iščekivanju. Ono je trebalo da izbegava odlu-

*) Smisao: „Treba se svuda angažovati, a potom se definitivno odlučiti“. — Prim. prev.

čujuće rešenje u Belgiji i da tek kasnije, iz dubine, sa što jačim snagama izvrši protivudar u južni bok naše ofanzive.

Pa i za nas uopšte nije dolazilo u obzir isčekivanje kada i kako da izbacimo naše adute u igri, jer se i operativni plan komande Grupe armija zasnovao na tom da se iznenadi neprijatelj. Teško da je neprijatelj mogao očekivati angažovanje jakih oklopnih snaga kroz šumovite i brdovite Ardene, za kojima je trebalo da sledi jedna armija. Ovaj udar je, pak, mogao da postigne svoj operativni cilj — donji tok reke Some, samo ako podje za rukom da se pregaze neprijateljske snage koje bi bile isturene prema južnoj Belgiji. Morali bismo preći Mezu istovremeno kad i ostaci ove razbijene neprijateljske vojske, ako mislimo da dospemo za leđa neprijateljskih armija, koje se u severnoj Belgiji suprotstavljaju našoj grupi armija B.

Isto tako i naša težnja da borbeni poredak jakih neprijateljskih rezervi na našem južnom boku, negde između Meze i Oaze, razbijemo ofanzivnim dejstvima još pre nego što bi se on konačno i oformio i da time stvorimo povoljnu operativnu početnu situaciju za „drugi čin“, uništenje preostale neprijateljske vojske, može da se ostvari samo ako budemo nadmoćniji u angažovanim snagama.

Poslužiti se isčekivanjem da bismo procenili gde treba postaviti težište, čekati da se tačno vidi „kuda trči zec“, ne bi značilo ništa drugo nego odreći se šanse da se obilaskom s juga izvrši uništavajući udar protiv neprijateljskih snaga u severnoj Belgiji. To bi istovremeno značilo dati neprijatelju mogućnost da svojim jakim rezervama organizovano krene u onaj protivudar na naš južni bok koji predstavlja njegovu šansu za pobedu. To je šansa koju, istina, neprijateljsko vojno rukovodstvo nije ni pokušalo da iskoristi.

Moltkeove reči da se „greška u početnoj zamisli borbenog rasporeda ne može kasnije ispraviti“ tično bi mogle da se primene na zamisao da se pričeka sa dodeljivanjem dovoljnih snaga grupi armija A i da se stvaranje težišta na ovom pravcu učini zavisnim od toga da li ćemo ostvariti uspeh i sa nedovoljnim snagama.

Nije se smelo isčekivati da se vidi kako će se razvijati naša ofanziva, da li će masirani udar grupe armija B smrviti neprijatelja u severnoj Belgiji ili će možda jedan usamljeni 19. oklopni korpus biti u stanju da izbije pred Sedan. Ako se usvoji plan komande Grupe armija njoj se moralo odmah, unapred dodeliti dovoljno oklopnih snaga, odmah pojačati njen sastav na tri armije (iako bi se treća armija mogla upotrebiti tek pošto bismo dobili dovoljno prostora). Uvezši to u obzir, ja sam u predstavci od

6. decembra zahtevao za Grupu armija umesto 2 armije sa 22 pešadijske divizije i samo jednim oklopnim korpusom 3. armije sa ukupno 40 divizija, a među njima 2 brza korpusa. (Uostalom, ove su brojke bile i dostignute kad je naša operativna zamisao, na intervenciju Hitlera, bila usvojena.)

Komanda grupe armija je morala i dalje da nastavi borbu za operacijski plan koji smo zastupali. Sada se, pre svega, radilo o tome da za proboj kroz Ardene, preko Meze i niže od Sedana i dalje ka donjem toku Some, ne bude angažovan samo 19. okloplni korpus nego uz njega i (14.) motorizovani korpus. Dalje, da nam se odmah unapred stavi na raspolaganje tražena treća armija za ofanzivna dejstva protiv eventualnog neprijatelja orijentisanog na naš južni bok zapadno od Meze.

Ako bismo dobili sve tražene snage, tada bi ofanziva nemovno bila prebačena na kolosek koji bi vodio konačnom rešenju, a to je ono što mi zastupamo — onda bi sasvim bilo svejedno da li se sada Vrhovna komanda kopnene vojske u glavnim crtama slaže sa našim zamislama ili ne.

Jasno je da ni naš operacijski plan ne bi, da se poslužim Moltkeovim načinom izlaganja, sa dovoljnom sigurnošću prevazišao značaj početnog sudara s neprijateljskim glavnim snagama — ako bi naš napad, zbog nedostatka snaga, bio zakočen u samom početku.

A Moltke je na istom mestu još rekao da vojskovođa „mora da ima u vidu svoj veliki, konačni cilj“, a da mu pri tome ne sme smetati prvi, početni sudar sa neprijateljem. A taj cilj je, prema nasm shvatanju, mogao biti samo konačno rešenje na kopnu. Nemačka ofanziva mora ovaj cilj da ima u vidu od samog početka, unapred, pa iako se to konačno rešenje postigne kroz dve faze. Ranije navedeni Napoleonov recept, koji je na kraju krajeva bio u osnovi Hitlerovih ograda u pogledu obrazovanja težišta, mogao je za druge situacije da bude odličan. Za nas je on tada značio odricanje od potpune pobeđe.

Pošto moj dopis načelniku generalštaba kopnene vojske od 6. decembra nije postigao željeni uspeh, predložio sam 18. decembra general-pukovniku fon Rundštetu „Nacrt jednog uputstva“ za ofanzivu na zapadu, koji je bio podešen prema našoj operativnoj zamisli (vidi prilog 7). Ovaj nacrt trebalo je da posluži fon Rundštetu kao osnova za jedno referisanje kod vrhovnog komandanta kopnene vojske, a ako ovaj dâ svoju saglasnost — i za referisanje Hitleru. Referisanje se stvarno održalo kod fon Brauhića 22. de-

cembra, a kod Hitlera nije. Pored toga, ovaj nacrt uputstva poslan je i pismeno Vrhovnoj komandi kopnene vojske. Nadao sam se da će konkretna forma u kojoj su bile date naše operativne zamisli možda ubedljivije delovati nego dosadašnja teorijska izlaganja, da će možda i operativnom odeljenju na ovaj način naše zamisli biti pristupačnije. Kako sam saznao tek posle rata, general Halder ipak nije dostavljao operativnom odeljenju naše predstavke o ofanzivi na zapadu.

U drugoj polovini decembra vremenska situacija je potpuno isključila svaku pomisao na ofanzivu. Zbog toga nam se činilo da je celishodno da se napravi jedna pauza u pogledu pritiska za izmenu operacijskog plana. Dostavili smo već dovoljno materijala za razmišljanje o tom pitanju. Tako sam mogao da Božić proslavim kod kuće. Prilikom povratka iz Lignica (poljski grad Legnica) u Koblenz svratio sam u Vrhovnu komandu kopnene vojske u Cosen, da se raspitam kakav je tamo, u međuvremenu, zauzet stav prema našem nacrtu-operacije. General fon Štilpnagel mi je opet rekao da se u Vrhovnoj komandi kopnene vojske umnogome slažu s našim gledištima, ali da su vezani Hitlerovim naređenjem da ostave otvoreno pitanje težišta ofanzive. Kako onda tako i kasnije, nije razjašnjeno da li je vrhovni komandant kopnene vojske uopšte govorio Hitleru o našim predlozima. Ovo je malo verovatno, pošto general-pukovnik fon Brauhic, prema saopštenju tadašnjeg načelnika operativnog odseka u operativnom odeljenju potpukovnika Hojzinger (Heusinger), od 5. novembra nije uopšte bio kod Hitlera.

Početkom nove godine opet su oživele Hitlerove „žabe vremena“. Vedro hladno vreme nagoveštavalo je period lepog vremena, koje bi omogućilo angažovanje vazduhoplovnih snaga. Hladnoća, a jednovremeno i veliki snežni pokrivač koji je prekrivao Ajfel i Arden, nikako nije bila povoljna za oklopne jedinice.

Ipak je Hitler još jedanput dao lozinku za početak pokreta radi prikupljanja na polaznim rejonima za napad.

I pored toga, komanda Grupe armija je 12. januara opet podnela Vrhovnoj komandi kopnene vojske jedan memorandum pod nazivom „Zapadna ofanziva“, gde su ponovo bile izložene naše toliko puta predlagane zamisli za izvođenje ofanzive na zapadu, čiji bi cilj trebalo da bude konačno rešenje (vidi prilog 8). Iako se momentano nije moglo ni pomisliti o nekoj izmeni uputstva za početak ofanzive, ipak se naša komanda nadala da će njene zamisli i u toku izvođenja pokreta pred sam početak ofanzive, kao i u toku samih operacija, neminovno izbiti u prvi plan. Osim toga, početak

ofanzive je već toliko bio odgadan da je bilo nade da će to biti i ovoga put i da će se time pružiti mogućnost za temeljitiju promenu operacijskog plana.

Ako se ipak stvarno htelo da se postigne takva mogućnost, trebalo je otkloniti kočnicu koja je do sada onemogućavala usvajanje našeg operacijskog plana. A gde se nalazila ta kočnica? Prema onome što smo do tada čuli od Vrhovne komande kopnene vojske, kočnicu su predstavljala Hitlerova shvatanja. Vrhovna komanda kopnene vojske je isticala u više navrata da se umnogome slaže sa našim pogledima. Ona je, ipak, vezana Hitlerovim naređenjem da se obrazovanje težišta učini zavisnim od toka operacija. A da li je Vrhovna komanda kopnene vojske naš plan uopšte iznela Hitleru? A taj naš plan se toliko razlikovao od uputstva koje je Hitler izdao! Zar nije moguće ubediti Hitlera ako mu se predoči jedan operacijski plan koji bi isticao reljefno ne samo delimične ciljeve nego mu već unapred ukazao i na mogućnost postizanja konačnog rešenja na zapadu? (A to je bila mogućnost u koju, prema našim utiscima, do sada stvarno nisu verovali ni Hitler ni najviši rukovodioци Vrhovne komande kopnene vojske.)

Radi razjašnjenja ovog pitanja, memorandumu „Zapadna ofanziva“ priključen je dopis koji je potpisao general-pukovnik fon Rundštet i koji se završava sledećom rečenicom:

„Pošto je Grupi armija naređenjem Vrhovne komande Vermahta, saopšteno da je Firer i vrhovni komandant zadržao za sebe pravo da odluči o određivanju težišta prilikom izvođenja ofanzive, a time i vrhovno komandovanje ofanzivom — Vrhovna komanda kopnene vojske nije, dakle, nezavisna u donošenju operativnih odluka — molim da se ovaj predlog (misli se na gorepomenuti memorandum) predoči Fireru. fon Rundštet“

Razume se da je ovaj zahtev, čije sam postavljanje ja predložio general-pukovniku i koji je bio spremam da ga odmah svojim potpisom i podrži, unekoliko protivurečan nemačkoj vojničkoj tradiciji. Prema ovoj tradiciji, samo je vrhovni komandant kopnene vojske, ili po njegovom nalogu načelnik generalštaba kopnene vojske, bio pozvan da Hitleru podnosi predloge.

Ipak, ako se Vrhovna komanda kopnene vojske zaista slagala s našim pogledima ona je mogla *sama* da usvoji i predloži Hitleru naš operacijski plan. Možda bi na taj način iskoristila šansu da

Hitleru imponira i time ponovo zadobije svoj položaj instance koja odlučuje u operacijama na kopnju. Ovome se niko više od mene ne bi obradovao, jer sam u svoje vreme kao komandant pozadine, zajedno sa general-pukovnikom fon Fričom i generalom Bekom, bio vatreni pobornik za odgovarajuće pozicije Vrhovne komande kopnene vojske.*)

Ako je Vrhovna komanda kopnene vojske uzalud predlagala Hitleru način izvođenja operacija kakav je odgovarao našim zamislima, onda bi predlaganje istog operacijskog plana od strane general-pukovnika fon Rundšteta, koga je Hitler neobično cenio, značilo i veliku podršku Vrhovnoj komandi kopnene vojske.

U tom slučaju bi se možda još i uspelo da se Hitler odvrati od rešenosti da određivanje težišta učini zavisnim od toka operacija. A baš je ovo, kako smo zaključivali prema svemu što smo čuli od Vrhovne komande kopnene vojske, u sadašnjem momentu bilo najveća smetnja za ostvarenje naših operativnih zamisli.

Odgovor koji smo primili na ovu predstavku svakako nas je razočarao. U njemu je rečeno da je pogrešno naše shvatanje, da Vrhovna komanda kopnene vojske teži samo delimičnom cilju. Postavljanje daljih ciljeva uslediće blagovremeno. Preduzete su mere za dodelu dodatnih snaga i angažovanje još jedne komande armija u okviru Grupe armija A. Što se tiče vremena kad će to uslediti, o tome će odlučiti vrhovni komandant kopnene vojske. Konačnu odluku o određivanju težišta doneće Hitler na predlog vrhovnog komandanta kopnene vojske. Nema nikakve potrebe da se Hitleru dostavi naš memorandum, sa kojim se vrhovni komandant kopnene vojske uglavnom slaže.

Iako je u ovom odgovoru rečeno da se vrhovni komandant kopnene vojske slaže s nama u najvažnijim zamislima našeg memoranduma, ipak nas to nije zavarovalo u činjenici da on nije bio spremán da Hitleru predloži bitne izmene operacijskog plana u smislu naših predloga.

U stvari, dosadašnje uputstvo za polazak u ofanzivu i dalje je ostalo na snazi. Rešenje u Belgiji i dalje je trebalo da bude postignuto frontalnim udarom grupe armija B. Težište je ostalo na ovoj grupi armija — bar za prvu fazu ofanzive.

*) Da mi u komandi naše grupe armija nimalo nismo držali do toga da se sazna ko je tvorac novog operacijskog plana, dokaz je i činjenica što je to obelodanjeno tek posle rata, u razgovorima feldmaršala fon Rundšteta i generala Blumentritsa sa britanskim vojnim piscem Lidel Hartom.

Grupa armija A i dalje je imala zadatak obezbeđenje ove operacije. Njen zadatak nije bio proširen u smislu udara u leđa neprijateljskih snaga koje je grupa armija B napala s fronta u severnoj Belgiji, kao ni radi izbijanja na donji tok reke Some.

Eventualno pomeranje težišta na grupu armija A i dalje je zavisilo od toka operacija. Grupa armija A nije dobila oklopne snage, a *bezuslovno dodeljivanje ovih snaga* bilo je preduslov da bi se postigao uspeh pomoću iznenadenja u južnoj Belgiji — što je bila suština našeg predloga za izvođenje operacija — pa prema tome i izvršenje udara u pozadinu neprijatelja, prema donjem toku reke Some. Grupa armija i dalje nije bila sigurna da li će dobiti još jednu armiju, koja bi svakako bila nužna za ofanzivno rastrećenje onoga udara*) od očekivanog neprijateljskog protivudara.

Dakle, i dalje je ostala „greška u početnoj zamisli borbenog rasporeda, koja se kasnije neće moći ispraviti“. Nije bilo volje da se odluči za jednu operaciju, koja, kao što se general Jodl izrazio u februaru 1940. godine „predstavlja takve zaobilazne i tajne operativne puteve, na kojima bi Bog rata mogao da postavi svoje zamke“.

Očigledno, nemačko i savezničko vrhovno vojno rukovodstvo i nesvesno su se složili da je sigurnije da se u severnoj Belgiji frontalno uhvate ukoštar, nego da preduzimaju na sebe rizik zbog jedne smeće operacije. Smelost operacija značila bi na nemačkoj strani usvajanje plana grupe armija A, a na savezničkoj izbegavanje rešenja u Belgiji, da bi se stvorili uslovi za jak protivudar na južni bok nemačkih snaga koje su u ofanzivi.

U međuvremenu je usledio događaj kome je, posle, sa mnogih strana pripisivan odlučujući uticaj na kasniju temeljitu izmenu operacijskog plana u smislu predloga grupe armija A.

Načelnik operativnog odseka 7. vazduhoplovne divizije omaškom se spustio na belgijsku teritoriju. Time je Belgijancima, bar delimično, palo u ruke uputstvo o angažovanju vazdušne flote 1. Dakle, moralo se računati da će preko Belgije zapadne sile dobiti podatke o dosadašnjem operacijskom planu.

U stvari, ova nezgoda nije dovela do izmene operacijskog plana, iako nije isključeno da je to kasnije moglo da pojača spremnost Hitlera i Vrhovne komande kopnene vojske da se više pozabave predlogom naše grupe armija. Jedno savetovanje vrhovnog komandanta kopnene vojske, sa komandanima grupe armija A i B

*) U severnoj Belgiji, koji izvodi grupa armija B. — Prim. prev.

i komandantima njihovih potčinjenih armija, održano 25. januara u Koblencu, odnosno Bad-Godesbergu, pokazalo je da nije bilo nikakvih temeljnih izmena u gledištima Vrhovne komande kopnene vojske. U vreme održavanja ovog savetovanja prošlo je već duže vreme od onog nezgodnog slučaja. Zadaci grupe armija i armija su ostali isti. Samo je zadatak grupe armija B još proširen, jer je 18. armija sada trebalo da zauzme čitavu Holandiju, a ne samo delove ove zemlje koji leže izvan „holandske tvrđave“, kao što je ranije bilo predviđeno. Ali za grupu armija A ostalo je sve kao i do sada. Komanda 2. armije, istina, mogla je biti upućena na našu zonu, ali je i dalje ostala, kao i 14. motorizovani korpus, na raspolaganju Vrhovne komande kopnene vojske. Ovo je učinjeno i pored toga što sam ja, po ovlašćenju svog komandanta, ukazao na to da bi angažovanje kroz Ardene jedino 19. oklopni korpusa značilo samo običnu polovičnost. Tako nešto nije obećavalo nikakav uspeh kod Sedana, pošto je neprijatelj pripremio na Mezi znatne snage (francuska 2. armija). I pored ovakvog mog izlaganja, general-pukovnik fon Brauhič je izjavio da nam ne može staviti na raspolaganje 14. motorizovani korpus. Ovo je bio jedan od znakova koji je ukazivao da je najviše vojno rukovodstvo i dalje ostalo pri tome da eventualno pomeranje težišta na grupu armija A zavisi od samog toka operacija. A to je u isto vreme i dokaz da nezgoda sa uputstvima, koja su pala u belgijske ruke, nije dala povoda najvišem rukovodstvu da izmeni plan za otpočinjanje operacija.

I pored toga, komanda Grupe armija je 30. januara 1940. godine dopunila moje izlaganje od 25. januara jednom predstavkom, kojom su uzeti u obzir i u međuvremenu dobijeni novi podaci o neprijatelju. Komanda je ukazala na to da treba računati sa isturanjem jakih francuskih snaga, naime brzih jedinica prema južnoj Belgiji. Pod takvim uslovima najverovatnije je da 19. oklopni korpus neće biti dovoljno jak niti da odbaci ovu neprijateljsku grupu, niti da forsira reku.

Ovo shvatanje je potkreplila i jedna ratna igra, koja je bila organizovana 7. februara u Koblencu i na kojoj su proigrani zadaci 19. oklopni korpusa, kao i zadaci obe armije naše grupe armija. Jasno se pokazalo da bi bilo problematično izbacivanje unapred usamljenog 19. oklopni korpusa. Imao sam utisak da je general Halder, koji je kao posmatrač prisustvovao ratnoj igri, ipak počeo da uviđa opravdanost našeg gledišta.

U međuvremenu moja subbina se iznenada preokrenula. 27. januara dobio sam saopštenje da sam imenovan za komandanta 38. armijskog korpusa, koji će uskoro biti formiran u unutrašnjosti Nemačke. Kao što mi je rekao general-pukovnik fon Rundštet, vrhovni komandant kopnene vojske mu je prilikom pomenutog savetovanja, 25. januara, u poverenju najavio ovu promenu njegovog načelnika štaba. Pri tome je fon Brauhić naveo razlog zašto me nisu više mogli mimoći prilikom naimenovanja novih komandanata na više generalske komandne dužnosti, jer je i po stažu mladi general Rajnhart (Reinhardt) takođe dobio korpus. Iako se u izvesnoj meri ovo moje novo postavljenje moglo tumačiti kao odstupanje od normalnog puta za unapređenje, ipak je čudno što sam u ovom momentu, kada predstoji velika ofanziva, zamenjen na svom dosadašnjem položaju načelnika štaba. Pitanje ranga, koje je uzeto za povod, moglo se rešiti i na drugi način. Dakle, teško se moglo negirati da je moje smenjivanje sa položaja načelnika štaba grupe armija A bilo uslovljeno nečim drugim osim što se Vrhovna komanda kopnene vojske htela rešiti jednog nezgodnog čoveka, koji se usuđivao da uporno navaljuje sa svojim operacijskim planom, drukčijim od njenog.

Neposredno posle završetka gore pomenute ratne igre, u čijem sam rukovođenju i ja učestvovao, general-pukovnik fon Rundštet mi je pred svim učesnicima zahvalio na mom doprinosu na položaju njegovog načelnika štaba. U njegovim rečima došla je do izražaja sva otmena širokogrudost ovog visokog vojnog rukovodioca. Takođe je za mene bilo veliko zadovoljenje što su i armijski komandanti potčinjeni našoj grupi armija generali Buš i List kao i general Guderian, moje smenjivanje ne samo žalili nego su iskreno bili zaprepašćeni.

9. februara napustio sam Koblenz i najpre otišao u Lignic.

U međuvremenu, moji verni saradnici pukovnik Blumentrit i potpukovnik fon Treskov nisu bili voljni da polože oružje, te da smatraju da je borba za naš operacijski plan mojim smenjivanjem konačno i završena.

Mislim da mi je baš Treskov preko svog prijatelja Šmunta, glavnog Hitlerovog adutanta, izdještovao priliku da lično Hitleru iznesem naše poglеде o načinu izvođenja predstojeće ofanzive na zapadu.

Bilo ovako ili onako, naređeno mi je da 17. februara dođem u Berlin da se javim Hitleru, zajedno sa ostalim generalima koji su postavljeni na slične komandne dužnosti. Na kraju tog našeg

javljanja bio je organizovan doručak, na kome je, kao i u većini prilika, uglavnom Hitler imao reč. Sećam se kako nas je iznenadio poznavanjem stvari kad je govorio o vojno-tehničkim novinama čak i u neprijateljskim državama. Vest o napadu engleskog razrača na parobrod „Altmark“ u norveškim teritorijalnim vodama navela je Hitlera na opširno izlaganje o nemogućnosti malih država da sačuvaju svoju neutralnost.

Kad smo se posle doručka oprštali, Hitler me je pozvao da podemo u njegov radni kabinet. Zatražio mi je da mu iznesem moje misli o načinu izvođenja ofanzive na zapadu. Nije mi bilo jasno da li ga je i koliko njegov glavni adutant već upoznao sa našim planom. U svakom slučaju moram priznati da je neverovatno brzo shvatao moje izlaganje i brzo mu je postajalo jasno sve ono što smo mi u Grupi armija mesecima zastupali. On se potpuno složio sa svim što sam mu izložio.

Posle ovog razgovora odmah sam napravio, po sećanju, belešku za našu komandu grupe armija, čiji sadržaj ovde iznosim:

„Dosadašnji načelnik štaba grupe armija A imao je priliku da povodom svoga javljanja na dužnost komandanta 38. armijskog korpusa 17. februara 1940. godine izloži Fireru zamisli grupe armija A o načinu izvođenja operacija na zapadu. Sadržaj njegovih izlaganja je bio:

1. *Cilj ofanzive na zapadu* mora da bude postizanje konačnog rešenja na kopnu. Za delimične ciljeve, kakvi su postavljeni u sadašnjem uputstvu (tučenje što većih neprijateljskih snaga u Belgiji, zauzimanje dela morske obale na La-Manšu) isuviše je veliko i političko i vojno angažovanje. Cilj treba i mora da bude konačna pobeda na kopnu.

Rukovodenje operacijama mora unapred da bude orijentisano na konačno rešenje u Francuskoj, na uništenje snaga francuskog otpora uopšte.

2. Ovo zahteva da se, suprotno postojećem uputstvu, težište napadne operacije unapred i jasno postavi na južno krilo, dakle na grupu armija A, a ne na grupu armija B niti da pitanje težišta ostane nerešeno. Pri sadašnjem načinu angažovanja snaga moguće je, u najboljem slučaju, u Belgiji frontalno tući isturene francusko-engleske snage i odbaciti ih na Somu, gde će po svoj prilici operacija zastati.

Pomeranjem težišta na južno krilo, na grupu armija A, koja treba da nanese udar kroz južnu Belgiju, preko Meze i u pravcu donjeg toka reke Some, jake neprijateljske snage koje se očekuju

u severnoj Belgiji, a koje će grupa armija B frontalno potiskivati, moraju da budu odsečene a potom uništene. To je moguće samo ukoliko grupa armija A brzo izvrši prodor ka donjem toku reke Some. To mora da bude prva etapa operacije. Posle ove etape dolazi druga, a to je: obuhvatiti francusku vojsku jakim desnim krilom.

3. Jedan takav zadatak grupe armija A uslovjava da ona bude sastavljena od tri armije. Treba joj, dakle, pridati još jednu armiju na njenom severnom krilu.

Najsevernija armija grupe armija (2.) imala bi zadatak da preko Meze izvrši proboj na donji tok reke Some i da na taj način odseče odstupnicu neprijateljskim snagama koje bude potiskivala grupa armija B.

Jedna druga armija (12.) imala bi zadatak da južnije od zone dejstva 2. armije nastupa i s jedne i s druge strane Sedana, a zatim da zaokrene prema jugozapadu i da *napadnim dejstvima* razbije svaki pokušaj Francuza da jakim snagama krenu u protivnapad zapadno od Meze.

Trećoj armiji (16.) preostalo bi da najpre defanzivnim dejstvima na južnom boku između Meze i Mozela obezbedi ovu operaciju.

Najvažnije je da vazduhoplovstvo što ranije napadne i razbije francuske snage u razvoju za predstojeće borbe, jer će Francuzi pokušati, ako uopšte budu imali smelosti, da izvrše protivnapad velikog stila zapadno ili sa obe strane Meze, možda čak i do Mozela.

4. Isturanje jedino 19. oklopnog korpusa na Mezu kod Sedana značilo bi samo polovičnost. Ako neprijatelj krene s jakim motorizovanim snagama nama ususret, prema južnoj Belgiji, ovaj korpus će biti preslab da brzo potuče neprijatelja i da istovremeno sa potučenim ostacima pređe liniju na Mezi. A ako se neprijatelj ograniči samo na odbranu linije na Mezi s jakim snagama (jakim u odnosu na malobrojnog samo jednog našeg korpusa), 19. korpus će preći Mezu istovremeno kod Šarlvisa i Sedana, nezavisno od neće biti u stanju da sam izvrši prelaz preko Meze.

Ako se motorizovane snage isturaju napred, onda u sadašnjoj zoni dejstva grupe armija A treba da budu bar dva korpusa, koji angažovanja oklopnih snaga 4. armije protiv linije na Mezi kod Živea, 14. korpus mora, dakle, od samog početka ofanzive biti angažovan zajedno sa Guderijanovim korpusom, zamisao njegove upotrebe ne sme biti takva da se u toku same ofanzive, prema

razvoju situacije, angažuje ili kod grupe armija A ili kod grupe armija B.

Firer je jasno dao do znanja da se slaže sa ovim izlaganjem.
Posle kratkog vremena izdato je novo konačno uputstvo.“

Ovo konačno uputstvo mi na žalost nije bilo dostupno. Znam samo toliko da je po Hitlerovoj naredbi izšlo 20. februara.

Ovo uputstvo je u suštini imalo sledeći sadržaj, koji je bio u saglasnosti sa zahtevima za koje sam se ja toliko dugo borio:

1. Isturanje napred dva oklopna korpusa (19. pod generalom Guderijanom i 14. pod generalom fon Vintershajmom — Wietersheim na odsek Sarvil — Sedan na reci Mezi i preko ove linije. Ovi korpori su bili objedinjeni u novoformiranoj oklopnoj grupi pod komandom generala fon Klajsta (Kleist).

2. Konačno pridavanje komande 2. armije (do sada je bila pod grupom armija B) grupi armija A sa dodeljivanjem potrebnih snaga za formiranje treće armije. Time je bilo omogućeno momen-tano angažovanje ove armije čim širina napadne zone, koja je bila dodeljena grupi armija A, bude dovoljno velika prilikom zaokreta 16. armije prema jugu.

3. Pretpotčinjavanje 4. armije (do sada pod grupom armija B) grupi armija A, da bi se ovoj obezbedilo dovoljno manevarskog prostora za manevar u pravcu donjeg toka reke Some. (Grupa armija A je i ranije stalno tražila pretpotčinjavanje bar najjužnijeg korpusa ove armije radi proširenja svoje napadne zone. Kad ministarski savetnik Grajner ovo pretpotčinjavanje stavlja u znatno raniji vremenski period — novembar, onda je to svakako greška. Pretpotčinjavanje je usledilo tek po izlasku novog uputstva.)

Dakle, ovim novim naređenjima Vrhovne komande kopnene vojske u potpunosti je vođeno računa o gledištima koja je zastupala komanda grupe armija A. Težište čitave operacije prebačeno je na južno krilo, i to u obimu koliko god je dozvoljavala veličina raspoloživog prostora severno od Mažinovljeve linije i putna mreža na tom prostoru. Ipak je i grupa armija B sa svoje tri armije još uvek bila dovoljno jaka da bi svoj zadatak u severnoj Belgiji i Holandiji mogla da izvrši sa kasnije svima poznatim sjajnim uspehom.

Grupi armija A sada je data mogućnost da izvede za neprijatelja iznenadjujući udar kroz Ardene i preko Meze na donji tok reke Some. Na ovaj način ona je bila u stanju da neprijateljskim snagama koje su se borile u severnoj Belgiji odseče odstupnicu

preko ove reke. Takođe joj je, za svaki slučaj, bilo omogućeno da se efikasno suprotstavi i eventualnom protivudaru većih razmera u južni bok ove nemačke napadne operacije.

A što se tiče izvođenja nemačke napadačke operacije u maju 1940. godine navešću samo sledeće:

Napad grupe armija B imao je, zahvaljujući nadmoćnosti nemačkih trupa, a naročito oklopnih jedinica, zamašniji uspeh nego što se moglo očekivati zbog nužnog frontalnog karaktera borbi i zbog postojanja jakih belgijskih utvrđenja. Ipak je, u pogledu potpunog poraza savezničkih snaga u severnoj Belgiji, bio odlučujući iznenadni udar kroz Ardene, preko Meze, na ušće reke Some i najzad prema pristanišnim gradovima na obali La-Manša. Uspeh treba zaista pripisati, u prvom redu — pored delotvornog rukovođenja general-pukovnika fon Rundšteta, koji je bio sav obuzet ovom zamisli — ogromnom elanu sa kojim je general Guderijan ideju operacije grupe armija A priveo u praksu.

Uspeh u severnoj Belgiji nije bio tako potpun kao što je mogao biti. Prema podacima koje je izneo Čerčil neprijatelju je uspelo da preko Denkerka evakuše 338.226 ljudi (od čega 26.176 Francuza), iako je izgubio celokupno teško naoružanje i ostalu opremu. Ovo treba pripisati Hitlerovim intervencijama, koji je dva puta zaustavljao oklopne jedinice prilikom njihovog gonjenja neprijatelja — jedanput prilikom njihovog prodiranja ka morskoj obali, drugi put pred Denkerkom. Za ovo poslednje, što je, u stvari, za Engleze značilo zlatni most preko La-Manša, navode se tri razloga. Prvo, Hitler je htio da poštedi oklopne jedinice za drugu etapu rata u Francuskoj, jer mu je navodno Kajtel ispričao da je zemljište oko Denkerka nepovoljno za oklopne jedinice. Drugi bi razlog bio što je Gering Fireru garantovao da će samo vazduhoplovstvo spričiti Engleze da umaknu iz Denkerka. Ovakva Geringgaova izjava, kad se uzme u obzir njegova težnja za prestižom i sklonost samohvalisanju, za mene je potpuno verovatna. U svakom slučaju, ova ova argumenta bila su pogrešna, s vojničke tačke gledišta. Kao treći razlog navodi se da je Hitler namerno pustio Engleze da izmaknu, što bi trebalo zaključiti iz jednog njegovog razgovora sa general-pukovnikom fon Rundštetom, jer je verovao da se na taj način može lakše doći do sporazuma sa Velikom Britanijom.

Bilo kako bilo, ovo izvlačenje britanske armije iz Denkerka je bila jedna od najvećih Hitlerovih grešaka. Ovo ga je kasnije spričilo da eventualno pokuša invaziju na Veliku Britaniju, a

nakon izvesnog vremena omogućilo je Britancima i vođenje rata u Africi i Italiji.

Hitler je doduše usvojio zamisao grupe armija A da prođorom kroz Ardene i do mora odseče odstupnicu neprijateljskim snagama u severnoj Belgiji, a tu istu zamisao sprovodio je i u život, bar do pred same prilaze Denkerku. No, drugu zamisao, da sa ovom prvom fazom ofanzive stvori uslove za drugu, nije u potpunosti sproveo. Nemačko vrhovno vojno rukovodstvo zadovoljilo se samo time da za vreme nastupanja brzih jedinica grupe armija A sve do morske obale, iste prilikom ovih dejstava obezbedi od očekivane neprijateljske protivofanzive sa obe strane Meze na taj način što je divizije koje su pristizale nizalo u obliku neprekidnog lanca duž ugroženog južnog boka, radi njegove zaštite odbrambenim dejstvima. Smatralo se suviše rizično da se ofanzivnim dejstvima zapadno od Meze prema jugu unapred onemogući svaki pokušaj neprijatelja da pođe u protivnapad većih razmara, te da se na taj način između Meze i Oaze konačno naruši neprekidnost neprijateljskog fronta.

Kao što se pokazalo i kasnije prilikom rata u Rusiji, Hitler je duduše posedovao izvestan instinkt za operativna pitanja. Ali mu je nedostajalo potpuno obrazovanje jednog vojnog komandanta, koji bi bio sposoban da prilikom jedne operacije primi na sebe i veliki rizik, jer zna da je dorastao tome riziku. Tako je Hitler u ovom slučaju više voleo sigurno rešenje defanzivnog obezbedenja južnog boka u prvom činu nemačke ofanzive, nego smeliji postupak koji je predlagala grupa armija A. On je imao sreću što neprijateljsko vojno rukovodstvo nije preduzelo nikakav veći protivnapad. A tom rukovodstvu bilo je svakako moguće da blagovremeno sakupi oko 50 divizija za protivnapad najvećih razmara s obe strane Meze, a možda i još šire na istok do samog Mozela, pa ako je potrebno da privremeno i napusti Holandiju i Belgiju, izuzimajući utvrđenja.

Tako se desilo da su nakon završetka prve faze nemačke ofanzive obe protivničke strane ponovo stajale jedna prema drugoj u vidu neprekidnog fronta duž Mažinovljeve linije do Karinjana, a zatim dalje duž Ene i donjeg toka Some. Nemci su morali najpre da ponovo probijaju ovaj front. Što je druga faza nemačke ofanzive dovela za tako kratko vreme do potpune kapitulacije neprijatelja, to je zbog toga što ovaj nije više mogao, zbog velikih gubitaka u severnoj Belgiji, da dobro zaposedne neprekidni front od švajcarske granice do mora. A i zato što je borbeni moral francuske vojske već pretrpeo odlučujući udarac. Da i ne govorimo o

tome da neprijatelj nije raspolagao ni jednim sredstvom koje bi bilo iste vrednosti kao operativne oklopne jedinice Nemaca. Da je saveznički vrhovni komandant radio onako kao što je komanda grupe armijske A prepostavlja da će on pravilno raditi, on bi svakako poveo jednu ofanzivu širokih razmara s obe strane Meze. Ipak bi ova njegova ofanziva, prema planu grupe armija A, nemачkim napadom između Meze i Oaze bila razbijena još u njenom pripremnom periodu. Istovremenim opkoljavanjem neprijateljskih snaga u severnoj Belgiji, a odmah zatim i prelazom grupe armija B preko donjeg toka reke Some radi obuhvata ostataka francuskih snaga na način kako je to predviđao Šlifenov plan, dospeli bismo najzad za leđa Mažinovljeve linije i tako bismo imali bitku sa obrnutim frontovima.

Pošto smo mi, sa izuzetkom izvlačenja Engleza iz Denkerka, na francuskom ratištu ipak izborili sjajnu pobedu, prethodna izlaganja mogu izgledati i bespredmetna. Možda je njihova vrednost samo u tome da se dokaže da bi „novi plan“ doveo do pobeđe i da je neprijateljska strana radila pravilnije i delovala energičnije, čak i da je u prvoj etapi ofanzive došlo i do kritičnih trenutaka na prostoru između Meze i Mozela.

Glava šesta

KOMANDANT 38. ARMIJSKOG KORPUSA

*Osuđen na ulogu posmatrača ratnih operacija.
Odbrambene borbe na donjem toku reke Some. Proboj
francuskih položaja na Somi. Energično gonjenje.
Primirje.*

Osuđen na ulogu posmatrača ratnih operacija

Moje učešće u kasnijem izvođenju ofanzive na zapadu, nakon što sam bio naglo udaljen sa položaja načelnika štaba fon Rundštetove grupe armija, bilo je tako neznatno da nije potrebno da se time mnogo bavim u ovim sećanjima. Ako to ipak činim, onda je to u prvom redu zato što hoću da se sa zahvalnošću podsetim na meni tada potčinjene trupe i njihovo izvanredno zalađanje. Drugi je razlog što borbene radnje 38. korpusa, koje su usledile posle uspešnog proboja francuskih položaja na liniji reke Some, mogu da posluže kao primer *gonjenja*, koje je izvođeno od Some preko Sene do Loare, pri čemu neprijatelju stvarno nije bilo dopušteno da predahne, dok najzad nije usedio i njegov konačni slom.

U mesecima u toku kojih su drugi ljudi dalje obrađivali ideje za koje sam se ja borio, imao sam prvo skromni zadatak da u Štetinu (poljski grad Śćećin) formiram štab svog 38. korpusa, kao i njemu pripadajuće obaveštajno odeljenje. S vremena na vreme dobijao sam nalog da obidiem divizije koje su se formirale u Pomeraniji i Poznanju.

10. maja 1940. dočekao sam početak nemačke ofanzive na zapadu pored radio-aparata u Lignicu, gde sam bio par dana na

odsustvu. Razume se da su sve moje misli i tople želje sledećih dana pratile naše trupe koje su prodirale kroz Ardene. Da li će im poći za rukom da brzo pređu preko Luksemburga i probiju belgijska utvrđenja s obe strane Bastonja, pre nego što stignu jake francuske snage? Da li će oklopne jedinice moći jednim zamahom da izvedu udar preko Meze kod Sedana i time stvore osnovne uslove za okruženje neprijateljskog severnog krila?

Svakome će, pak, biti razumljivo da nisam baš najbolje mislio o onim krugovima koji su me u ovom trenutku prognali duboko u unutrašnjost Nemačke, u vreme kada je na zapadu trebalo ostvariti plan za koji sam se tako dugo i ogorčeno borio.

10. maja uveče prispeala je zapovest da se komanda 38. korpusa u prvo vreme „isturi napred“, premeštajući se iz Štetina u Braunsyajg. 13. 5. premestili smo se odатle u Diseldorf, gde smo došli pod komandu grupe armija B. Sledecih dana nisam imao druga posla nego da kao neko tumaralo po bojnim poljima razgledam jake belgijske položaje na Mezi kod Mastrihta odnosno na Albertovom kanalu, kao i najmodernije utvrđenje Eben — Emael koje su naše trupe zauzele na juriš samo jednim prepadom, a koje je bilo još pod vatrom belgijskih pozadnjih baterija. Osim toga, obaveštavao sam se kod komande grupe armija, kao i kod komande 6. armije, o daljem toku operacija. Prema onome što sam tamo saznao nije se imala još jasna opšta slika o neprijateljskim namearama. Očito tu sliku nije imala ni Vrhovna komanda kopnene vojske, koja se obavila velom éutanja i u pogledu svojih daljih operativnih namera. Ograničila se samo na to da produži granice zone dejstva između grupa armija još dalje na severozapad.

16. 5. komanda 38. korpusa pretpotčinjena je grupi armija A. Sledeceg dana javio sam se u Bastonju svom nekadašnjem komandantu general-pukovniku fon Rundštetu. Primili su me naročito ljubazno, on, moj naslednik general fon Zodenšttern (Sodenstern) i ceo moj nekadašnji štab. Ovde sam najzad dobio obaveštenja da su operacije kroz Ardene i preko Meze protekle dobro. Moj 38. korpus je određen da ode u sastav 12. armije, koja je trebalo da nastavi izvršenje udara prema zapadu, tj. na donji tok reke Some, dok bi nova 2. armija bila angažovana sa frontom prema jugozapadu, između 12. i 16. armije.

Kad sam stigao u komandu 12. armije, odmah sam doživeo Hitlerovo mešanje u rukovođenje kopnenom vojskom. Prispelo je naređenje, koje je Vrhovna komanda kopnene vojske izdala po Hitlerovoj direktivi, a prema kojoj je oklopna grupa Klajst za

sada trebalo da izbjije samo do Oaze. 12. armija treba da zaokrene prema jugozapadu i pređe u odbranu. 2. armija treba sada da bude ubaćena između 4. i 12. armije, te da tako preduzme dalje nastupanje prema zapadu. Naveden je i razlog: Firer želi na svaki način da izbegne da makar samo i prolazno nemačko uzmicanje unazad ne pruži neki novi podstrek moralu francuskog naroda koji se već jako srozao. On se bojao jednog takvog uzmicanja unazad ukoliko 12. armija, kao što je do sada bilo predviđeno, produži i dalje svoj prodor prema donjem toku reke Some, a Francuzi pri tome na nju izvrše protivudar zapadno od Meze sa pravca juga u njen bok.

Ovde se, dakle, već počeo da meša političar, pa čak i propagandist, u poslove vojskovode. Bilo je jasno da zastanak oklopne grupe Klajst na Oazi krije u sebi opasnost da se propusti prilika za uništenje neprijateljskih snaga u severnoj Belgiji, kojima je grupa armija A upravo trebalo da zade za led. A i naređenje da 12. armija pređe u odbranu sa frontom okrenutim prema jugozapadu značilo je odustajanje od inicijative i prednosti na području između Meze i Oaze. U stvari, ovde se još nije mogao očekivati neki francuski protivudar velikih razmara. Neprijatelju bi trebalo, bar prema gledištu grupe armija A, još bar sedam dana da pripremi snage nužne za protivofanzivu, pod pretpostavkom da za nju uopšte ima neki plan. A baš je *ofanzivno* rešenje obezbeđenja južnog boka snaga koje su nanosile udar u pravcu donjeg toka reke Some bilo jedno od centralnih tačaka operativnih predloga, koje je prošle zime stalno podnosila grupa armija A Vrhovnoj komandi kopnene vojske.

Sada se pokazalo da Hitler nije imao smelosti da na sebe preuzeme prolazni rizik na južnom krilu nemačke ofanzive, ali se usudio da usurpira pravo da se u toku samih operacija lično meša u način vođenja borbe.

Možda je njegovo uobraženje da postoji, iako samo privremenog, opasnost da Nemci budu potisnuti (a što je on uzeo kao povod za mešanje u rukovođenje operacijama) bilo prouzrokovano i time što je Vrhovna komanda kopnene vojske, suprotно ranijim operativnim predlozima grupe armija A, propustila da ubaci u borbu 2. armiju čim nemački prednji delovi pređu Mezu. Tada se 2. armija mogla angažovati ili između 4. i 12. armije za produženje izvođenja udara na donji tok reke Some, ili između 12. i 16. armije za *ofanzivna* dejstva prema jugozapadu, između Meze i Oaze. Ništa nije smetalo što na samoj prednjoj liniji nije bilo dovoljno

prostora za angažovanje novih divizija, pošto je u prvom redu bilo važnije da se blagovremeno ima na raspolaganju jedna komanda armije koja bi objedinjavala komandovanje nad izvršavanjem zadatka na dva nužno divergentna pravca. Ubacivanje novih divizija bilo bi na taj način blagovremeno omogućeno proširivanjem operativne prostorije.

Ovaj primer ponovo dokazuje da jedan operacijski plan ne može nikad da bude potpuno sproveden onako kako je njegov tvorac zamislio, samo ako njegovo sprovodenje padne u nadležnost drugih, pa ne može čak ni onda kada nema nikakvih razloga koji bi zahtevali odstupanje od tog plana.

Ovo Hitlerovo mešanje (sasvim suprotno kasnijem zaustavljanju oklopne grupe Klajst pred Denkerkom) nije imalo za posledicu neku veću operativnu štetu. Međutim, njegovo naređenje da 12. armija pređe u defanzivu omogućilo je neprijatelju da uspostavi novi front na Eni. Ovaj front se posle, u drugoj etapi operacija u Francuskoj, morao ponovo probijati uz teške borbe. Bez ikakve potrebe je propuštena šansa da se ofanzivnim dejstvima konačno onemogući kontinuitet neprijateljskog fronta na ovom odlučujućem mestu. A baš je to bila, pored okruženja neprijateljskog severnog krila, jedna od osnovnih zamisli našeg predloga operacijskog plana o bezuslovno nužnoj drugoj etapi nemačke ofanzive.

U međuvremenu je naša komanda 38. korpusa došla u Luksemburg, u mali živopisni gradić Klerf. Naša dosadašnja uloga posmatrača bila je prekinuta naređenjem da dalje uputimo nekoliko divizija koje su se kretale pozadi 2. armije. Jedan ne baš tako značajan zadatak u momentu kad se već ocrtavao odlučujući poraz neprijateljskog severnog krila.

Ovih dana pogodila me je vest da je moj šurak Egbert fon Leš, kao komandir jedne eskadrile „štuka“, nestao nad Briselom. Egbert, koji je bio drugi mlađi brat moje žene, živeo je više godina kod nas u Drezdenu i Magdeburgu, gde je išao u školu. Bio nam je obadvoma prirastao za srce, kao rođeni sin, a moja ga je žena naročita volela. U vreme ovog udesa njegova mlađa žena je živila kod nas u Lígnicu. Ona, njegova majka i moja žena su nedeljama patile pritešnjene brigama i neizvesnošću šta je s njim, jer se ništa nije moglo saznati šta je sa Egbertovim avionom i kakva je sudbina njegove posade. Bilo je samo sigurno da je avion oboren prilikom napada eskadrile „štuka“, kojom je on komandovao. Tek nakon završetka rata u Francuskoj mogao sam to da podrobnije ispitam. Posle dugog pretraživanja nađeni su u

okolini Brisela ostaci aviona. Prema podacima dobivenim od stanovništva obližnjih naselja, avion je najverovatnije pogodila protivavionska artiljerija baš kad je počeo da se obrušava. Dvojica članova posade ipak su uspela da iskoče sa padobranima. Obojicu su belgijski vojnici ubili iz pušaka, jednog još dok je bio u vazduhu, a drugog pošto se srećno spustio na zemlju. Moj šurak i četvrti član posade nastrandali su u samom avionu, ili od direktnog pogotka protivavionskog zrna, ili pri padu aviona.

Egbert fon Leš je bio izvanredno ljubazan i obdaren mladić. Visok, vitak, plav, sa lepim izražajnim očima; sama njegova pojawa plenila je čoveka. A imao je dušu prijemčivu za sve što je dobro i lepo, čime je svakog zadobijao. Bio je pun idealja, i izvrstan oficir koji se oduševljavao svojim pozivom. U eskadrili je ostavio sledeću pismenu poruku, u slučaju svoje smrti:

„Molim, mene nemojte žaliti. Ja sam idealist i umirem srećan, kao što sam bio srećan i u životu. Nema lepšeg života na zemlji nego što je bio moj. Za žaljenje je samo što moje snage ne mogu biti više stavljene u službu otadžbine — i moje žene. Moje poslednje misli biće upravljene njima dvoma.“

25. maja komanda 38. korpusa dobila je naređenje da na odseku Abvil — Amijen smenimo 14. oklopni korpus, koji je po naređenju generala fon Klajsta sa svoje dve divizije, 9. oklopnom i 2. motorizovanom, do sada bio na donjem toku reke Some radi obezbeđenja pozadine njegove oklopne grupe. 27. maja poseli smo taj odsek.

U to vreme na donjem toku Some nije još bilo nekog čvrstog fronta. 14. oklopni korpus držao je sa 2. motorizovanom divizijom (koju je uskoro, po pristizanju, trebalo da smeni 57. pešadijska divizija) na levoj, južnoj obali Some mostobran oko grada Abvila. 9. pešadijska divizija imala je isti zadatak kod Amijena. Odsek reke Some između ova dva grada kontrolisan je samo izviđanjem.

Ni neprijatelj do sada nije bio u stanju da prikupi dovoljno snage za uspostavljanje novog fronta na donjem toku Some. Ispred našeg mostobrana kod Amijena izgleda da je bila jedna francuska kolonijalna divizija i neke britanske snage, a ispred mostobrana kod Abevila jedna britanska divizija.

Naređenje je bilo da se drže mostobrani. 9. oklopna divizija i 2. motorizovana divizija koju je trebalo smeniti kod Amijena, treba u prvo vreme da ostanu severno od Some kao manevarske rezerve. No, uskoro su bile, što je sasvim pravilno, upotrebljene za odlučujuću bitku na obali La-Manša.

General fon Vitorshajm, komandant 14. oklopnog korpusa, rekao mi je prilikom mog preuzimanja komande da ne računa na neke veće akcije neprijatelja. Jedan sat posle njegovog odlaska javljeno je o žestokim neprijateljskim napadima na oba mostobrana. Na oba mesta bile su angažovane i jake neprijateljske oklopne snage. Ipak su do posle podne odbijena oba neprijateljska napada. Kod Amijena je uništeno više teških francuskih tenkova, a kod Abevila 30 engleskih lakih i srednjih tenkova, gde je lovac tenkova Bringfort sam likvidirao 9 neprijateljskih tenkova. On je bio prvi običan vojnik koji je, na moj predlog, dobio Viteški krst.

Međutim, po mom mišljenju, ovi napadi su jasno pokazali da se neprijatelj još nuda da će napadima preko donjeg toka Some uspeti da rastereti svoje severno krilo, kome preti okruženje, ili pokušava da bar na donjem toku Some obrazuje novi front. Za nas se ovde postavljalo isto pitanje koje sam ranije dodirnuo prilikom Hitlerovog naređenja 12. armiji. Zar treba, kao i tamo, i na donjem toku Some biti u defanzivi ili treba pokušati da i dalje zakon aktivnosti bude na našoj strani?

Defanzivno rešenje, koje je očigledno bilo nametnuto 14. oklopnom korpusu, pružilo bi, bez sumnje, neprijatelju šansu da na donjem toku Some ponovo obrazuje čvrst odbrambeni front. A povrh toga i držanje mostobranâ kod Abevila i Amijena bilo bi problematično, ako neprijatelj bude i dalje dovlačio snage. Dve brze divizije, koje su najpre bile raspoređene severno od Some kao rezerva, bile su malo pogodne, što je shvatljivo, za borbu za očuvanje mostobrana. Nisu mogle da budu angažovane u samim mostobranima radi pojačanja odbrane. A za protivnapad u sklopu same odbrane mogle bi se angažovati tek kad bi neprijatelj izvršio jak pritisak na mostobran, razbio divizije koje su se tu nalazile, a zatim izvršio prelaz preko Some.

Jedino pravilan zaključak, koji sam često iznosio pretpostavljenom nam komandantu 4. armije, bio je da se sa obe brze divizije (odnosno kad ove odu, sa pešadijskim divizijama koje budu došle na njihova mesta) iznenada pređe Soma između dva mostobrana, te da se s bokova poduhvate i tuku neprijateljske snage koje navaljuju na mostobrane. Moja je zamisao, dakle, bila da korpus južno, tj. s one strane Some vodi manevarsku borbu sve dok ne bude završena bitka u severnoj Belgiji i dok nemačko severno krilo ne bude moglo da zaokrene i angažuje se preko donjeg toka Some. Trebalo je težiti cilju da donji tok Some bude

slobodan za dalja dejstva nemačkog severnog krila, tj. da se spreći neprijatelj da obrazuje neprekidan front na Somi. Svakako, bilo je neosporno da bi korpus pri takvom načinu vođenja operacija, sve dok bi jedini on vodio borbe južno od Some, mogao zapasti i u tešku situaciju. Trebalo je ipak preuzeti ovaj rizik ako su se hteli u interesu daljeg vođenja celokupnih operacija izbeći napadne borbe protiv neprijateljskog fronta koji je u međuvremenu utvrđen na Somi, što svakako ne bi bilo lako.

Na žalost, komandant 4. armije nije uzimao u obzir naše više puta ponavljane predloge u tom smislu. On nije dve divizije druge linije, koje su bile na raspolaaganju za prelaz preko reke, oslobođio za ovaj zadatak. Nije mi poznato da li je ova njegova rezervisanost bila rezultat njegove sopstvene odluke, ili se zasnivala na uputstvima Vrhovne komande kopnene vojske. Na osnovu svega toga bili smo prinuđeni da u mostobranima vodimo odbrambene borbe. A neprijatelj je pri tom mogao na Somi između mostobranâ da uspostavi neprekidan odbrambeni front. U normalnim uslovima poznata je samo odbrana pozadi *same* reke (na njenoj *ovostranoj* obali), odnosno reka se može „držati otvorenom“ držanjem čvrstih mostobrana. U udžbenicima uopšte ne стоји да se borba za odbranu reke može voditi i *ispred* nje manevarskim dejstvom.

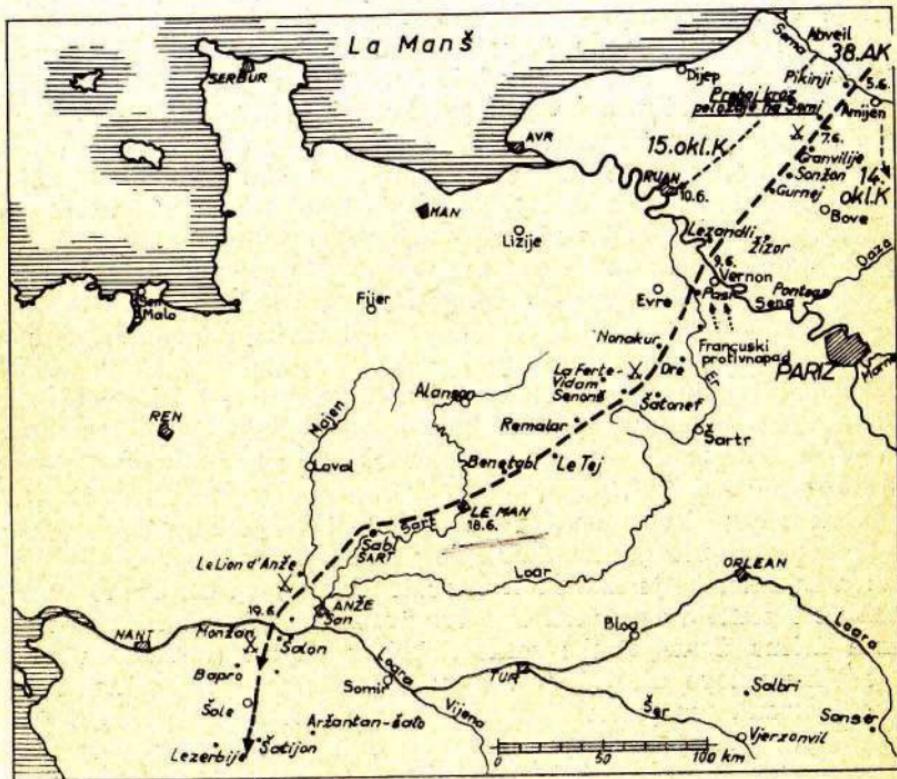
I sledećih dana neprijatelj je nastavio svoje napade na oba mostobrana. Kod Amijena je s vremena na vreme izgledalo da je situacija teška. Ipak sam se uverio prilikom obilaska trupa da je ovde sve u redu. Naročito je 116. pešadijski puk (pod komandom mog starog druga Herlajna iz 3. gardijskog puka, kasnije generala) postigao velike uspehe prilikom ovih odbrambenih dejstava.

Kod Abevila je 29. maja nastupila ozbiljna kriza. Ovde je 57. pešadijska divizija, posle napornih marševa i još bez borbenog iskustva, smenila 2. motorizovanu diviziju. Neprijateljski napad koji je uskoro usledio podržan je jakim britanskim oklopnim snagama i imao je za posledicu mestimične probobe i velike gubitke. Kasnije se ispostavilo da je bilo mnogo i zarobljenih. Odvezao sam se u Abevil i imao priliku da vratim opet na položaj jedan bataljon koji je zbog nekog nesporazuma oko naređenja napustio položaje i kroz grad se kretao unazad. Na kraju je ipak divizija uspela da postane gospodar situacije.

General fon Kluge nam je čak dao odrešene ruke da u slučaju nužde napustimo mostobrane, a odbio je moj ponovni predlog da se sa prispeлом 6. i 27. divizijom pređe Soma sa obe strane Abevila

i da se uklješti neprijatelj koji je tamo vršio napade. Bilo je očigledno da vrhovno rukovodstvo nije htelo da primi nikakav rizik dok se ne završi bitka u severnoj Belgiji i dok ne bude mogućnosti da se preduzme „regularan“ napad na neprijateljski novi front, čije je obrazovanje sada bilo u toku.

Bilo je sasvim jasno da će i neprijatelj iskoristiti vreme da privuče svoje rezerve i uspostavi novi front od završetka Mažinov-

Sk. 5 — Put 38. armijskog korpusa od Some do preko Loare

ljeve linije u rejonu Karinjana do ušća Some. Hitler je svesno ispušto inicijativu iz ruku između Oaze i Meze i time omogućio neprijatelju obrazovanje fronta na Eni. Sad se takođe odustalo i od pokušaja da se zadrži inicijativa južno od Some.

Dok sam u prvoj etapi nemačke ofanzive na zapadu bio uglavnom osuđen na ulogu posmatrača, u drugoj etapi sam ipak doživeo da dođem do punog izražaja kao viši trupni komandant.

Bili su uzaludni svi naši pokušaji da ubedimo vrhovno rukovodstvo da nam dozvoli dejstva preko Some još dok neprijatelj nije uspeo da organizuje neprekidni odbrambeni front iza reke. Ovi prvi dani juna ispunjeni su pripremama za planski napad, koji je 4. armija trebalo da preduzme 5. juna.

Odsek s obe strane Arevila preuzeo je 2. armijski korpus (general grof Brokdorf — Brockdorff). Između njega i 38. korpusa kod Ajia je angažovan 15. oklopni korpus generala Hota. Mostobran kod Amijena, sa 9. divizijom u njemu, preuzeo je 14. oklopni korpus (general fon Vittershajm — Wietersheim), koji je u isto vreme ušao u sastav armije koja je bila levo od njega. Tako je za 38. korpus ostala napadna zona sa obe strane Pikinija, široka nepunih 20 kilometara. U ovoj napadnoj zoni prvi napad je trebalo da otpočnu sudetsko-nemačka 46. pešadijska divizija (general-major fon Haze — Hase) — desno, švapska 27. divizija (general-potpukovnik Bergman — Bergmann) — levo, obe u prvoj liniji. Vestfalsku 6. diviziju (general-major fon Bigeleben — Biegeleben*) zadržala je komanda korpusa najpre u drugoj liniji, da bi je nakon forsiranja reke mogla angažovati za dovršenje proboga kroz borbene poretku prednjih divizija.

Dok se na sopstvenoj severnoj obali blagotalasasto pobrđe postepeno spušтало prema Somi, bez šuma, pa prema tome, i bez uslova za neko bolje maskiranje, obale, južno od reke strmo su se uzdizale i pružale neprijatelju dobar pregled naših polaznih rejonâ. Sama dolina Some, široka samo nekoliko stotina metara, pružala je odlične uslove za prikrivanje prednjih linija i na jednoj i na drugoj strani, jer je na obema obalama reke raslo mnogobrojno drveće. Na južnoj obali, još u samoj dolini reke, nalazilo se više sela, naročito Breji, Aji, Pikinji i Drej, koje je neprijatelj očigledno zaposeo znatnim snagama. Kao i većina francuskih sela, i ova su imala masivne kuće i zidove, te su branioċu nudila odlične tačke oslonca. Takođe je i pobrđe, koje je nastajalo odmah od južne obale i prostiralo se duboko u neprijateljsku odbrambenu zonu

*) Od ova tri oprobana komandanta divizije general fon Haze je bio pogubljen posle 20. 7. 1944. godine, general Bergman je poginuo na istoku, general fon Bigeleben je umro za vreme rata.

obilovalo selima kao i većim šumama, zbog čega je neprijatelj imao dobre oslonce, odnosno uslove za maskiranje njegove artiljerije.

Prema korpusu, na njegovom odseku, bile su sada dve francuske divizije, jedna crnačka kolonijalna divizija i 13. (alzaška) pešadijska divizija. Prema rezultatima izviđanja moralo se računati da neprijateljska artiljerija nije brojčano ispod naše, nego je možda i brojnija. Na osnovu opisanog karaktera zemljišta i odnosa snaga, smatrao sam da se najsigurniji uspeh može očekivati ako se primeni iznenađenje. Zato je komanda korpusa naredila da naša artiljerija ne otvara vatru do samog početka napada. Izostavljena je i vatrena priprema. Tek sa početkom napada trebalo je da bude otvorena najjača vatra na uzvišenja neposredno uz južnu obalu i na sela koja su se prostirala u samoj rečnoj dolini, da bi se onemogućilo svako dejstvo sa tih tačaka na prelaz preko reke.

Pešadija obe divizije privučena je u noći pred napad u šumarke na ovostranoj obali, spremna za prelaz sa gumenim čamcima, splavnim džakovima i brvnima. Trebalо je preći reku iznenada u prvo svitanje, zaobilazeći sela.

Zahvaljujući tome što je neprijatelj bio iznenađen prelaz u svitanje 5. juna uspeo je na čitavom frontu. No, odmah je oživeo neprijateljski otpor na strmim obalskim uzvišenjima i u selima koja su se nalazila uz samu reku.

Neprijatelj se hrabro borio. Crnci sa njima svojstvenom ostrvljenošću i preziranjem života, Alzašani vrlo žilavo, kako se nije moglo drukčije ni očekivati od tog alemanskog plemena, koje je za vreme prvog svetskog rata dalo toliko dobrih vojnika nemačkoj strani. Zaista je bilo tragično što smo se sada sa ovim nemačkim mladićima morali da sretнемo kao neprijatelji. Kad sam razgovarao sa zarobljenicima mnogi su mi pričali, ne bez ponosa, da je njihov otac služio u nemačkoj armiji, gardi ili u carskoj mornarici. Tada sam se setio mnogih alzaških regruta koji su prošli kroz moju obuku u 3. gardijskom puku i koji su u ogromnoj većini bili odlični vojnici. Tako sam se setio i mog tadašnjeg ocenjivača odstojanja kaplara Dešanga.

Pratio sam početak napada sa komandnog mesta korpusa u jednoj šumici, relativno blizu fronta. Čim sam zapazio da je prelaz preko reke svuda uspeo, krenuo sam svojim kolima napred. Počela je borba za ovladavanje dominirajućim obalskim uzvišenjima i za priobalna sela, kojih se trebalo domoci sa njihove suprotne strane. Padala je u oči relativno slaba aktivnost neprijateljske artiljerije,

što uopšte nije odgovaralo broju baterija koje je registrovalo naše izviđanje. Očito je francuska artiljerija još isuviše živila na iskuštvima iz pozicijskog ratovanja. Njena vatra nije bila dovoljno elastična, teško su se ostvarivale jake koncentracije vatre, a u svakom slučaju bez dovoljno brzine, koja je potrebna pri manevarskom ratovanju. Oni nisu ni približno kao mi razvili službu isturenih osmatrača, niti je njihova artiljerija imala organe koji bi bili slični našim osmatračkim odeljenjima. I na ovom primeru se vidi kako je pobedilac izgleda isuviše dugo počivao na svojim lovorkama. No, mi smo bili prijatno iznenađeni da učinak neprijateljske artiljerije nije bio ni približno isti kao u uslovima pozicijskog ratovanja u prvom svetskom ratu.

Prolaz dolinom Some, odvijao se donekle neobično, jer je tek izgrađeni pomoćni most još uvek bio pod neprijateljskom vatrom iz sela Breji. Ipak sam srećno prispeo u 63. pešadijski puk 27. divizije, koji je pod komandom svog izvrsnog komandanta pukovnika Grajnera upravo zauzeo obalska uzvišenja, iako sa znatnim gubicima. Za divljenje je bilo držanje ranjenika, koji su ležali zaklonjeni u mrtvim uslovima obalskih uzvišenja i čekali da budu transportovani, što za sada još nije bilo moguće. Opet sam pošao natrag preko Some i preko jednog drugog prelaza otiašao kod 40. pešadijskog puka iste divizije. Ovaj puk je bio angažovan na levom krilu korpusa. Puk je privremeno zaustavljen i zaledao ispred šume kod Nejia, koja je zauzimala najveći deo napadne zone susednog 14. oklopног korpusa, još bila u neprijateljskim rukama. Na žalost i ovde su gubici bili znatni, jer je puk dobio neprijateljsku vatu s leđa iz mesta Aji, koje je neprijatelj još držao. Ipak je bila zauzeta nadvišujuća ivica, koja je dominirala rečnom dolinom.

I kod desno angažovane 46. pešadijske divizije prelaz je uspeo i obalska uzvišenja su bila u našim rukama. Tako smo mogli biti potpuno zadovoljni rezultatima prvog dana napada, iako su se borbe za priobalska sela produžile do u noć.

Od susednog korpusa smo saznali da je 15. oklopni korpus takođe prešao reku. Istina, njegovo dalje nastupanje neprijatelj je za duže vreme onemogućio, jer je žilavo branio veće mesto Aren. Time je zatvarao put neophodan za motorna vozila.

Kod levog suseda, 14. oklopног korpusa, koji je posle vatrene pripreme prešao u napad iz mostobrana kod Amijena, izgleda da je napad tenkova bio znatno zaustavljen neprijateljskim minskim poljima. Kasnije je ovaj korpus dobio drugi pravac napada, prema jugu, tako da je naše dalje nastupanje bilo bez dodira s njim.

Napadom od 5. juna ipak je bilo zadobijeno toliko zemljишnog prostora iza obalskih uzvišenja, južno od Some, da je bilo moguće sledeće noći prebaciti preko reke prve baterije. No, nije bilo jasno da li će neprijatelj smatrati da je već potučen ili će se u dubini svojih odbrambenih zona i dalje žilavo braniti. U takvim situacijama obično izostaju izveštaji koji bi mogli da razjasne ovo presudno pitanje. Veo neizvesnosti, koja je u ratu jedino postojana, obavijao je situaciju i neprijateljeve namere. Neoprezno istraživanje može imati teške posledice. S druge strane propuštena prička za samo nekoliko časova može neprijatelju pružiti mogućnost da se ponovo organizuje za odbranu, te će ga trebati opet savladivati uz velike gubitke.

Viši trupni komandant koji hoće da pričeka u jednoj ovakvoj situaciji, dok se ona ne razjasni na osnovu prispelih podataka, teško da će se dočepati krajčika Beloninog*) skuta. Propustiće čas sreće. Zbog toga sam već u rano jutro 6. juna bio na istaknutom komandnom mestu 46. divizije, na južnoj obali Some. Očigledno, naši još nisu bili duhovno potpuno bodri zbog izdržanog napora prethodnog dana. Ukazao sam na nužnost da se odmah nastupa, jer divizija očito nije imala neposrednog dodira sa neprijateljem. Potom sam se odvezao dalje i naredio da delovi 42. puka iste divizije, koji nisu imali nikakvih naređenja, iako se ispred njih čula borba, krenu napred. Zatim sam se našao i kod puka na krajnjem desnom krilu korpusa. Puk je bio spreman za nastupanje, ali je nameravao da sačeka učinak artiljerijske vatre po selu Koazi, koje se nalazilo ispred borbenog poretka puka, i po obližnjim uzvišenjima i ivicama šuma. Nije bilo nikakvih podataka pribavljenih izviđanjem neprijatelja. Pošto sam imao utisak da neprijatelja nema ni u selu, ni na uzvišenjima, ni na ivicama šuma naredio sam komandantu da širokim frontom odmah krene s pukom napred, ali u sasvim raščlanjenom poretku. Ako se neprijatelj stvarno još nalazio pred samim frontom, sada će se sâm otkriti, a artiljerija, koja je bila u pripravnosti, biće u stanju da ga prikuje za zemlju. Načinom nastupanja kako sam ja naredio puk nije bio izložen opasnosti da pretrpi veće gubitke. Pošto je komandant očito sumnjaо u moju procenu situacije, pošao sam napred svojim oklopnim vozilom. Dospeli smo do ulaza u selo Koazi i ustanovili da je ulaz bio zatvoren barikadom, ali na barijadi nije bilo nikoga. Iz sela su se čuli pojedinačni pucnji, očito

*) Belona, boginja rata iz antičke mitologije. — Prim. prev.

od zaostalih vojnika. Posle kraćeg osmatranja povezli smo se u selo, koje je stvarno neprijatelj napustio, a isto tako i okolna uzvišenja i ivice šuma. Sa ovakvim rezultatom izviđanja vratio sam se u puk, koji je u međuvremenu već pošao napred, i preporučio im da ubuduće treba sami da se staraju za izviđanje. General, komandant korpusa, svakako nije tu zato da vrši trupno izviđanje. Činilo mi se da je u dатој situaciji bio nužan takav draštičan primer, utoliko pre što me trupa još nije poznavala i što sam uveren da je inicijativa komandanta preduslov za svako uspešno gonjenje. Naročito me radovalo oduševljenje mog ordonans oficira poručnika Švertnera i mog mladog šofera narednika Nagela, koji su se odlično pokazali prilikom ove iznenadne izviđačke akcije.

Posle podne sam bio kod dva puka 27. divizije, koja su napadala selo Sezmon. Upao sam prilično neočekivano u prednju liniju, kod jednog komandira čete. Pošto me je obavestio o situaciji, smatrao je da i on treba da iskoristi prisustvo jednog tako visokog pretpostavljenog starešine. Morao sam dakle, ležeći potrbuške, da razvijem svoju veliku radnu kartu i da ga podrobno obavestim o opštoj situaciji, ukoliko sam i sâm imao podataka. Tek pošto sam utolio njegovu žđ za novostima, mogao sam se vratiti natrag, uvezši sobom jednog ranjenika, koji se isto tako žarko interesovao za opštu situaciju, koju sam morao da mu iznesem. Srećom, put za povratak bio je kratak, jer se komandno mesto korpusa prenestilo unapred u jednu šumicu blizu fronta.

7. juna angažovana je na desnom krilu korpusa 6. pešadijska divizija, koja je već dan ranije bila privučena na južnu obalu Some. Hrabri Vestfalci, koji su uvek bili dobri vojnici, pokazali su neodoljivu želju da idu napred, što je izazvalo divljenje. Kad sam u toku prepodneva otiašao napred kod te divizije, video sam da je već zauzet odsek kod Poa. Ovaj odsek ima jedan dosta strm usek, koji je nudio neprijatelju dobar oslonac. Gradić Poa je, dakle, pao u naše ruke, a jedan puk divizije zauzeo je kratkim napadom i selo koje se nalazilo s one strane useka. Istina, Poa i put koji je vodio u ovo mesto još uvek su bili pod vrlo neprijatnom vatrom neprijateljske dalekometne artiljerije. Ipak smo se svi nasmejali kad smo videli kako šofer kamiona natovarenog municijom, a koji se nalazio na putu koji je bio obasian vatrom, traži zaklon baš ispod svojih kola.

Posle podne opet sam bio kod jednog puka 46. divizije, koji je još bio zadržan ispred jednog dela položaja u rejonu gradića Poa. I ovde su, ipak, ovi položaji uveče zauzeti, pošto je uspostav-

ljeno nužno sadejstvo sa teškim pešadijskim oružjem i artiljerijom, koga u prvo vreme nije bilo.

Sada je bilo moguće da se 27. divizija, koja je imala najteže borbe, izvuče u drugu liniju, jer je bilo jasno da se gonjenje odvija dovoljno brzo. Na njeno mesto, na levom krilu, došla je 1. konjička divizija, koja je skoro bila dodeljena korpusu.

8. juna je nastavljeno gonjenje, pri čemu su i dalje Vestfalci davali tempo. 46. divizija je izvestila o 100 neprijateljskih tenkova, protiv kojih su poslate „štuke“. Na žalost ništa nije bilo od naređenja diviziji da koristeći napad „štuka“ zarobe ove tenkove. Tenkovi su umakli, iako bi svakako bilo uspeha da se brzo dejstvovalo.

Tok borbi 7. i 8. juna ostavio je na komandu korpusa utisak da potučeni neprijatelj nije više u stanju da na otvorenom polju pruži trajniji otpor. Mogući su samo vremenski i prostorno ograničeni otpori. Verovatno je da će neprijatelj težiti da ostatke svojih snaga spase pozadi Sene. On će verovatno zatim pokušati da opet pruži otpor na donjem toku ove reke — uz angažovanje eventualno još postojećih rezervi. Za korpus je, dakle, pre svega bilo važno da dejstvuje brzo i da što pre forsira Senu, pre no što neprijatelj bude mogao da organizuje odbranu reke. Iako je korpus 8. juna uveče bio još uvek udaljen od Sene oko 70 km, komanda korpusa je ipak izdala naređenje da divizije prve linije svojim motorizovanim delovima još u toku 9. juna ne samo stignu do Sene nego da je i pređu. Glavnina pešadije i artiljerije sa zaprežnom vučom imala je da sledi napred isturene motorizovane prednje odrede usiljenim maršem i da sledećeg dana takođe stignu na Senu. 6. divizija bila je upućena na prelaz kod Lezandlijia (Les Andelys), 46. divizija kod Vernona.

Bio je to izvanredni napor za trupu, koja je već četiri dana vodila borbu i gonila neprijatelja. U ratu ima momenata kada viši komandanti moraju da postavljaju najteže zadatke, ako nisu voljni da propuste povoljnju priliku, što bi imalo za rezultat da trupe moraju uz još višu cenu da se izbore za ono što je bilo propušteno.

U ovom slučaju i operativni obziri tražili su da se deluje brzo. Izgleda da su Francuzi još uvek bili odlučni da brane Pariz. Jake neprijateljske snage su bile stacionirane na položajima za zaštitu Pariza, koji su se protezali daleko severno od grada, od Oaze do Marne. Ako nam podje za rukom da Senu brzo pređemo niže Pariza, odbrana pomenutih položaja bila bi time kompromitovana. Snagama koje su angažovane za ovu odbranu preostalo bi samo

da se brzo povuku iz rejona Pariza, ako bi želele da izbegnu opasnost da budu odsečene.

Tako je situacija korpusa zahtevala da se trupama postave najteži zahtevi. Situacija je zahtevala od komandanata svih ran-gova najveću inicijativu i brzo delovanje. Ovako povoljna situa-cija morala je biti iskorišćena.

I sâm sam 9. juna bio od ranog jutra do kasno uveče stalno u pokretu, da bi kod obe divizije prve linije osigurao postizanje postavljenog cilja. Mogao sam sa zadovoljstvom da konstatujem da su naši pešaci, i pored minulih napora rado davali sve od sebe, da bi se dostigao cilj — Sena.

Prirodno da ipak nije išlo sve tako glatko. Kod 6. divizije proteklo je sve dobro. U rano jutro imao sam sastanak sa oba komandanta divizije, a potom sam pošao u 46. diviziju. Kad sam, zatim, oko podne stigao na mesto prelaza 6. divizije kod Lezand-lita, ustanovio sam da su prednji odredi već stigli na Senu. Štab divizije, koji je takođe bio tu, vršio je pripreme za prelaz, koji je određen za poslepodne. Na žalost, neprijatelj je već porušio most kad je prednji odred stigao do mesta prelaza. Živopisna varošica Lezandli, koja se nalazila na visokoj stenovitoj obali Sene, gorela je od bombardovanja „štukâ“. U dатој situaciji mi nismo želeli ovo bombardovanje, jer je ono moglo da znači da će stići naše trupe.

Kod 46. divizije je ipak bilo izvesnih teškoća. Prvo, divizija je krenula tri sata kasnije nego što se očekivalo. Kad sam, zatim posle obilaska 6. divizije opet došao kod 46. divizije, ona je bila izgubila svaku vezu sa svojim prednjim odredom, koji svakako još nije izbio na Senu, kao što je to bio slučaj kod 6. divizije. Nije mi ništa preostalo nego da, pre nego što sam opet krenuo u 6. diviziju, stavim u zadatak komandantu 46. divizije da me predveće potraži kod njegovog mesta prelaza u rejonu Vernon-a. A u svakom slučaju bar da povede i svoj izgubljeni prednji odred.

Kad sam došao u Lezandli ustanovio sam da se Sena prelazi već na tri mesta, uz samo slabo ometanje od strane neprijatelja. Pešadija i divizijska artiljerija sa zaprežnom vučom učinili su sve da toga dana blagovremeno izbjiju na Senu.

Kad sam zatim oko 7 časova uveče stigao u Vernon, zaista sam zatekao komandanta 46. divizije sa njegovim prednjim odredom. Na žalost neprijatelj je i ovde imao vremena da poruši most. Pošto je sa južne obale ka Vernonu tukla prilično žestoka mitra-

ljeska vatra, naredio sam da prednji odred pređe reku po noći, pod zaštitom mraka.

Nisam mogao da prilikom ovog brzog gonjenja neprijatelja upotrebim 1. konjičku diviziju kako bih ja želeo koja je u međuvremenu prispela u sastav korpusa. Ona je bila još daleko pozadi, a armija ju je meni potčinila sa izričitim nalogom da je angažujem na Oazi za obezbeđenje levog armijskog boka protiv neprijateljskih snaga u rejonu Pariza. Ona je, pored ostalog, izvestila da je, nalazeći se još daleko pozadi mojih prednjih divizija, napadnuta od jakih neprijateljskih oklopnih snaga. Očito su to bili tenkovi koji su pre izmakli 46. diviziji, a sada još vršljaju duboko po našem boku.

Kada sam posle kratke noći 10. juna rano opet prispeo u Vernon, 46. divizija je takođe prebacila svoje prve delove preko reke. Tako je 38. armijski korpus prvi kročio nogom na južnu obalu Sene. Trupe su stvarno mogle da se ponose uspešno izvršenim *gonjenjem*. Ja sam bio zadovoljan što je korpus svojim brzim dejstvima izbegao eventualne teške borbe za prelazak preko Sene.

Međutim, situacija kod korpusa nije bila sasvim jednostavna. On je bio usamljen na južnoj obali Sene. 15. korpus, koji je nastupao desno od njega, izbio je na Senu kod Ruana tek 10. juna, dakle dan kasnije i zaokrenuo prema Avru. 2. armijski korpus, koji je išao za njim, bio je još daleko od Sene. Na levom boku bio je Pariz, veliki znak pitanja, jer se nije znalo kolike su tamošnje neprijateljske snage. Pored toga, 38. armijskom korpusu bila su potrebna još dva dana za prebacivanje celokupnih njegovih snaga preko Sene. Oba slaba pontonska mosta kod Lezandria i Vernona bili su ciljevi stalno ponavljanih napada engleske avijacije, koja je i uspela da za kratko vreme onesposobi most kod Vernona. Ako neprijateljsko rukovodstvo još raspolaže bilo kakvim rezervama na ovom krilu, ako se trgne i preduzme inicijativu, cilj napada bio bi svakako 38. armijski korpus, koji je bio izolovan na južnoj obali reke.

Komandant 4. armije general-pukovnik fon Kluge saopštio mi je početkom ofanzive da je armija dobila od Vrhovne komande kopnene vojske naređenje „da se ostvare mostobrani južno od Sene“. Najviše vojno rukovodstvo, što se potpuno slagalo i sa mojim mišljenjem, u ovoj drugoj fazi rata u Francuskoj nije tražilo rešenje u dejstvu severnog krila koje bi isto kao i u Šlifenvom planu zаломило zapadno od Pariza. Ono ga je tražilo i to sa velikim uspehom, u udaru maskiranih oklopnih snaga istočno od

Pariza prema jugu. I pored toga, gore pomenuti 4. armiji postavljeni cilj izgledao je znatno skučen. Čak i kad bi se rešenje tražilo udarom istočno od Pariza, dakle iako bi možda proboji grupe armija C kroz Mažinovljevu liniju, kao i nastupanje grupe armija B preko donjeg toka reke Some, bili samo pomoćne akcije, ipak je bilo nužno da mi na krajnjem krilu zadržimo inicijativu. Grupa armija A je otpočela svoj napad preko Ene tek 9. juna. Još se nije mogla sagledati da li će njen udar stvarno postići željeni odlučujući uspeh. Osim toga, nije bilo isključeno da će neprijatelj, pamteći dobro Šlifenov plan, imati na umu opasnost od jednog velikog obuhvata preko donjeg toka Sene i da će preduzeti protivmere. Bilo je, dakle, utoliko važnije da zadržimo inicijativu i na našem desnom krilu i da neprijatelju ne damo vremena da se ovde spremi bilo za odbranu bilo za protivnapad. Ako je, kako ja mislim, operativni zadatak 4. armije trebalo da bude neodložno produženje napadnih dejstava južno od Sene, onda mi je izgledalo da nije preporučljivo da 38. korpus čeka u nekom mostobranu, dok neprijatelj, možda, ne pripremi i baci protiv njega nadmoćne snage.

Tražio sam, dakle, od armije dozvolu da pođem u napad prema jugu, čim korpusna artiljerija pređe reku, umesto da, kao što je naređeno, držim mostobran, koji je moj korpus u međuvremenu proširio sve do reke Er. Za svaki slučaj prebačena je na južnu obalu reke i 27. divizija. Dalje, 11. juna sam tražio dozvolu da na Oazi zaostalu 1. konjičku diviziju, koja je ovoga dana postigla lep uspeh u borbi protiv već pomenutih neprijateljskih tenkova, takođe privučem na južnu obalu Sene. U dатој situaciji izgledalo mi je razumljivo da naša jedina konjička divizija treba da bude na čelu jedinicā koje vrše gonjenje. Nameravao sam da je angažujem ispred korpusa, i to tako da što pre preseče puteve i železničke pruge koje od jugoistoka vode u Pariz.

Na žalost, moji su predlozi odbijeni. Odgovoren mi je da armija mora da pričeka dok ne dobije uputstva za dalje nastupanje. 1. konjička divizija mi je kasnije oduzeta i pridata 1. armijskom korpusu, koji se kretao u drugoj liniji, da bi bila i dalje upotrebljena, za svaki slučaj, severno od Sene za obezbeđenje boka na Oazi. Tako ova divna divizija, na moje veliko ogorčenje, nije mogla da bude upotrebljena onako, kako je najbolje odgovaralo njenoj nameni.

11. juna uveče iskrsla su dva događaja koja su, po mom mišljenju, dokazivala ispravnost našeg shvatanja. 58. pešadijski puk 6. divizije oborio je jednog neprijateljskog avijatičara, kod koga

je nađena zapovest iz koje se videlo da je neprijatelj naredio dalje pokrete radi dubljeg povlačenja. Dakle, trebalo ga je pratiti u stopu i biti mu za petama. A 46. divizija je izvestila da ju je napao veliki broj neprijateljskih tenkova i da je napad još u toku. Ovo je bio dokaz da se zbog našeg prisustva južno od Sene neprijatelj osećao vrlo nelagodno. Dalje naše čekanje nikako nije moglo pojačati tu njegovu neprijatnost, nego samo umanjiti.

12. juna ujutro javila je 46. divizija, koja je, iako imala prilične gubitke, odbila sinočni napad, da se neprijatelj ponovo priprema za napad ispred njenog fronta (javili su da neprijatelj raspolaze sa 110 tenkova) i molila je hitnu pomoć. Odlučio sam da na svoju ruku pređem u napad sa sve tri divizije. Tek što sam izdao naređenje, iznenada se pojавio komandant armije. Iako se slagao sa mojim gledištem, smatrao je da se mora još pričekati, zbog toga što Vrhovna komanda kopnene vojske još nije postavila novi operativni cilj. On se očito bojao da dopusti mom korpusu da usamljen krene u napad. Zbog toga je izdao striktno naređenje da napad ne sme preći liniju Evre — Pasi. Ovo naređenje je za svaku sigurnost bilo ponovljeno u armijskoj zapovesti, koja je izdata to veče.

Napad levo angažovane 27. divizije odvijao se dobro, dok je 46. divizija javila da još nije u stanju da krene: nema dovoljno artiljerije na južnoj obali, kao ni municije, ni ostalih potreba. Ipak je ova divizija odbila tenkovski napad (istina, bilo je samo 50 do 60 neprijateljskih tenkova).

Sledeći dani pružali su nam opet sliku jednog gonjenja. 13. juna je i 2. armijski korpus prešao Senu desno od nas. Toga dana bili smo smešteni u jednom malom dvorcu, koji je pripadao poznatoj spisateljki Kolet d'Arvil (Collette d'Arville). Na žalost, ona je bila odsutna. Prenočio sam u gospodinoj sobi, koja je, služeći istovremeno i kao salon, bila nameštena izvanredno elegantno i, što je svakako nasleđe galantnijih vremena, imala je zaseban ulaz iz parka. Bazen za kupanje u parku dobro nam je došao.

14. juna posetio nas je vrhovni komandant kopnene vojske. Izvestio sam ga o dosadašnjim uspesima korpusa, što je on primio k znanju, ne odavši ni jednom reći nešto o svojim daljim namerama.

15. juna general-pukovnik fon Kluge mi je saopštio da je armija sada dobila zadatak da napreduje do grada Le Mana, što je bio njen novi cilj. Cilj se mora po svaku cenu postići, ne oba-

zirući se na dejstva suseda. To nam nije izgledalo kao neka velika novost.

16. juna divizije korpusa su na liniji Ferte — Vidam — Senonš — Šatonef opet naišle na organizovani otpor. To su bili delovi 1., 2. i 3. mehanizovane divizije koje su se borile u Flandriji, izvukle se preko Denkerka i ponovo se iskrcale u Brestu. Osim toga, pojavili su se i delovi dveju spahijskih*) brigada, kao i jedne marokanske divizije. Do večeri neprijateljski otpor je bio slomljen. I ovde su trupe 6. divizije ostavile na mene odličan utisak kad sam ih posetio prilikom obilaska svih divizija.

Naveče smo dobili armijsku zapovest kojom nam je određen pravac Man — Anže na Loari. 1. armijski korpus, koji se sada uvodi u borbu, dobio je zadatak da dejstvuje levo od nas i njemu se prepotčinjavala 46. divizija. 15. oklopni korpus, osim jedne divizije čiji je zadatak bio da zauzme Šerbur, dobio je pravac prema donjem toku Loare, sa zadatkom „da tamo uspostavi mostobrane“. Izgledalo je, dakle, da je alfa i omega već tu.

17. juna objavljena je ostavka Renoa i dolazak na vlast starog maršala Petena. Da li će on ponovo organizovati otpor ili su političari imali nameru da prepuste potpisivanje kapitulacije slavom ovečanom vojniku iz prvog svetskog rata?

18. juna prispela je zapovest Hitlera, koja je zahtevala najnemilosrdnije gonjenje, što za nas opet nije značilo ništa novo. Dalje se tražilo brzo posedanje „starih nemačkih područja Tula, Verdena, Nansia“ fabričkih postrojenja Krezo i lukâ Bresta i Šerbura. Izvršili smo usiljeni marš, pri čemu je jedan puk prešao za dan 78 km. Jedan motorizovani prednji odred, pod komandom pukovnika Lindemana (Lindemann), dospeo je do zapadno od Mana. Prenoćio sam u zamku Bontabl, jednoj raskošnoj srednjovekovnoj građevini. Napred se nalazila fasada sa četiri masivne kule, čiji su zidovi bili visoki tri metra, sve zaštićeno jednim velikim jarkom sa pokretnim mostom. Pozadi je bio svečani dvorac, takođe zaštićen sa strane dvema kulama. Bio je to, pored dvoraca na Loari koje ću uskoro videti, najinteresantniji dvorac koji sam dosad imao priliku da vidim u Francuskoj. I unutrašnjost je bila divno uređena, čak se zadesio i deo posluge u zamku. Sopstvenik gospodin de Rošfuko, knez od Dudenje, bio je na žalost pobegao.

*) Francuske konjičke kolonijalne trupe. — Prim. prev.

19. juna rano vazio sam se 50 km a da nisam opazio ni jednog nemačkog vojnika. Išao sam prema prednjem odredu koji je bio pod komandom Lindemana. Prošao sam kroz La Man u koji je moj deda ušao kao pobedilac pre 70 godina i posetio krasnu katedralu. Uz put sam sretao gomile francuskih vojnika, koji su bez oružja maršovali prema istoku, a sreо sam i ceo divizion artiljerije sa svim orudima i vozilima, koji su se predali Lindemanu. Rasulo neprijatelja bilo je očigledno. I pored toga zatekao sam Lindemanov prednji odred kako je zalegao ispred odseka na reci Majeni kod Lion-d'Anžera. Na onostranoj obali nalazili su se neprijateljski mitraljezi koji su držali pod vatrom most, a raspoznavali su se i tenkovi. Lindeman je uzalud pokušavao da sa motorizovanom baterijom 100 mm, jedinom koju je imao, protera neprijatelja, uputio sam se ustranu od mosta, ka prednjoj liniji na samoj reci i ustanovio da očigledno dalje sa strana samog mosta ima malo neprijateljskih vojnika — ako ih uopšte i ima. Preporučio sam jednom komandiru čete, koji je očito čekao na obali da neprijatelj sâm oslobodi most, da dalje nizvodno prepliva reku. Ako želi, mogu i ja rado s njim. Ova ponuda je učinila svoje. Nakon kratkog vremena četa je, svi goli kao od majke rođeni, skočila u reku, preplivala je i bez gubitaka se dokopala onostrane obale. Most, na čijim prilazima su, na žalost, ležali poginuli naši vojnici, bio je zauzet! Ostao sam kod prednjeg odreda dok nije prešao na onostranu obalu i nastavio marš, pa sam se vratio na svoje korpusno komandno mesto. Neprijatelj je ipak sa malim brojem tenkova i mitraljeza zadržao odred na reci Majeni punih 8 časova! Čim sam stigao na svoje komandno mesto, poslao sam svog prvog ordonans oficira poručnika Grafa opet ka Lindemanu sa striktnim naređenjem da prednji odred još u noći mora da pređe Loaru. Graf je stigao u odred baš kad je ovaj izbijao na ovostranu obalu reke, gde se spremao da otpočine. Grafove poruke su ipak učinile da je prelaz izvršen te noći, pri čemu je on sam komandovao gumenim čamcem koji je prvi prešao.

U noći su na komandno mesto prispleli izveštaji iz obe divizije, da su njihovi prednji odredi prešli Loaru. Odmah sam se uputio napred i stigavši tamo bio sam impresioniran veličinom same reke, koja je na zapadnom mestu prelaza kod Ingrada bila široka oko 600 m i imala brzu maticu. Na visokom mostu bila su porušena dva luka. Ovaj porušeni deo mosta trebalo je premostiti jednim pontonskim mostom, pri čemu se visinska razlika od 9 m između pontona i starog mosta morala savladati pomoću jedne kose ram-

pe. Bila je to prilično vratolomna situacija kad sam kasnije sa komandnim kolima prešao preko te rampe. Ipak su sva teška i slična vozila morala da budu prebačena preko reke, što nije bilo ni malo lako kad se uzme u obzir širina reke, njen brzi tok i mnogi sprudovi.

Kod drugog mosnog mesta prelaza, kod Šalona, bilo je jednostavnije, pošto se ovde reka delila na tri rukavca. Mostovi preko dva severna rukavca pali su u naše ruke neoštećeni, tako da je trebalo premostiti samo jedan rukavac od 160 m širine. Ovde sam prisustvovao jednom neobičnom dvoboju. Ovoga jutra francuski vojnici pokazivali su se na onostranoj obali samo nenaoružani. No, u toku popodneva pojavili su se kod oba mesta prelaza teški neprijateljski tenkovi. Naše snage koje su bile isturene preko reke, nisu mogle da ih zadrže, jer još nije postojala nikakva mogućnost da se artiljerijska ili protivavionska (flakovi*) oruđa prebace na onu stranu reke. Na mosnom mestu prelaza kod Šalona bio sam očevidec kako su u isto vreme zauzimali položaje na našoj strani jedan flak 88 mm, a na neprijateljskoj jedan teški tenk i kako su istovremeno otvorili vatru. Na žalost naš flak je odmah bio zbrisana. No, u isto vreme pojavilo se jedno naše lako protivtenkovsko oruđe, koje je srećnim pogotkom baš u jedino slabo mesto na čelu zapalilo neprijateljski tenk od 32 tone.

Uveče sam se smestio u zamku Seran, koji se nalazio u blizini Šalona. Ostroma raskošna građevina koja je, štićena sa strana masivnim kulama, u obliku potkovice okružavala jedan svečani dvorac. Unaokolo se protezao zaštitni jarak. Dvorac je pripadao vojvodi de la Tremuj, princu od Tarenta. To je jedno od prvih imena stare Francuske. Vojvode su ženidbom dobine ovu poslednju titulu oko 1500. godine, kao nasledno pravo Anžujaca u Napulju. Ipak ove vojvode nisu uspele da se dokopaju prestola, koji je pripao Ferdinandu Katoličkom. Jedan od Tremuja, zajedno sa Bajarom, imao je izuzetnu vitešku titulu „Sans peur et sans reproche***). U zamku se krilo, naročito u impozantnoj biblioteci, mnoštvo istorijskih uspomena čak i iz doba kada su njegovi vlasnici bili pristalice Stjarta. Čitavo prizemlje je bilo nepristupačno, jer su ovde, kao i u drugim zamkovima, sklonili nameštaj iz kraljevog dvora u Versaju. Ja sam se sâm nastanio u jednoj sobi na

*) Flak = Fliegerabwehrkanone, protivavionski top (oruđe), koji je bio vrlo efikasan i protiv tenkova. — Prim. prev.

**) Bez mane i straha. — Prim. prev.

gornjem spratu, u kuli. Soba je bila nameštena kao salon za prijem visokih ličnosti, sa raskošnim krevetom koga je natkrivao osam metara visok baldahin. Odmah tu u blizini nalazila se i oblačionica sa zasvođenom stranom u kojoj su bili ugrađeni plakari. Zamak, čija su pročelja bila obložena belim kamenom peščarom, dok su četiri široke kule bile izgrađene od feldspata, bio je smešten u ogromnom parku. Divne stepenice, prekrivene svodom u renesansnom stilu, vodile su u dvorane na prvom spratu. Dvorane su delom bile divno tapetirane, a bilo je i slika i najlepših goblena. Razume se da se poštovalo tuđe vlasništvo i isto je brižljivo čuvano od oštećenja, kao i svuda gde smo stanovali.

Do 22. juna uspeli smo da prebacimo 6. i 27. diviziju na južnu obalu Loare. Prednji odredi doprli su još i nešto dalje. Njima su se predali mnogobrojni francuski vojnici.

23. juna dobili smo vest da je dan pre zaključeno primirje u Kómpienju. Ratu u Francuskoj je došao kraj. U jednoj korpusnoj dnevnoj zapovesti zahvalio sam se potčinjenim divizijama, koje „nisu imale zaštitu tenkova niti su ih motorna vozila prebacivala napred“, za njihovu odanost, hrabrost i postignute uspehe. One su jednom uspešnom napadnom bitkom omogućile gonjenje neprijatelja na daljinu od preko 500 km, te bi ovo gonjenje zaista moglo da se nazove „pobedonosni marš ka Loari“!

„Točak se još jednom okrenuo“. A dug je put bio od Kompienja 1918. do Kompienja 1940. godine. Kuda li će ovaj put da nas povede dalje?

Glava sedma

IZMEĐU DVA POHODA

Vrhovna komanda kopnene vojske priprema delimičnu demobilizaciju. Sednica Rajhstaga u Berlinu. „Šta sada da se radi?“ Bez ratnog plana. Pobeda nad Engleskom pomoću vazdušnog i pomorskog rata? Borbu za Sredozemno more? Invazija britanskih ostrva? Da li je bila izvodljiva operacija „Morski lav“? Razlozi za odustajanje od invazije. Zakasnela odluka i slabi rezultati „bitke nad Engleskom“. Politički stav Hitlera prema Velikoj Britaniji. Još veći rizik rata na dva fronta.

11. novembar 1918. godine, taj crni dan nemačkog poraza, koji je bio obeležen potpisom u onim salonskim kolima maršala Foša u Kompienju, ugasio se na dan kad je Francuska položila oružje. Sada je Francuska morala da potpiše svoju kapitulaciju na istom mjestu i u istim kolima. 22. juna 1940. godine Hitler je postigao vrhunac svoga uspona. Francuska, čija je vojna moć kao neka pretinja lebdela nad Nemačkom, počev od 1918. godine, bila je eliminisana kao neprijatelj nemačke države, isto kao i pre toga francuski istočni sateliti. Velika Britanija je proterana s kopna, premda ni u kom slučaju nije bila konačno i potučena. Istina, na istoku se nalazila sovjetska sila, sada sused Nemačke, koja je uprkos Moskovskog ugovora predstavljala latentnu opasnost za Nemačku. Ipak, teško je bilo pretpostaviti da bi ova sila posle nemačkih pobjeda nad Poljskom i Francuskom u *dogledno vreme* bila agresivna. Ako je Kremlj u ono vreme uopšte razmatrao korišćenje zauzetosti Nemačke na zapadu u svrhu dalje ruske ekspanzije, onda je za jednu takvu akciju prilika očevidno bila propu-

štena. Očigledno, ni u Moskvi nisu očekivali tako brzu i odlučnu pobedu nemačkog Vermahta protiv udruženih vojski zapadnih sila.

Postizanje takvih uspeha nemačkog Vermahta u Poljskoj i Francuskoj svakako nije prouzrokovano time što je, tobože, njegovo rukovodstvo, počevši od onoga prvoga dana u Kompierenju, radilo da dode do ponovnog rata u cilju revanša. Nasuprot svim tvrđenjima neprijateljske propagande, nesumnjivo je da nemački generalstab, trezveno ceneći opasnosti koje bi Nemačkoj pretile u slučaju eventualnog rata, nije u vremenu između 1918. i 1939. godine imao za cilj otpočinjanje jednog napadačkog ili revanšističkog rata, nego samo postizanje sigurnosti Nemačke. No, vojno rukovodstvo je dopustilo da ga Hitler i izigra, pošto je postigao neočekivane političke uspehe. Može se reći da je to vojno rukovodstvo priznalo primat politike, jedne politike s kojom se nije slagalo. Tu politiku je ono moglo da spreči samo nekim državnim udarom — a pitanje je da li je i to bilo moguće.

Uostalom, za sada postignute uspehe nije bio presudan samo obim naoružanja Nemačke, koje je Hitler sprovodio svim sredstvima. Zaista, u pogledu odbrambene nesposobnosti Nemačke koju joj je nametnuo „versajski diktat“, to naoružanje je bilo preduslov za svako uspešno vođenje rata (takođe i u slučaju jednog odbrambenog rata). Ali uopšte nije tačno da je nemački Vermaht u ratu sa zapadnim silama bio u stanju da ma i približno postigne onaku nadmoćnost kao što je to kasnije mogao Sovjetski Savez u pogledu kopnenih snaga, a zapadne sile u pogledu vazduhoplovstva. Što se tiče broja vojnih jedinica, tenkova i artiljerije, zapadne sile su bile potpuno dorasle nemačkim snagama, pa su čak delimično bile i nadmoćnije. U ratu na zapadu odlučujući faktor nije bio *obim naoružanja*, nego bolji kvalitet trupa i bolje rukovođenje na nemačkoj strani. U nemačkom Vermahtu nešto se i naučilo u tom pogledu u razdoblju od prvog svetskog rata, a u isto vreme u Vermahtu su se podsetili i na promenljive zakone ratne vještine.

Nakon zaključenja primirja Vrhovna komanda kopnene vojske najpre je prešla na pripremanje mera za demobilizaciju znatnog broja divizija. U isto vreme preduzete su mere da se neke pešadijske divizije preformiraju u oklopne, odnosno motorizovane divizije.

Komanda 38. armijskog korpusa najpre je prebačena u rejon Sansera, na srednjem toku Loare, da ovde rukovodi preformiranjem nekih od pomenutih divizija. Zamenili smo, dakle, krasni dvorac Seran pun istorijskih uspomena, za jedno manje zdanje

u obliku zamka, koje je za sebe sazidao fabrikant u svetu poznatog Koentroa, na vrhu strmog brežuljka koji je nadvišavao dolinu Loare. Naš novi dom trebalo je, u vidu imitacije, da predstavlja stari utvrđeni zamak, a odlikovao se odsustvom svakog ukusa, kao i sve slične imitacije. Ništa nije pomogla ni kula, koja se uzdizala pored same stambene zgrade i koja je bila sazidana kao imitacija ruševine. Mali topovi, koji su se nalazili na terasi, jedva da su ličili na neke ratne trofeje kao što je njihov sopstvenik, fabrikant likera, svakako očekivao. Jedino je pogled sa vrha brega na široku plodnu dolinu Loare bio zaista divan. Karakteristična za skorojevićku psihologiju sopstvenika bila je jedna slika, koja je bila obešena u njegovoј radnoј sobi. Ona je predstavljala krunisane glave Evrope iz kraja prošlog i početkom ovog stoleća kako sede za okruglim stolom: našeg cara, starog cara Franju Josifa, kraljicu Viktoriju itd. Svi su oni bili tako predstavljeni kao da je liker Koentro manje ili više već omamio njihova čula. Iznad njih se uzdizao, stojeći za stolom, sopstvenik-fabrikant, držeći u ruci čašu Koentroa i dižući je trijumfalno nad društvom koje sedi za okruglim stolom. Naredili smo da se ova banalna tvorevina iznese i to je bilo jedino što smo izmenili u ovom „zamku“.

19. jula svi visoki komandanti Vermahta su pozvani u Berlin na zasedanje Rajhstaga, na kome je Hitler objavio završetak ratnog pohoda na zapadu. Na ovoj sednici Hitler je i odlikovao veći broj viših vojnih komandanata, što im je bio izraz zahvalnosti nacije.

Razmora ovih priznanja i počasti navodila je na zaključak da je Hitler smatrao da je rat, u stvari, dobijen.

Svakako da je nemački narod smatrao da je sasvim razumlivo ukazivanje počasti zaslужnim vojnim licima, ali su te počasti, ipak, bar tako smo osećali mi vojnici kopnene vojske, po svom načinu i po obimu prelazile dopuštenu granicu.

Kad je Hitler pored jednog admirala u čin velikog admirala odmah proizveo i dvanaestinu generala u čin feldmaršala, to je samo moglo da šteti vrednovanju toga ranga, koji je do tada važio u Nemačkoj kao najugledniji. Do tada je (ne uzimajući u obzir neke feldmaršale koje je car Viljem II proizveo u miru) uslov za dostizanje feldmaršalskog dostojanstva bio neki samostalno izvedeni vojni pohod, dobivena bitka ili osvojena tvrđava.

Posle poljskog pohoda, u kome je te uslove ispunio Vrhovni komandant kopnene vojske, kao i oba komandanta grupe armija, Hitler nije našao za shodno da svoju zahvalnost kopnenoj vojsci izrazi unapređenjem ovih ljudi u čin feldmaršala. A sada je odjed-

nom stvorio tuce feldmaršala. Među njima se nalazio, pored vrhovnog komandanta kopnene vojske koji je komandovao u dva veoma uspela pohoda, i načelnik Vrhovne komande Vermahta, koji nije obavljao ni funkciju komandanta niti je bio na položaju načelnika generalštaba. Dakle, među njima je bio i državni sekretar za vazduhoplovstvo, koji, ma kakvi da su bili njegovi organizatorski uspesi, ipak ne bi mogao da se ravna sa jednim vrhovnim komandantom kopnene vojske.

Hitlerov stav se pokazao u pravoj slici u načinu kako je uzdigao vrhovnog komandanta vazduhoplovstva Geringa iznad vrhovnih komandanata kopnene vojske i mornarice, dodeljujući mu čin rajhsmaršala i odlikovanje Velikog gvoždenog krsta, koje je jedino njemu dodeljeno. Kako su stvari štajale, pomenuti način dodeljivanja činova i odlikovanja značio je samo svesno zapostavljanje vrhovnog komandanta kopnene vojske. Ovaj način je isuviše jasno pokazivao Hitlerov stav prema Vrhovnoj komandi kopnene vojske i njegovu ocenu vrednosti te komande.

Na dan zasedanja Rajhstaga doznao sam da je naša komanda korpusa predviđena za jedan nov posao. Prebačeni smo na obalu La-Manša da izvršimo pripreme za invaziju Engleske. Za ovo su nam bile stavljene pod komandu tri pešadijske divizije. Smestili smo se u Le Tukeu, elegantnom morskom kupalištu u blizini Bulonja, gde su i mnogi Englezi imali lepe vile. Dok se štab smestio u jednom velikom, vrlo luksuznom hotelu, ja i moja najbliža okolina uselili smo se u jednu manju vilu, koja je pripadala nekom francuskom brodovlasniku. Sopstvenik je, istina, pobegao, ali je ostala porodica njegovog domara, tako da su oni održavali u redu i čuvali kuću i pokućstvo. Suprotno od onoga što smo docnije imali u Nemačkoj da doživimo, mi se nismo uopšte smatrali kao gospodari koji sa neprijateljskom imovinom mogu da raspolažu po svojoj volji. Strogo se pazilo da se sve kuće koje su zauzele naše trupe čuvaju i održavaju kako treba. Odvoženje celokupnog nameštaja ili odnošenje vrednih predmeta pod vidom „suvenira“ nije bilo uobičajeno kod nemačke vojske. Kada sam jednom projahao pored jedne vile, koju je pre kratkog vremena napustila jedna jedinica i ostavila za sobom prilično veliki nered, naredio sam da sledećeg dana četni starešina dotične čete sa ekipom za čišćenje sve ponovo dovede u red.

Zbog besprekornog ponašanja naših jedinica, naš odnos prema francuskom stanovništvu nije bio ni malo pomućen za ono pola godine, koliko sam još ostao u Francuskoj. Stanovništvo je uvek

pokazivalo izvesnu distancu u odnosu prema nama, i pored sve svoje uljudnosti. Ova distanciranost nam je samo ulivala poštovanje. Uostalom, svaki od nas je, neko manje neko više, bio općijen čarima ove divne zemlje. Šta sve ova zemlja nije nudila u pogledu svedočanstava stare kulture, lepote predela a i svojih čuvenih kulinarskih proizvoda! Koliko i kakve je samo robe bilo u toj bogatoj zemlji! No, mi smo bili znatno ograničeni što se tiče naše kupovne moći. Samo izvestan procenat vojne plate isplaćivan je okupacionim novcem. To je bilo pravilo kojeg se striktno pridržavalо, bar u domenu kopnene vojske. Tako je razumljivo težnja da se kupuje mnogo robe obuzdavana i držana u određenim granicama, a ovo se radilo zbog toga što je to bilo u interesu ugleda nemačkih oružanih snaga. Ipak je bilo dosta sredstava da je čovek tih meseci s vremena na vreme, mogao da trkne na po jedan dan do Pariza i da uživa u čarima toga grada. Naš boravak u primorju pružao nam je i to zadovoljstvo da smo se mogli kupati u moru čak do novembra, što su potpuno koristili moј novi ordonans oficir poručnik Špeht, moј verni šofer Nagel i moј konjušar Runge, a oni su isto tako uživali i u dugom galopiranju duž morske obale. Jedanput smo, prilikom kupanja, izgubili iz vida da je u La-Manšu plima neobično visoka, razlika je u odnosu na oseku i do 8 metara. Ova okolnost, uostalom, vrlo je važna prilikom razmatranja iskrcavanja na englesku obalu, kao i momenta ukrcavanja u lukama koje bi bile korišćene za invaziju. Tako se jednom desilo da je naš na obali ostavljeni Mercedes, dok smo mi plivali daleko od obale, najedanput bio zahvaćen morskim talasima. Uspelo nam je da ga u poslednjem momentu, pomoću tegljača koga smo brzo dobavili, izvučemo iz plime koja je već nakvasila pesak. A Nagel je, opet, jednom zadobio u moru interesantan plen. Daleko na pučini plivao je komandni most nekog potopljenog parobroda. Nagel se popeo na taj most i uskoro je izišao iz kapetanove kabine sa mrežom za stoni tenis, dva reketa i lopticama, te smo time obogatili arsenal naših sportskih rekvizita. Mislim da još niko nije na tako čudan način došao do rekvizita za stoni tenis.

Radost i prijatnosti koje su proizlazile iz lepote ove zemlje i zaslужenog odmora posle dobijenog ratnog pohoda, nisu nikako doveli do toga da jedinice postanu militave i nesposobne za napore, što je mahom sudska svih posadnih trupa. Ovoj prirodnoj tendenciji suprotstavila se nužnost da se naše jedinice obuče za predstojeću invaziju, koja je postavljala sasvim nove zadatke. Jedinice su

svakodnevno izvodile vežbe na obližnjem peskovitom i močvarnom zemljištu, koje se na njega nastavljalo i koje je u mnogome odgovaralo zemljištu koje smo uzeli u obzir za iskrcavanje. Kad su prispela naša sredstva za prebacivanje: preudešeni čamci sa Rajne i Labe, mali ribarski parobrodi i motorni čamci, mogli smo, kad je vreme bilo tiho, da izvodimo vežbe i iz ukrcavanja i iskrcavanja na samom moru, i to zajedno sa mornaricom. Pri tome su pokat-kad pojedini učesnici imali i hladno kupanje, ako je neki čamac nevešto, pristao na obalu. Mladi mornarički zastavnici morali su najpre da nauče izvršenje ovih novih zadataka. Ne bi im se moglo uzeti za zlo što nisu bili naročito oduševljeni da upravljaju nekim čamacem sa Labe, umesto da vrše službu na impozantnoj krstarici ili podmornici. Utoliko pre što nije bilo sasvim lako izaći na kraj sa starim vlasnicima ovih malih trgovačkih brodića, čamaca ili ribarskih brodova, koji su bili tu zajedno sa tim zastavnicima na zapovedničkim mostovima ovih malo čudnih invazionih plovnih objekata. Ipak je bilo oduševljenja u pripremama tih za nas tako neobičnih zadataka i svi smo bili ubedeni da ćemo i njih savladati.

Operacija „Morski lav“

Izgleda da je nužno da ovde uklopim i neke kritičke primedbe na Hitlerov plan iskrcavanja u Englesku, a u svetu razloga koji su doveli do odustajanja od ove namere.

Ako je Hitler zaista verovao da je posle sloma Francuske on rat stvarno već dobio i da samo još preostaje da se učini sve da to uvidi i Velika Britanija, jasno je da se varao. Ledeno odbijanje na koje je u Velikoj Britaniji naišla njegova ponuda za mir — ponuda je bila, svakako, dosta neodređena — jasno je pokazivalo da i britanska vlada i britanska nacija drukčije gledaju na situaciju.

Hitler i njegova Vrhovna komanda Vermahta našli su se dakle pred pitanjem:

„Šta sada da se radi?“

Ovo pitanje, u većini slučajeva, neizbežno iskršava pred državnikе i vojskovođe kada nastane sasvim nova situacija zbog vojničkih neuspeha u toku rata ili neočekivanih političkih promena, na primer, ulazak drugih sila u rat na neprijateljskoj strani. Tada pod datim okolnostima ne preostaje ništa drugo nego da se temeljito izmeni „ratni plan“.

U takvim slučajevima možda se može prigovoriti dotičnom rukovodstvu da je precenilo snage svoje sopstvene države, a potcenilo snage neprijatelja, da je pogrešno procenilo političku situaciju.

Međutim, ako neko državno i vojno rukovodstvo mora da postavi pitanje „šta da se radi?“, pošto su vojne operacije pobedno završene protiv jednog neprijatelja — u ovom konkretnom slučaju možda čak i preko svakog očekivanja — a drugi neprijatelj je za to vreme takođe bio tučen i odbačen na njegovo ostrvo onda se svako mora pitati da li je na nemačkoj strani uopšte postojaо nekakav „ratni plan“.

Tačno je da se ni jedan rat ne odvija po nekom čvrstom programu, po izvesnom ratnom planu koji je prema svojim željama i potrebama pripremila jedna ratujuća strana. No, kad je Hitler u septembru 1939. godine jednom preuzeo rizik rata protiv Francuske i Engleske, onda je pre toga morao i da razmisli kako da svede konačne račune s njima kad za to dode vreme. Očito je da najviše nemačko rukovodstvo nije imalo „ratnog plana“ ni pre a ni za vreme ofanzive u Francuskoj, niti je znalo šta da uradi posle željene vojničke pobeđe, odnosno kako dalje da nastavi rat. Hitler se nadao da će Velika Britanija popustiti. Njegovi vojni savetnici, pak, očito su verovali da moraju da čekaju na „odluke Firera“.

Ovaj primer eklatantno pokazuje kuda je morala da odvede jedna necelishodna organizacija najvišeg vojnog rukovodstva, kao što je to bio slučaj kod nas, kad je Hitler preuzeo vrhovnu komandu nad Vermahtom, a da u isto vreme nije ustanovljen položaj načelnika generalštaba Rajha koji bi bio odgovoran za opšte rukovođenje ratom.

U stvari, nije bilo nikakve vojne instance koja bi, egzistirajući uporedo sa šefom države nadležnim za političko rukovođenje, bilo ovlašćeno i odgovorno za opšte rukovođenje ratom.

Vrhovnu komandu Vermahta Hitler je unapred srozaо na stepen jednog vojnog sekretarijata. Njegov načelnik Vermahta Kajtel nije uopšte bio sposoban da mu bude neki savetnik o pitanjima strategije.

Vrhovnim komandantima pojedinih vidova oružane sile Hitler je praktično onemogućio svaki uticaj na opšte rukovođenje ratom. Oni su mu, svakako, i mogli s vremena na vreme iznositi svoja gledišta o pitanjima vođenja rata, ali Hitler je ipak na kraju odlučivao sam, na osnovu sopstvenog rasuđivanja.

On je sebi prisvajao pravo inicijative u svim slučajevima, tako da mi nije poznat ni jedan slučaj, osim u slučaju Norveške gde je inicijativu svakako dao veliki admirал Reder (Raeder) gde bi neka važna odluka o opštem rukovođenju ratom mogla biti pripisana vrhovnoj komandi jednog od tri vida oružane sile.

Pošto niko nije bio nadležan da dâ konture jednom „ratnom planu“, a očito ponajmanje Vrhovna komanda Vermahta, praktično je ispalо da je svako čekao na „Firerovu intuiciju“. Jedni su to radili, kao Kajtel i Gering, obožavajući ga kao neki vernici, drugi, kao Brauhić i Reder, padajući u rezignaciju. U tom pogledu ništa nije pomoglo ni to što je svakako unutar vrhovnih komandi sva tri vida oružane sile bilo i razmišljanja o tome kako voditi rat na dužu stazu. Tako je veliki admiral Reder još u zimu 1939/1940. godine organizovao studiju unutar rukovodećeg kadra u mornarici o tehničkim mogućnostima i zahtevima jednog iskrcavanja u Englesku. Međutim, nije bilo nikakve vojne instance, nijedne ličnosti koju bi u smislu delatnosti jednog istinskog načelnika generalštaba Hitler tretirao ne samo kao eksperta ili praktičnog izvođača nego kao savetnika koji je kompetentan za opšte vojno rukovođenje ratom.

U pomenutom slučaju takva organizacija najvišeg vojnog rukovodstva dovela je do toga da je baš onda kad je vojni pohod na zapad našeg kontinenta bio završen sa uspehom, iskrslо pitanje koje smo već naveli:

„Šta sad da se radi?“

Zajedno sa ovim pitanjem nemačko najviše vojno rukovodstvo suočilo se sa još dve činjenice:

1. jedna još nepotučena Velika Britanija, koja očito nije bila sklona nekom sporazumevanju;

2. da je Nemačka bila pod latentnom pretnjom mešanja u rat Sovjetskog Saveza, koji je sad postao njen neposredni sused, mešanja koje je moglo uslediti ranije ili kasnije. To je činjenica bez obzira što se Kremlj tada tako miroljubivo odnosio prema Nemačkoj. To je opasnost koju je Hitler još u novembru 1939. godine nagovestio, kada je podcrtavao nužnost da se na zapadu neodložno postigne konačno rešenje.

Kad se uzmu u obzir obe gore pomenute činjenice, onda je jasno da je za Nemačku u prvom redu najvažnije da sa Velikom Britanijom svede račun što je moguće brže. Samo ako bi to uspelo mogli bismo smatrati da je Staljin konačno propustio šansu da

iskoristi razdor među evropskim narodima za nastavljanje svoje ekspanzionističke politike.

Ako se ne uspe u pronaalaženju nekog puta za sporazumevanje, onda Nemačka mora pokušati da se pomoću ratnih sredstava što pre oslobodi za sada svog poslednjeg neprijatelja — Engleske.

Tragika onog kratkog vremenskog perioda, u kome je odlučena sudbina Evrope za duže vreme, jeste u tome da ni jedna od dve protivničke strane nije ozbiljno potražila put za sporazum na jednoj razumnoj osnovi.

Sigurno je da je Hitler više voleo da izbegne odlučujuću borbu sa Engleskom imperijom, jer su njegovi pravi ciljevi bili na istoku.

Međutim, način na koji je on prilikom zasedanja Rajhstaga, po završetku pohoda na Francusku, izneo svoju neodređenu ponudu za mir sa Velikom Britanijom, bio je malo pogodan da bi na suprotnoj strani naišao na povoljan odziv. Pored toga, pitanje je da li bi Hitler, koga je već zahvatila neobuzdana naduvenost, i pristao na neki mir koji bi se zasnivao na razumnosti i pravičnosti, ako bi suprotna strana i ponudila nešto slično. On je već bio rob svojih dotađašnjih dela. Predao je pola Poljske i Baltik Sovjetskom Savezu, to je bila gotova činjenica, a to povratiti bilo je moguće samo po cenu novog rata. Izašao je ususret italijanskim apetitima prema područjima koja su bila pod francuskom upravom i time je postao zavisan od ovog svog saveznika. Najzad, posle događaja sa Čehoslovačkom svet mu više nije verovao, proigrao je svako poverenje u pogledu eventualnih sporazuma, pa čak i onih kojih bi se on inače možda i pridržavao.

Većina nemačkog naroda svakako bi bila oduševljena Hitlerom ako bi mu on posle pobeđe u Francuskoj obezbedio razuman mir. Nemački narod niti je želeo da Nemačkoj pripoji rejone pretežno naseljene poljskim satnovništвom, a niti su mu padale na um ideje izvesnih fantasta koji su postavljali zahteve na neke teritorije pozivajući se na daleku prošlost, zato što su te teritorije nekad bile u sastavu svetog Rimskog carstva nemačke nacije. Ideja o „narodu gospodaru“, kome predstoji da vlada Evropom, pa čak i svetom nikad u Nemačkoj nije shvatana ozbiljno — izuzev od nekoliko partijskih fanatici. Trebalо je da Hitler samo učutka svoju propagandnu gomilu huškača, pa bi se time brzo prokrčio put za opštu naklonost prema jednom razumnom miru.

No i na suprotnoj strani, britanski nacionalni karakter, koji je tako reljefno bio predstavljen u ličnosti predsednika vlade Čerčila, smetao je da u onoj fazi rata, kao i kasnije, u Velikoj Britaniji

ozbiljno pomicaju na razumno sporazumevanje. To je bila ona začuđujuća žilavost Britanaca da jednom započetu borbu po svaku cenu dovedu do kraja, pa ma kako izgledala opasna momentana situacija. Pored toga, zbog ogorčenja zbog „bezuslovne mržnje“ prema Hitleru i njegovom režimu (neki vodeći političari mrzeli su i pruski duh koji je vladao Nemačkom), nestalo je sposobnosti da se zapaža jedan sistem koji je bio još gori od Hitlerovog, sistem za Evropu još opasniji, a čiji je nosilac Sovjetski Savez. Osim toga, britanska politika je očevidno još uvek bila u okvirima tradicionalnih pogleda na „evropsku ravnotežu“ (zbog čega je, na kraju krajeva Engleska i stupila u rat), koja se nije mogla ni zamisliti bez slamanja Nemačke, čija je moć na kontinentu postala isuviše velika. Zatvarale su se oči pred činjenicom da se svet promenio i da se sada radi o uspostavljanju „svetske ravnoteže“, nasuprot sili u kakvu se razvio Sovjetski Savez i nasuprot opasnosti koja preti Evropi od jedne takve sile obuzete mišlju o svetskoj revoluciji.

A britanski predsednik vlade Čerčil bio je isuviše borac. To je bio čovek koji je isključivo mislio na borbu i na očekivanu pobedu, a na političku budućnost je gledao samo preko tog vojničkog cilja. Tek nekoliko godina kasnije kad su se Sovjeti već približavali Balkanu, jednoj od neuralgičnih tačaka Velike Britanije počeo je Čerčil da zapaža opasnost od takvog razvoja situacije. U ovo doba, pak, bilo mu je već nemoguće da se afirmiše nasuprot Ruzveltu i Staljinu. Čerčil je u početku rata imao poverenje u snagu svoga naroda i verovao je da će Sjedinjene Države, posredstvom svog predsednika, ući u rat na engleskoj strani. Ovo i pored toga što u ono vreme većina američkog naroda nije bila za ulazak u rat — iako im je Hitler bio odvratan.

Dalje, latentna opasnost, koju je predstavljao Sovjetski Savez za Nemačku nije mogla izmaći pogledu čoveka kakav je bio Čerčil. Što se tiče samog rata, on je računao da od njega Velika Britanija može da ima koristi. Izgleda da misao o nekom sporazumevanju sa Nemačkom nije našla mesta u njegovim razmišljanjima zato što je on cenio da bi posle toga sporazuma, najverovatnije, za vrlo kratko vreme, došlo do borbe za prevlast između obe totalitarne sile. Ovo i pored toga što je jedna trezvena procena snaga i slabosti dveju pomenutih sila mogla prilično sigurno da dovede do zaključka da ni jedna od njih ne bi mogla da odnese konačnu pobedu u međusobnoj borbi nego bi se obe u takvoj borbi dugo vremena međusobno vezivale i slabile. Takva situacija neizbežno

bi dovela obe anglosaksonske sile u ulogu svetskog arbitra. A nije isključeno da bi međusobna borba dveju totalitarnih država mogla da znači i kraj njihovih režima.

U doba diktature, ideologijā, „krstaških ratova“, u doba kada su mase, takoreći, šibane neizmernom propagandom, reč „razum“ se, na žalost nigde ne piše velikim slovima. Tako se i desilo da su obe strane smatrali da je raščišćavanje između Velike Britanije i Nemačke bilo moguće samo pomoću oružane borbe, što je bilo na štetu oba naroda i na nesreću Evrope.

Na pitanja „Šta sada raditi?“, koje se postavljalo pred najviše nemačko rukovodstvo posle završenog pohoda na zapadu, bilo je, dakle, odgovoren u smislu nastavljanja borbe protiv Velike Britanije. No, činjenica da zbog napred iznetih razloga na nemačkoj strani nije postojao nikakav ratni plan koji bi tretirao i rat izvan kontinenta, morala je da dovede do teških posledica. Kada je Hitler sada prihvatio plan da se pomoći jedne invazije uhvati ukoštač sa Engleskom (prihvatio je plan, ali konačnu odluku nije doneo), nisu bile izvršene nikakve praktične pripreme za ovakvo rešenje. Rezultat je bio da je propuštena najbolja šansa da se *odmah* iskoristi slabost Velike Britanije. Pripreme koje su sada usledile zahtevale su toliko mnogo vremena da je uspeh jednog iskrcavanja bio sumnjiv čak i zbog meteoroloških prilika.

Poslednja okolnost, pored drugih na koje čemo se još vratiti, pobudila je Hitlera, ili je to bio samo izgovor, da odustane od nameravane invazije, da uopšte digne ruke od Velike Britanije, te da udari na Sovjetski Savez. Rezultat je poznat. DA, DA!

Pre nego što predem na razloge ove odlučujuće promene fronta, čini mi se da bi bilo nužno da nešto kažem i o mogućnostima koje bi postojale da je Hitler odlučio da do kraja vodi borbu protiv Velike Britanije.

Za gore pomenutu borbu postojala su tri načina. Prvi bi bio da se Velika Britanija baci na kolena *presecanjem njenih prekomorskih puteva za snabdevanje*. Uslovi za ovo bili su utoliko povoljniji što je Nemačka sada potpuno posedovala norveške, holske, belgijske i francuske morske obale, kao baze za vazdušno i podmorničko vođenje rata.

Situacija je bila manje povoljna što se tiče angažovanja potrebnih borbenih sredstava na gore pomenuti način.

Ratna mornarica nije još ni izdaleka raspolagala dovoljnim brojem podmornica. A da uopšte ne pominjemo teške brodove, naročito nosače aviona, koji treba da sadejstvuju sa podmornicama.

Uz to se pokazalo da će britanska protivpodmornička odbrana sve dotle ostati nadmoćnija dok ne budemo uspeli da pobedimo britansko vazduhoplovstvo.

Što se tiče nemačkog vazduhoplovstva, ono bi u ovoj borbi dobilo sledeće zadatke:

- zadobijanje prevlasti u vazduhu bar utoliko da se eliminiše dejstvo britanskog vazduhoplovstva protiv podmornica;
- neutralisanje britanskih morskih luka njihovim razaranjem;
- efikasno sadejstvo sa podmornicama u borbi protiv neprijateljskog prekomorskog saobraćaja.

Ovo bi, u stvari, pretpostavljalo eliminisanje britanskog vazduhoplovstva i razaranje britanskih izvora za njegovo naoružanje.

Da nemačko vazduhoplovstvo godine 1940. još nije bilo dovoljno jako da postigne ove ciljeve, dokaz je „bitka nad Engleskom“. Ostavimo po strani pitanje da li bi rezultat „bitke nad Engleskom“ bio drukčiji da vremenske prilike u avgustu i septembru nisu bile tako nepovoljne (što se nije očekivalo) i da se nemačko rukovodstvo nije baš u kritičnim momentima po neprijatelja orijentisalo na napade na London, umesto na borbu protiv britanskog vazduhoplovstva.

U svakom slučaju, s obzirom na ograničen broj raspoloživih bombardera i nedostatak lovaca sa velikim akcionim radijusom nije se moglo ni u kom pogledu računati da će se u leto 1940. godine brzo eliminisati britansko vazduhoplovstvo i razoriti izvor njihovog naoružanja. Još uvek je ratovanje, u kome su, uglavnom, materijalna sredstva bila odlučujuća zahtevalo više vremena i mnogo više snaga nego što se to u početku mislilo. Brza rešenja u borbi dve po vrednosti približno jednake protivničke strane postižu se, po pravilu, samo boljom umešnošću rukovođenja, a retko međusobnim trošenjem snaga što je u ovom slučaju izgledalo neizbežno.

Moralo se, dakle, unapred računati na dugu borbu. Trebalo je prvo znatno uvećati podmorničku flotu da bi se osigurao uspeh, a isto je bilo nužno i u vazduhoplovstvu.

Treba odmah potpuno jasno reći da je zamisao brzog slamanja jedne tako velike zemlje kao što je Velika Britanija pomoću „operativnog vazdušnog rata“ u smislu Duetove teorije u to vreme svakako bila fantazija. Dokaz za ovo su i kasniji saveznički vazdušni napadi na Nemačku.

U svakom slučaju, ako padne odluka da se Velika Britanija pobedi presecanjem njenog prekomorskog saobraćaja sav nemački

kapacitet naoružavanja morao bi da bude upotrebljen za uvećanje podmorničkih i vazduhoplovnih borbenih sredstava. Bilo bi neophodno smanjenje kopnene vojske radi pribavljanja dodatne radne snage.

Opasnost jedne takve borbe krila se u njenoj *dugotrajnosti*. Niko nije mogao znati koliko dugo će Sovjetski Savez još biti miran. Prilikom smanjenja nemačkih kopnenih snaga i potpunog vezivanja nemačkog vazduhoplovstva u borbi protiv Engleske on bi mogao, ako ne da se umeša u rat, a ono, svakako, da pode putem političkog iznuđavanja.

Sledeća opasnost bila je mogućnost prevremenog angažovanja Sjedinjenih Država. Teško da bi one samo posmatrale kako mi polako davimo Veliku Britaniju. U *ovaku* borbu vazduhoplovstva i pomorskih snaga Sjedinjenih Država bi bile u stanju da se umešaju relativno rano, dok bi u slučaju tadašnje nemačke invazije u Englesku svakako stigle prekasno.

Pri svemu tome, da je Nemačka stvarno imala jedno rukovodstvo za opšte rukovođenje ratom — takav put za postizanje uspeha nikako ne bi bio apsurdan. Postojaо bi svakako rizik, koji je predstavljala opasnost angažovanja u ratu Sovjetskog Saveza ili Sjedinjenih Država. Taj put bi imao izgleda na uspeh samo kad bi se striktno držali cilja — uništenje britanskog vazduhoplovstva i onemogućavanje britanskog prekomorskog saobraćaja. Svako skretanje u nejasne zamisli borbe protiv morala neprijateljskog naroda pomoću napada na gradove, samo bi umanjivalo izglede na uspeh.

Drugi mogući način, koji je mogao da se primeni za pobedu nad Velikom Britanijom nazvan je *borba za Sredozemno more*. Prebacuje se Hitleru ili uopšte nemačkom vojnom rukovodstvu da nisu bili u stanju da se odvoje od ideje kontinentalnih operacija. Navodno, oni nikad nisu potpuno shvatili značaj Sredozemnog mora kao žilu kucavicu Britanske Imperije.

Da je Hitlerov način mišljenja bio čisto kontinentalan, moglo je biti tačno. No, drugo je pitanje da li bi s jedne strane gubitak njenih pozicija na Sredozemnom moru stvarno primorao Veliku Britaniju da napusti borbu, a s druge strane kakve bi posledice bile za Nemačku u slučaju osvajanja prostora oko Sredozemnog mora.

Neosporno je da bi gubitak njenih pozicija na Sredozemnom moru bio veliki udarac za Veliku Britaniju. Svakako bi to imalo veoma teške posledice za Englesku u odnosu na Indiju, Bliski

istok, pa prema tome i za britansko snabdevanje petrolejom. Pored toga, konačno zatvaranje prolaza kroz Sredozemno more pooštalo bi, u odlučujućoj meri, i onako pogoršanu britansku situaciju u pogledu snabdevanja.

A da li bi ovaj udarac bio smrtonosan? Po mom mišljenju na ovo se pitanje ipak mora odgovoriti negativno. Velikoj Britaniji još uvek bi ostale veze sa Dalekim i Bliskim istokom oko rta Dobre nade, koje ni u kom slučaju ne bi mogle biti prekinute. Osim ako se ne bi preduzela neka uža blokada britanskog ostrva pomoću podmorničkog i vazdušnog rata, što se opet svodi na prvi način vođenja borbe protiv Velike Britanije. A to bi opet angažovalo celokupne snage nemačkog vazduhoplovstva, tako da za Sredozemno more ne bi ništa ostalo! Ma kako da bi za Veliku Britaniju bio bolan gubitak Gibraltara, Malte i pozicija u Egiptu, kao i na Srednjem istoku — ipak to za nju ne bi bilo smrtonosno. Naprotiv, ovi gubici bi verovatno još više učvrstili volju Britanaca za borbu, jer oni su takvi. Britanska nacija bi odbila ove gubitke kao konačne i još ogorčenije bi nastavila borbu! Ova nacija bi svakako dokazala da je izreka o Sredozemnom moru kao žili kucavici Britanskog Carstva — laž. Takođe je vrlo sumnjivo da bi joj dominioni otkazali privrženost prilikom daljeg nastavljanja borbe.

A drugo je opet pitanje kakve bi posledice nastale za Nemačku povodom ove odlučujuće borbe u Sredozemnom moru.

Prvo što se mora konstatovati jeste činjenica da bi *Italija* mogla da pruži dobru osnovu za ovu borbu, ali bi njene oružane snage ipak bile u stanju da dadu samo skroman doprinos ovom obračunavanju. Za dokaz ovome nisu bili potrebni nikakvi stvarni događaji, to se već tada moglo sagledati.

Naročito se nije moglo očekivati da će italijanska flota proterati Britance iz Sredozemnog mora.

Glavni teret borbe, dakle, morala bi da podnese Nemačka, ali bi tu bila još i otežavajuća okolnost što bi *Italija* Sredozemno more smatrala za *svoj rezervat*, te bi sledstveno tome potezala pravo i na svoju vodeću ulogu.

Ako smo hteli da lišimo Veliku Britaniju Sredozemnog mora u nadi da ćemo joj na taj način zadati smrtni udarac, morali smo zauzeti Maltu i Gibraltar i proterati Britance iz Egipta i Grčke. Ne bi se uopšte moglo sumnjati u to da nemački Vermaht, ukoliko bi prebacio težište daljeg vođenja rata na Sredozemno more, ne bi vojnički mogao da izvrši ovaj zadatak.

Međutim, put bi neumitno vodio još dalje. Zauzimanje Gibralтарa zahtevalo je ili pristanak Španije, koji u stvari nije bio dobijen, ili bi se morao vršiti pritisak na Španiju. U oba slučaja to bi bio kraj neutralnosti Španije. Nemačkoj ne bi ništa preostalo nego da preduzme obezbeđenje obala Iberijskog poluostrva uz pristanak ili protiv pristanka španske i portugalske vlade, te u isto vreme da sama snabdeva to područje. Moralo se računati na otpor u samoj Španiji, a pogotovu u Portugaliji, čije bi kolonije Engleska odmah zaposela. U svakom slučaju bi Iberijsko poluostrvo trajno progutalo znatan deo nemačkih kopnenih snaga. Nasilno posedanje zemalja na Iberijskom poluostrvu moglo bi katastrofalno da se odrazi na SAD, kao i na latinsko-američke države.

Ako se sa Francuskom ne bi postigao jedan stvarni sporazum, što je bilo prilično isključeno s obzirom na italijanske i španske zahteve u pogledu francuskih kolonija, onda bi, sledstveno tome, bilo nužno posesti i francusku severnu Afriku, ako se želelo one mogućiti Englesku da kao prekomorska sila jednog dana opet ne zakorači u područje Sredozemnog mora.

Ako bi Britanci bili proterani iz Egipta, a ako se učvrste u Grčkoj onda i otuda, tada bi svakako i put iz istočnog dela Sredozemnog mora neminovno vodio dalje u zemlje Bliskog istoka. Pogotovu ako se ima u vidu da bi Velikoj Britaniji trebalo preseći snabdevanje naftom. Bilo je mišljenja da bi stvaranje jedne baze na Bliskom istoku pribavilo Nemačkoj dve prednosti. Prvo, mogućnost da ugrozi Indiju, a drugo, dobitak bočnog položaja prema Sovjetskom Savezu, što bi ga odvratilo od intervencije prema Nemačkoj. Ja mislim da su takve zamisli bez realnog osnova. Moramo da konstatujemo dve stvari, ne uzimajući u obzir kako bi se prisustvo nemačkih oružanih snaga u zemljama Bliskog istoka odrazilo na tamošnje narode.

Operacije na području Bliskog istoka, protiv Indije ili protiv Sovjetskog Saveza ne bi ni zbog snabdevanja mogle biti vođene dovoljno snažno da bi bio zagarantovan istinski uspeh. Engleska kao pomorska sila i ovde bi dejstvovala na duži krak poluge.

Pojava Nemačke na Bliskom istoku ni u kom slučaju ne bi odvratila Sovjetski Savez od intervencije prema Nemačkoj, nego bi, naprotiv, izazvala tu intervenciju.

Cvorna tačka čitavog pitanja borbe za područje Sredozemnog mora izgleda mi da je u sledećem:

Gubitak pozicija u Sredozemnom moru teško da bi za Veliku Britaniju bio smrtonosan.

Odlučujuća borba za Sredozemno more tokom vremena *trajno* bi vezivala jake nemačke snage, što bi bilo još veći mamac za Sovjetski Savez da se umeša u borbu protiv Nemačke. Ovo utoliko pre što bi tada Sovjetski Savez, koji bi možda htio da zadobije Balkan i presudan uticaj nad Bliskim istokom, ovo mogao da postigne samo u borbi protiv Nemačke.

Pobeda nad Velikom Britanijom preko Sredozemnog mora bila je *zaobilazni način*, koji se može uporediti sa onim koji je izabrao Napoleon I kada je nameravao da Engleskoj zada smrtni udarac preko Egipta, u Indiji. Ako bi se izabrao ovaj način, on bi značio dugotrajno vezivanje nemačkih snaga na jednom pravcu koji nije odlučujući. Ovo bi, s jedne strane, omogućilo naoružavanje britanske zemlje-matrice, a s druge, pak, pružilo bi Sovjetskom Savezu *veliku šansu* u odnosu na Nemačku.

Način da se postigne potpuna pobeda nad Velikom Britanijom na području Sredozemnog mora bio bi, u stvari, *izbegavanje* konačnog rešenja, u koje se nije verovalo kao mogućno u borbi protiv britanske zemlje-matrice.

Tako se došlo do trećeg načina, u kome se raspravljalo 1940. godine — a to je bila *invazija* na britansko ostrvo.

Pre nego što zauzmemu stav o ovom pitanju, da još nešto napomenemo o vodenju rata na Sredozemnom moru, što se zaista kasnije i ostvarilo. Ni ovde, kao i kasnije tako često u Rusiji, Hitler nije nikada blagovremeno stavio na raspolaaganje potrebne snage. Svakako je bila kardinalna greška što se odrekao zauzimanja Malte, što je bilo vrlo moguće u ranijim momentima. Ovaj propust je bio, na kraju krajeva, odlučujući za konačni gubitak severne Afrike, sa svim odgovarajućim posledicama.

No, Hitler je, svakako, u julu 1940. godine usvojio plan (konačnu odluku nije doneo) za invaziju britanskog ostrva i naredio je odgovarajuće pripreme.

Operaciju je trebalo pripremiti pod šifrom „Morski lav“, a izvesti samo pod određenim uslovima. O načinu kako je planirano izvođenje ove operacije, o natezanju koje je u vezi s tim nastalo, u prvom redu između vrhovnih komandi kopnene vojske i mornarice, već su drugi izneli podatke. Isto tako i o razlozima ili povodima, čime je, najzad, trebalo pravdati odustajanje od ovog pohoda.

Ovde ćemo se bliže pozabaviti samo sa tri najvažnija pitanja: Da li bi invazija na Englesku ovu prinudila na napuštanje borbe, da li bi ona, u slučaju uspeha dovela do konačnog rešenja?

Da li se uopšte moglo računati na uspeh invazije i kakve bi posledice imao taj neuspeh?

Koji su bili razlozi koji su najzad naveli Hitlera da se odrekne invazije i da time odgodi konačno rešenje borbe protiv Velike Britanije, te da se okrene protiv Sovjetskog Saveza?

Na prvo pitanje se može odgovoriti da bi invazija bila *najbrži* način da se pobedi Velika Britanija. Oba druga načina, o kojima smo već raspravljali, nisu mogla dovesti do jednog brzog rešenja. A da li bi ovo rešenje bilo konačno? U vezi sa ovim pitanjem mora se uzeti u obzir mogućnost, i to čak kao vrlo verovatna, da bi Čerčilova vlada čak i u slučaju osvajanja britanskog ostrva pokušala iz Kanade da nastavi borbu. Ostavimo po strani pitanje da li bi taj isti put sledili i svi dominioni. Ali, ipak, čak ni osvanjanje britanskog ostrva nije značilo potpuni poraz Britanskog Carstva*.

Međutim, najvažnije bi ipak bilo sledeće: osvajanjem britanskog ostrva neprijatelju bi bila oduzeta *baza*, koja je bar tada još bila neophodna za jedan napad sa mora na evropsko kopno. Neka invazija preko Atlantika, bez britanskog ostrva, koje bi poslužilo kao odskočna daska, u ono vreme se morala smatrati isključenom, čak i kad bi Sjedinjene Države stupile u rat. Ne podleže nekoj ozbiljnijoj sumnji ni pretpostavka da ni zauzimanje Engleske i eliminisanje britanskog vazduhoplovstva, ni proterivanje britanske flote preko Atlantika kao ni isključenje ratnog potencijala britanskog ostrva ne bi Nemačkoj pružilo mogućnost da brzo raščisti situaciju u Sredozemnom moru.

Mora se, dakle, priznati da bi nakon gubitka britanskog ostrva svaki pokušaj britanske vlade da produži rat imao vrlo malo izgleda da se rat dobije. Da li bi joj onda dominioni i dalje bili privrženi?

Da li bi latentna opasnost, koju je za Nemačku predstavljao Sovjetski Savez, i dalje zadržala svoju težinu ako Sovjeti više ne bi mogli u dogledno vreme da računaju sa „drugim frontom“ u Evropi? Da li se Staljin ne bi u tom slučaju sporazumno sa Hitlerom okrenuo prema Aziji?

* Neosnovano je raspravljati o pitanju koje je čisto hipotetičko, da li bi u slučaju uspeha invazije britansko stanovništvo, suprotno francuskom stanovništvu, nastavilo otpor, ili bi se — što ni Čerčil nije isključivao — našla neka vlada koja bi potpisala kapitulaciju; isto tako ni o pitanju da li bi se u poslednjem slučaju našlo rešenje za ishranu engleskog stanovništva, slično rešenju u Belgiji za vreme prvog svetskog rata.

Da li bi Sjedinjene Države preduzele svoj „krstaški pohod“ protiv Nemačke kad bi njegove troškove snosile uglavnom same?

Niko ne može danas, a nije mogao ni tada dati tačan odgovor na ova pitanja.

Tačno je da ni Nemačka ne bi imala mogućnosti da natiri svoj mir preko okeana. Jedno je bilo sigurno: njen položaj bio bi umnogome povoljniji posle uspešne invazije britanskog ostrva, mnogo povoljniji nego što je Hitler uopšte mogao postići putem kakvim je pošao, čak i u slučaju njegovog potpunog uspeha.

Dakle, sa vojničke tačke gledišta invazija na Englesku u leto 1940. godine, ako je uopšte bilo izgleda na uspeh, bez sumnje bi predstavljala pravilno rešenje. Šta bi se dogodilo i šta je trebalo da se dogodi u slučaju jednog takvog nemačkog uspeha, da bi se došlo do jednog mira koji bi u osnovi ličio na remi, a ovakav mir je trebalo da bude, u osnovi, cilj jedne razumne nemačke politike — ne spada u domen ovih čisto vojničkih razmatranja.

Vratimo se, dakle, radije ponovo vojnom aspektu, prema tome na odlučujuće pitanje: da li je invazija na Englesku 1940. godine imala izgleda za uspeh?

Svakako će uvek biti podeljena mišljenja da li je planirana operacija „Morski lav“ imala šansu za uspeh ili ne. Sigurno je da bi to bio izvanredan rizik.

Međutim, ukazivanje na ogromni tehnički aparat kojim su raspolagali saveznici prilikom svoje invazije 1944. godine — oklopna amfibijska vozila, ploveća pristaništa, itd. — nije dovoljno za izvlačenje zaključaka da bi nemačka invazija propala zbog mnogo primitivnijih sredstava za prelaz; isto tako ni ukazivanje na apsolutnu nadmoćnost saveznika u vazduhu i na moru 1944. godine, ma kako da su i oba ova aspekta bila važna za uspeh.

Iako nemačka strana nije mogla u leto 1940. godine ni približno da računa na sve te prednosti, ona je imala jedno drugo odlučujuće preim秉stvo — nije morala odmah da računa sa tako organizovanom odbranom engleske obale koju bi branile dovoljno naoružane, dobro obučene i odlično vođene trupe. U stvari, Engleska je u leto 1940. godine velikim delom bila bespomoćna prema invaziji na njeno kopno. Ova bespomoćnost bi bila skoro potpuna da Hitler nije omogućio britanskom ekspedicionom korpusu da umakne iz Denkerka.

Uspeh invazije Engleske u leto 1940. godine zavisio je od dva faktora:

1. Od što ranijeg početka i što bržeg izvršenja, kako bi se iskoristila slabost engleske odbrane na ostrvu, a u isto vreme i povoljno letnje vreme. (Mi smo u julu, avgustu i početkom septembra videli morsku površinu u La-Manšu većinom mirnu i ravnu kao ogledalo.)

2. Od toga da se *dovoljno* onemogući dejstvo britanskog vazduhoplovstva i britanske flote na području La-Manša u vremenu dok se izvodi prelaženje kao i za period posle njegovog izvršenja.

Sigurno je da bi izvršenje operacije „Morski lav“ svakako bilo vrlo rizično, zbog nesigurnosti vremena kao i zbog neizvesnosti da li će nemačko vazduhoplovstvo biti u stanju da nad La-Manšom obezbedi prevlast u vazduhu, bar u gore navedenom obimu.

Baš zbog ovog rizika, odgovorne visoke rukovodeće instance su manje ili više oklevale i umnogome se ogradivale od dotičnog plana operacije.

Već tada se pokazalo da Hitler nije bio s tim baš tako oduševljen. Čak i kod nižih instanci, koje bi praktično izvodile operaciju, prilikom priprema nije bilo uobičajenog podstrelka sa najvišeg mesta. General Jodl, načelnik generalštaba u Vermahtu, smatrao je pokušaj invazije kao neki očajnički akt za čije izvršenje opšta situacija nikako nije pogodna.

Vrhovni komandant vazduhoplovstva Gering kao i uvek slabo obuzdavan od vrhovnog rukovodstva Vermahta, na dejstva iz vazduha, kojima je on rukovodio, ni u kom slučaju nije gledao kao na samo jedan deo, iako možda najvažniji, invazionog poduhvata celokupne oružane sile. Način kako je angažovao vazduhoplovne snage i kako ih je, najzad, isuviše istrošio, upravo je pokazivao da dejstva iz vazduha protiv britanskog ostrva on više smatra kao samostalan operativni akt i da je u tom smislu njima i rukovodio.

Vrhona komanda ratne mornarice, koja je prva pokrenula pitanje invazije Engleske, ipak je prilikom proveravanja praktičnih mogućnosti za njeno izvođenje došla do zaključka da bi poduhvat mogao biti pod izvesnim uslovima uspešan. I pored toga nju je najviše uznemiravalo saznanje što ona nema dovoljno sredstava.

Najpozitivniji stav imala je, svakako, *Vrhovna komanda kopnene vojske*, iako se ona u početku, dakle, pre poraza Francuske, uopšte nije ni bavila pitanjem invazije britanskog ostrva.

Jedno je sigurno: oni koji bi prilikom ostvarenja „Morskog lava“ najviše izložili svoju sopstvenu kožu, a to su delovi kopnene vojske predviđeni za invaziju, bili su ti koji su se i najintenzivnije bavili pripremama i koji su čitavoj stvari prišli sa ubeđenjem da

će poduhvat uspeti. Mislim da imam moralno pravo da ovo tvrdim, jer je 38. armijski korpus, kojim sam ja komandovao, bio predviđen kao prvi talas prilikom invazije, i to od ukrne linije Bulonj — Etapl do iskrcnog odseka Bekshil — Biči Hed. Bili smo ubeđeni u mogućnost uspeha, ali nismo ni opasnosti potcenjivali. Doduše, možda i nismo bili dovoljno upoznati sa problemima druga dva vida oružane sile, a naročito mornarice.

Poznato je da su, u stvari, bila dva razloga — ili povoda — koji su naveli Hitlera da najzad odustane od plana „Morski lav“.

Prvo, pripreme su se otegле toliko dugo da bi prelaz prvog talasa mogao da usledi najranije 24. septembra. Međutim, čak ako bi prelaz prvog talasa i uspeo u jednom momentu, nije postojala više nikakva garancija da će nad La-Manšom još duže potrajati lepo vreme, koje bi omogućavalo dalje prebacivanje snaga.

Drugo, šta je u stvari i najvažniji uzrok — vazduhoplovstvo nije uspelo da do tog najranije mogućeg datuma za izvršenje prelaza uspostavi željenu prevlast u vazduhu nad Engleskom.

Čak iako se složimo da su u septembru 1940. godine ove dve činjenice bile zaista toliko odlučujuće da se moralo odustati od invazije, ipak time nije odgovorenno na pitanje da li bi invazija bila moguća da ju je vodilo neko drugo nemačko rukovodstvo. A odgovor na ovo pitanje je važan pri oceni Hitlerove odluke da odustane od konačnog obračuna sa Velikom Britanijom i da se ustremi na Sovjetski Savez.

Dakle, radi se o pitanju da li su obe gore pomenute okolnosti — odugovlačenje poduhvata „Morski lav“ i nezadovoljavajući rezultat vazdušne bitke nad Engleskom — bile neizbežne.

Što se tiče prve okolnosti, pomeranja termina za iskrcavanje u poslednju trećinu septembra, jasno je kao dan da se ona mogla izbeći. Da je postojao „ratni plan“, koji bi unapred razmatrao i pitanje konačne pobede nad Engleskom, dobar deo tehničkih priprema za invaziju bio bi preduziman još i pre završetka operacija na zapadu. Da je postojao jedan takav plan, ne bi se moglo ni zamisliti da bi Hitler, ma iz kojih razloga, dopustio da britanska ekspediciona vojska umakne iz Denkerka. No, u svakom slučaju, ne bi došlo do odgađanja termina iskrcavanja do u jesen da je nemačko rukovodstvo donelo odluku za invaziju bar u vreme poraza Francuske, dakle, sredinom juna, a ne tek sredinom jula.

Pripreme za invaziju bile su završene sredinom septembra na osnovu naredenja koje je izdato u julu, prema tome, te pripreme nisu mogle, u ono vreme, da se završe ranije. Da je odluka za invaziju donesena četiri sedmice ranije, La-Manš bi mogao da se pređe već sredinom avgusta.

Što se tiče druge okolnosti koja je bila razlog za odustajanje od „Morskog lava“ — nezadovoljavajućeg rezultata „bitke nad Engleskom“, treba izneti sledeće:

Odluka da se zadobije prevlast u vazduhu izlozani ratom u vazduhu, koji bi se vodio nedeljama pre najranije mogućeg termina za invaziju, predstavlja grešku u rukovođenju.

Zadobijanjem prevlasti u vazduhu iznad Engleske, htelo se pre invazije obezbediti uspeh invazije. Na taj način snage nemačkog vazduhoplovstva bile su utrošene prevremeno, pod uslovima koji su za njegova dejstva bili nepovoljni.

Da je Vrhovna komanda vazduhoplovstva trezvenije odmerila sopstvene i neprijateljske snage i mogućnosti, ona bi ozbiljno posumnjala da li će sopstvene snage biti dovoljne i pogodne da iznad Engleske izvojuju odlučujući uspeh protiv britanskog vazduhoplovstva i rejonâ gde je organizovana njegova proizvodnja.

Prvo, rukovodstvo nemačkog vazduhoplovstva je potcenilo snagu britanske lovačke avijacije, a precenilo mogućnosti sopstvene bombarderske avijacije, a uz to je bilo i iznenadeno jednim vrlo efikasnim radarskim sistemom na neprijateljskoj strani.

Drugo, poznato je da akcioni radijus, pa prema tome i dubina prodora bombardera, a naročito lovaca, nije bio dovoljno veliki.

Neprijateljsko vazduhoplovstvo je moglo da se izvuče ispod uništavajućih udaraca koji su mu bili namenjeni. A da ne govorimo o tome da su nemački lovci uvek imali nad Engleskom nepovoljnije uslove za borbu u odnosu na neprijateljske lovce. Bombardi su morali da se lišavaju lovačke zaštite na većim odstojanjima, čim su napadali izvan radiusa dejstva sopstvenih lovaca.

Da je rukovodstvo nemačkog vazduhoplovstva samo ovo uzelo u obzir, moralo bi doći do zaključka da odlučujuću borbu protiv britanskog vazduhoplovstva treba primiti tek kad ono bude pri-morano da se bori pod jednakim uslovima, tj. iznad Kanala, odnosno njegovih obala, dakle, u neposrednom operativnom sklopu same invazije.

Najzad, nemačko rukovodstvo je učinilo još jednu grešku, a to je promena operativnog cilja svoje vazduhoplovne ofanzive baš kad se pitanje uspeha ili neuspeha najoštrije postavljalo — ovo

i pored toga što su se nepovoljni uslovi borbe delom mogli predvideti a delom su se i iznenadno pojavili, kao što smo gore već napomenuli. 7. septembra je težište vazdušnih napada preneseno na London, a to je bio cilj koji više nije imao nikakve operativne veze sa pripremama za invaziju.

Ma kako bilo poželjno ostvarenje prevlasti u vazduhu još pre početka invazije, ipak ako bi najviše nemačko vojno rukovodstvo trezvено odmerilo sve faktore, zaključili bi da vazduhoplovstvo treba upotrebiti tek u samoj invaziji, radi nanošenja odlučujućeg udara.

Svakako bi se moglo prigovořiti da bi u tom slučaju snage nemačkog vazduhoplovstva bile isuviše angažovane mnogim zadacima, kao što su:

- napadi protiv britanskih vazduhoplovnih baza u južnoj Engleskoj;
- zaštita ukrcavanja u francuskim lukama;
- zaštita transportnih brodova prilikom prelaska preko La-Manša;
- podrška prvog talasa invazionih trupa prilikom njihovog iskrcavanja i
- sprečavanje intervencija britanske flote — u sadejstvu sa mornaricom i obalskom artiljerijom.

No, ne bi se svi ovi zadaci izvršavali istovremeno, iako bi bilo nužno da se rešavaju brzo jedan za drugim. Tako bi, na primer, britanska flota najverovatnije mogla intervenisati tek kad se prvi talas iskrca — izuzimajući lake pomorske jedinice stacionirane u lukama južne Engleske.

Sudbonosni rezultat zavisio bi upravo od ishoda jedne velike vazdušne bitke, koja bi se odigrala iznad La-Manša, odnosno južne Engleske, a koja bi započela u trenutku kad kopnena vojska i mornarica krenu u invaziju. U ovoj bici, pak, borbeni uslovi za nemačko vazduhoplovstvo bili bi mnogo povoljniji nego kad bi se vršili vazdušni napadi u unutrašnjosti Engleske.

Takav postupak jasno bi značio da se sve stavlja na jednu kartu. Međutim, to je bila cena koja se u datim uslovima morala platiti, ako smo uopšte hteli preduzeti invaziju.

Kada je Hitler u septembru 1940. godine, zbog oba razloga koje smo napred pomenuli, plan invazije na Englesku praktično stavio ad acta, mora se priznati da su ti razlozi u onom momentu stvarno bili ozbiljni. No, uzrok što su ti razlozi uopšte došli do izražaja jeste u tome, što u okviru nemačkog vrhovnog rukovod-

stva nije bilo nikakve instance — osim Hitlera, koji je bio političar — koja bi bila odgovorna za *opšte* vojno rukovođenje ratom. Instanca koja bi *blagovremeno* pripremila ratni plan i protiv Engleske i koja bi bila u stanju da stvarno rukovodi invazijom, kao operacijom koja je jedinstvena i zajednička za sva tri vida oružane sile.

Što je nemačko rukovodstvo u letu 1940. godine na gore opisani način proigralo šansu da uspešno okonča odlučujuću borbu protiv Engleske, uzroci, svakako, ne samo u manjkavosti organizacije za rukovođenje nego, velikim delom, i u Hitlerovom političkom stavu.

Nesumnjivo da je Hitler uvek želeo da *izbegne borbu protiv Velike Britanije i Britanske Imperije*. On je doista često izjavljivao da nije u interesu Nemačke da razori Britansku Imperiju. On se toj imperiji divio kao jednom kolosalnom političkom delu. Čak ako se sasvim i ne veruje u ozbiljnost sličnih njegovih izjava, ipak je jedno sigurno: Hitler je znao da u slučaju razaranja Britanske Imperije ni on ni Nemačka ne mogu biti naslednici, nego SAD, Japan ili Sovjetski Savez. Kad se uzmu u obzir ova trezvana odmeravanja, njegov stav prema Velikoj Britaniji nije teško razumeti. On nije htio rat protiv Engleske niti ga je očekivao. On je težio, kad god je to bilo moguće da *izbegne* odlučujuću borbu sa tom silom.

Tim Hitlerovim stavom, a svakako i time da on na tako potpunu pobedu nad Francuskom nije računao, može se objasniti zašto nije imao u vidu nikakav ratni plan, koji bi posle slamanja Francuske težio slamanju i Velike Britanije. On, na kraju krajeva, nije ni želeo da se iskrca u Englesku. Njegova politička koncepcija bila je u suprotnosti sa strategijskim zahtevima, koji su bili rezultat pobeđe nad Francuskom. Najsudbonosnije u svemu tome je što ove njegove političke koncepcije nisu imale nikakvih izgleda da budu shvaćene sa britanske strane.

Međutim, Hitlerovo gledište u odnosu na Sovjetski Savez bilo je uvek suprotno od onog prema Engleskoj, čak i kad je sa Staljinom sklopio savez 1939. godine. On je prema toj sili bio nepoverljiv, a u isto vreme ju je potcenjivao. Bojao se tradicionalne ekspanzionističke težnje ruske države, a ipak joj je Moskovskim paktom sâm ponovo otvorio kapije prema Zapadu.

Najverovatnije je da je Hitler bio svestan da će jednoga dana doći do razračunavanja između oba ova totalitarna režima, osobito otkako su postali neposredni susedi. Dalje, Hitler je kao političar

uvek bio obuzet idejom „životnog prostora“ i smatrao je da baš on mora da ga obezbedi nemačkom narodu. Ovaj životni prostor on je mogao da traži samo na Istoku.

I pored gore pomenutih Hitlerovih ideja o Sovjetskom Savezu, ipak je došlo do odgađanja međusobnog razračunavanja za docnija vremena. Međutim, iste ove ideje su naročito živnule kod Hitlera kad je izgledalo da je on, posle pobeđe nad Francuskom, praktično postao gospodar evropskog kontinenta. Te ideje postale su za Hitlera utoliko aktuelnije ukoliko su se sovjetske trupe sve više preteći nagomilavale na nemačkoj istočnoj granici, što je u svakom slučaju izazivalo sumnju u pogledu daljeg stava Kremlja.

Sada se Hitler našao pred pitanjem o invaziji Engleske. On je nesumnjivo tada zapazio veliki rizik jednog takvog poduhvata. Ako invazija ne uspe, onda su izgubljeni delovi kopnene vojske i ratne mornarice koji su angažovani za ovaj zadatak. I vazduhoplovstvo bi bilo znatno oslabljeno posle jedne takve neuspele bitke. Međutim, gledano čisto vojnički, čak ni neuspeh invazije na Englesku ne bi značio slabljenje nemačke vojne moći koje se ne bi moglo opet popraviti. No, političke posledice bi bile mnogo dalekosežnije. Prvo, neuspeh invazije bio bi veliki podstrek britanskim ratnim naporima. Drugo, to bi bitno uticalo na držanje SAD i Sovjetskog Saveza. A, pre svega, takav eklatantan vojnički neuspeh, kao što bi bila propast preduzete invazije na Englesku, značio bi odlučujuće slabljenje diktatorovog ugleda u Nemačkoj, kao i u čitavom svetu.

Ovoj opasnosti diktator nije htio da se izloži. Dakle, ne samo što je njegov opšti stav prema Britanskoj Imperiji stalno pritisikavao u pozadinu misao o jednoj odlučujućoj borbi s njom, ne samo što se on stalno uljuljkivao u nadi, zbog pogrešne procene britanskog mišljenja, da će ipak na kraju neki sporazum biti moguć nego ga je sada i rizik naterao da ustukne. On se odlučio da izbegne rizik odlučujuće bitke protiv Velike Britanije. Umesto da ovu silu borbom savlada, on je verovao da će biti u stanju da je ubedi u nužnost sporazumevanja, te je zato pokušao da joj izbjije iz ruku i njen poslednji „kopneni mač“, u koji se ona, možda, uzdala.

Međutim, čim je Hitler ustuknuo od straha pred ovim zaista velikim vojnim i političkim rizikom, samim tim je već učinio veliku grešku. Jedno je bilo sigurno: ako se Hitler plašio da otpočne odlučujuću borbu sa Velikom Britanijom u momentu koji je bio najpovoljniji za njega, onda je Nemačka morala ranije ili

kasnije da zapadne u jednu neodrživu situaciju. Što se više odugo-vlače rat protiv Velike Britanije, utoliko je veća opasnost pretila Nemačkoj sa Istoka.

Pošto se Hitler nije usudio da izvrši odlučujući udar protiv Engleske u leto 1940. godine i pošto je za to propustio jedinstvenu šansu, više nije mogao čekati. Sada je podlegao neumitnom pritisku okolnosti i usudio se da pokuša da eliminiše Sovjetski Savez, kao protivnika, pomoću preventivnog rata, za vreme dok na Zapadu još nije bilo neprijatelja koji bi mu mogao biti opasan na kontinentu.

U stvari, Hitler je ovim preuzeo, iz straha od rizika invazije na Englesku, mnogo veći rizik rata na dva fronta. U isto vreme izgubio je čitavu godinu zbog zakasnelog planiranja invazije i odustajanja od nje. Godina dana, u toku koje je trebalo postići konačno rešenje, značila je gubitak vremena koji Nemačka više nije mogla nadoknaditi.

Padanjem u vodu „Morskog lava“ krajem septembra i 38. armijski korpus prešao je na izvršavanje svojih zadataka, koje je pred njega postavljala redovna obuka. Sredstva za prebacivanje koja su bila za nas pripremljena, povučena su iz pristaništâ na obali La-Manša, jer su stalno bila ugrožavana od britanskog vazduhoplovstva. No, još se ništa nije čulo o Hitlerovim namerama prema Sovjetskom Savezu, a njegova konačna odluka za napad na njega usledila je mnogo kasnije. Prvi nagoveštaji o onome što će doći doprli su do mene tek u rano proleće 1941. godine, kada sam bio određen za jedan novi zadatak.